

ACTA theologica et religionistica

ročník

14

Internetový doktorandský recenzovaný časopis
GRÉCKOKATOLÍCKEJ TEOLOGICKEJ FAKULTY
Prešovskej univerzity v Prešove

2/2025

ACTA THEOLOGICA ET RELIGIONISTICA 2/2025

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS DOKTORANDOV GTF PU V PREŠOVE

ROČNÍK 14 (2025), ČÍSLO II

PEER REVIEWED E-JOURNAL OF DOCTORAL STUDENTS OF GTF PU IN PREŠOV

VOLUME 14 (2025), NUMBER II

REDAKČNÁ RADA

prof. ThDr. Peter Tirpák, PhD. (šéfredaktor);
prof. PhDr. Jaroslav Coranič, PhD. (zástupca šéfredaktora);
prof. ThDr. Marek Petro, PhD.;
prof. PhDr. ThDr. Daniel Slivka, PhD.;
prof. PhDr. Pavol Dancák, PhD.;
prof. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD.;
prof. Mgr. Kamil Kardis, PhD.;
doc. ThDr. Mária Kardis, PhD.;
prof. ThDr. Cyril Hišem, PhD.;
doc. ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D., PhD.;
Mgr. Jana Lukáčová, PhD.

REDAKCIA

Mgr. Jana Lukáčová, PhD. (výkonná redaktorka);
prof. PhDr. Jaroslav Coranič, PhD.;
Mgr. Jana Ferencová

VYDAVATEĽ

Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
Ulica biskupa Gojdiča 2
080 01 Prešov
SLOVENSKO
E-mail: redakcia.ater@gmail.com;

EDITORIAL BOARD

prof. ThDr. Peter Tirpák, PhD. (editor in chief);
prof. PhDr. Jaroslav Coranič, PhD. (deputy editor);
prof. ThDr. Marek Petro, PhD.;
prof. PhDr. ThDr. Daniel Slivka, PhD.;
prof. PhDr. Pavol Dancák, PhD.;
prof. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD.;
prof. Mgr. Kamil Kardis, PhD.;
doc. ThDr. Mária Kardis, PhD.;
prof. ThDr. Cyril Hišem, PhD.;
doc. ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D., PhD.;
Mgr. Jana Lukáčová, PhD.

EDITORS

Mgr. Jana Lukáčová, PhD. (executive editor);
prof. PhDr. Jaroslav Coranič, PhD.;
Mgr. Jana Ferencová

PUBLISHER

Greek Catholic Theological Faculty
University of Prešov in Prešov
Bishop Gojdic Street 2
080 01 Presov
SLOVAKIA
E-mail: redakcia.ater@gmail.com;

© Internetový časopis Acta theologica et religionistica vydáva Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešov 2025

ISSN 1338-7251
EV 170/23/EPP

© E-Journal Acta theologica et religionistica published by University of Prešov in Prešov, Greek Catholic Theological Faculty
Prešov 2025

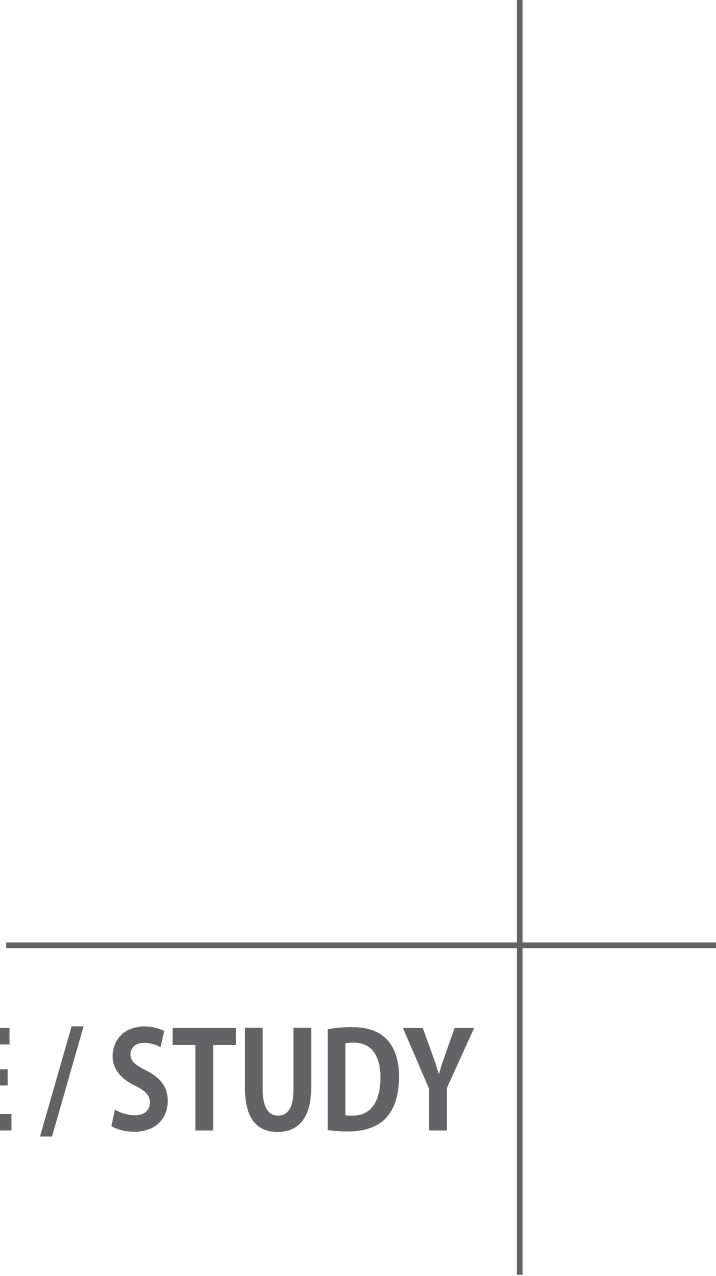
ISSN 1338-7251
EV 170/23/EPP

OBSAH

ŠTÚDIE

RADOSLAV BABJARČÍK INTERNÁCIA A EXIL PRAŽSKÉHO ARCIBISKUPA JOZEFA KARDINÁLA BERANA, POLITICKÝ VÄZEŇ DVOCH TOTALITNÝCH REŽIMOV	11
VLADYSLAVA BERDAL PENOLÓGIA A JEJ VÝZNAM V PROCESE MEDIÁCIE V TRESTNEJ JUSTÍCI	21
JÚLIA KRIŠTOFOVÁ MEDIÁCIA AKO INŠPIRÁCIA PRE PASTORAČNÉ SPREVÁDZANIE MANŽELOV V KRÍZE: TEOLOGICKÉ REFLEXIE PO AMORIS LAETITIA	29
ĽUBOŠ PAVLIŠINOVÍČ LIGHT FROM LIGHT: THE NICENE LENS ON HEBREWS 1,3	35
LUKÁŠ VANÍK ŠACH-MAT KRÁĽOVI KRÁĽOV – MALÁ CESTA SVÄTEJ TERÉZIE AVILSKEJ	41
ADRESÁR AUTOROV	47

RADOSLAV BABJARČÍK INTERNMENT AND EXILE OF PRAGUE ARCHBISHOP JOZEF CARDINAL BERAN, POLITICAL PRISONER OF TWO TO- TALITARIAN REGIMES	11
VLADYSLAVA BERDAL PENOLOGY AND ITS IMPORTANCE IN THE MEDIATION PROCESS WITHIN CRIMINAL JUSTICE	21
JÚLIA KRIŠTOFOVÁ MEDIATION AS AN INSPIRATION FOR PASTORAL ACCOMPANIMENT OF SPOUSES IN CRISIS: THEOLOGICAL REFLECTIONS AFTER AMORIS LAETITIA	29
ĽUBOŠ PAVLIŠINOVIČ LIGHT FROM LIGHT: THE NICENE LENS ON HEBREWS 1,3	35
LUKÁŠ VANÍK CHECK-MATE TO THE KING OF KINGS – THE LITTLE WAY OF SAINT TERESA OF AVILA	41
AUTHORS DIRECTORY	47

ŠTÚDIE / STUDY

INTERNÁCIA A EXIL PRAŽSKÉHO ARCIBISKUPA JOZEFA KARDINÁLA BERANA, POLITICKÝ VÄZEŇ DVOCH TOTALITNÝCH REŽIMOV

RADOSLAV BABJARČÍK

Abstract: *The study approaches the difficult life stages of an important figure in the history of the church of the Austro-Hungarian nation and later a citizen of the former Czechoslovakia, Catholic priest, Archbishop of Prague Jozef Cardinal Beran. Specifically, we focused on two turbulent periods in the life of this political prisoner. Nazism and Communism. The first period of the Nazi occupation was for Jozef Beran a period of many interrogations, imprisonment in a concentration camp, humiliation, but also sharing suffering and the loss of loyal friends. The latter in the form of communist internment and personal oppression by the power of the time was the common suffering and sorrow of all who knew him. Although the involuntary Roman exile took its toll on his health, it also helped Cardinal Beran mature spiritually.*

Key words: Beran. Church. Exile. Internment. Communism. Nazism. Shepherd.

Úvod

Téma života a duchovného poslania kardinála Jozefa Berana je veľmi obsiahla a nemožno ju jednoducho metodologicky uchopiť v rámci jedného smeru teoretického bádania. Cieľom tejto našej štúdie je priblíženie dvoch životných etáp z dejinného pohľadu na základe Beranovho osobného príkladu, pastoračnej činnosti a ďalších dostupných materiálov. Pri spracovaní som vychádzal z prístupných dokumentov v českom, slovenskom, francúzskom a anglickom jazyku. Zdrojmi boli prístupné odborné knihy a publikácie, zborníky uznávaných historikov. V tomto odbornom príspevku prinášam časti dobových tlačovín z exilu, rôznych fotografií a konkrétnych správ uverejnených na internetových sieťach.

Život Jozefa Berana

O detstve a mladosti Jozefa Berana nie je veľa priamych svedectiev. Vychádzame z poznámok pani Luňáčkovej, ktorá niekoľko rokov viedla Beranovu domácnosť a zachytila jeho život v knihe (Veľká omša),

kde sa premietajú spomienky členov jeho rodiny.¹ Jozef Beran sa narodil v roku 1888 ako prvorodený syn do chudobnej katolíckej rodiny učiteľa Jozefa Berana a Márie, rodenej Lindauerovej. Po svojom otcovi zdedil pevnosť, stálosť charakteru a z nej vyplývajúca zásadovosť či dôslednosť. Po svojej matke potom zase miernu až láskavú povahu, optimizmus a umelecké sklony.² Z jeho šiestich súrodencov sa dožili dospelosti len štyria. Štvrtý z nich, Slavoj, padol ako mladý v prvej svetovej vojne. Smrť ďalšieho brata Jaroslava zastihla Jozefa Berana v jeho internácii. Školské správy, ktoré boli vystavené vtedajším riaditeľom plzenskej obecnej školy pre chlapca, kde získal Beran základné vzdelanie, vypovedajú o jeho vynikajúcich študijných výsledkoch, o jeho veľmi mravnom správaní a dobrom zdravotnom stave. Aj na viacročnom štátnom gymnáziu v Plzni patril Jozef Beran medzi usilovných študentov. V tejto dobe uvažoval o vojenskej kariére, ktorá mu však bola uprená pre jeho malý vzhľad.³ Jozefa Berana silno ovplyvňovala láska a horlivosť, ktorú vnímal vo viere matky a súčasne sila charakteru jeho otca. Často v spomienkach hovorieval, že práve príklad tejto horlivosti je ovocie jeho kňazského povolania. Do pamäti sa mu vryl aj charakter jeho otca, ktorý niekedy veľmi ťažko zabezpečoval existenciu ich rodiny. Obaja rodičia ho viedli k láske k prírode, umeniu, k vlasti a všetkému čo bolo české.⁴

Formácia

Na formáciu Jozefa Berana mali vplyv niektorí profesori z čias štúdií, na ktoré rád spomínal a udržiaval s nimi písomný kontakt po celý svoj život. Prebúdali v ňom lásku k umeniu a poézii, boli mu vzorom v pedagogickej činnosti. Stále ešte nemal vyhranený

¹ Porov. SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 13.

² Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíram Vás do svého srdce*. Brno: UP-STR, 2009. s. 22.

³ Porov. *Katolícký týdeník*: Josef Beran: Muž který stál proti diktatuře. [online]. [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://katyd.cirkev.cz/clanky/josef-beran-muz-ktery-stal-proti-diktature.html>

⁴ Porov. SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 15.

životný cieľ a svoje povolanie. Na jeho rozhodovanie malo vplyv niekoľko aspektov. Neboli to len jeho záujmy o prírodu, históriu, poéziu, jeho schopnosť empatie, jeho túžby a sny, ale aj sociálne postavenie rodičov a jeho fyzická kondícia a telesný vzrast, ktorý ako neskôr priznal, ho uchránil pred mnohými pokušeniami od prepočutia Božieho volania.⁵ Zaujímal sa o medicínu a možnosti liečby ľudských neduhov. Dôležitým okamihom v živote Berana bolo stretnutie s profesorom náboženstva Alojzom Kudrnovským⁶, ktorý mu odporučil štúdium teológie v Ríme. Jozef Beran nezaváhal a svoje rozhodnutie odísť na štúdium do Ríma oznámil svojim rodičom, ktorí ho v jeho rozhodnutí podporili.⁷ Jozef Beran odišiel do Ríma, kde ako seminarista Československého Nepomucena študoval na pápežskej univerzite De Propaganda Fide kresťanskú filozofiu a teológiu.⁸ Pobyt na štúdiách však nebol pre Jozefa Berana jednoduchý. Prednášky prebiehali hlavne v jazyku latinskom a talianskom. Tu tiež pocítil po prvýkrát mnohé odlúčenie od svojich blízkych a uvedomoval si dôležitosť samostatnosti. Tu si nevedomky cvičil sebazáporu. Nikto vtedy netušil, že má toľko vnútornej sily a odhodlania.⁹ Počas rímskych štúdií spoznal Jozef Beran špiritualitu sv. Dominika, ktorá sa mu stala veľmi blízka a napriek zákazu vstúpiť do akéhokoľvek rádu, pre neprehľadnosť aktivít študentov mimo seminára, sa Jozef Beran rozhodol tento zákaz porušiť. Vstúpil do III. rádu sv. Dominika a pre svoj obdiv k Tomášovi Akvinskému, prijal ako člen rádu jeho meno.¹⁰

Kňazstvo

Celé rímske obdobie, ktoré malo výrazný eucharistický ráz, znamenalo pre Jozefa Berana veľkú skúsenosť a výrazne poznamenalo jeho duchovný rast. Pre vnútornú sebadisciplínu a svoju duchovnú vyzretosť prijal kňazské svätenie už vo štvrtom ročníku štúdia, a to v bazilike sv. Jána v Lateráne. Záverom svojho štúdia získal licenciát a dovŕšil ho v roku 1912 doktorátom

z posvätnéj teológie. Doba prežitá v Ríme znamenala pre Jozefa Berana veľkú skúsenosť a výrazne poznamenala jeho duchovný rast. Utvrdil sa vo svojom rozhodnutí zasvätiť život kňazskému povolaniu. Mal možnosť sa zoznámiť so spiritualitou bratov jezuitov františkánov, dominikánov i redemptoristov. A z každej z nich dokázal čerpať ich podstatu. Od redemptoristov prijímal ducha mravov sv. Alfonza, od dominikánov kazateľský apoštolát, od jezuitov ducha vojenskej disciplíny, od františkánov prostotu a pokoru.¹¹ Dôležité bolo však poznanie pre jeho pastorálnu činnosť, pre jeho pedagogické pôsobenie, pre jeho pevnosť vo viere v obdobiach tak ťažkých, akým bolo väznenie za nacizmu a komunizmu sa zmienime v ďalšej kapitole. Odchodom z Ríma bolo ukončené prvé veľké obdobie života Jozefa Berana. Tam študoval, zbieral skúsenosti a bol ovplyvňovaný mnohými svojimi učiteľmi pre svoje ďalšie pastoračné pôsobenie.¹² Svoju prvú svätú omšu slávil novokňaz Jozef Beran v rodnej krajine na sviatok vierozvestcov Cyrila a Metoda. Nasledovalo obdobie radostného stretnutia s rodičmi a súrodencami.¹³ Do vlasti sa vrátil v júni 1912. Dva roky pôsobil ako kaplán v Chýši na Žitcku a potom nastúpil na Prosek pri Prahe, kde ako katechéta vyučoval vo všeobecnej škole. Po niekoľkých mesiacoch sa jeho pôsobisko opäť zmenilo a bol preložený na Michle pri Prahe. Tu musel tiež vykonávať pastoračnú službu v krčskom útulku sv. Jozefa pre hluchonemých. Vtedy prevládala názor, že títo ľudia sú úplne nevzdelateľní a menejcenní, a preto bolo zbytočné poskytovať im duchovnú starostlivosť.¹⁴ Neskôr bol Jozef Beran menovaný katechetom a pedagógom na Učiteľskom ústave pri sv. Anny v Prahe, kde pracoval až do roku 1929. Na Katolíckej teologickej fakulte Karlovej Univerzity začínal Jozef Beran ako suplent, avšak v marci roku 1929 bol menovaný profesorom-asistentom v odbore pastorálnej teológie a v roku 1933 sa dokonca stal rektorom arcibiskupského seminára. Tento post Jozef Beran zastával až do svojho vymenovania za pražského arcibiskupa.¹⁵ Beran sa stal veľkou morálnou autoritou, a to nielen medzi katolíkmi, keď sa po

⁵ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíram Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. s. 23.

⁶ Pozn. Alojz Kudrnovský, kňaz, filozof, politik, redaktor, univerzitný profesor, arcibiskupský konzistočný radca, prelát a kanonik u Všetkých svätých v Prahe.

⁷ Porov. SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 24.

⁸ Porov. BUBEN, M.: *Encyklopédia českých a moravských sídelných biskupov*. Praha : Logik, 2000. s. 25.

⁹ Porov. SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 26.

¹⁰ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíram Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. s. 33.

¹¹ Porov. SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 31.

¹² Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíram Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. s. 34.

¹³ Porov. Kardinál Josef Beran.: *Malý sborník dokumentu*. Praha Dejvice : Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2000. s. 32 – 33.

¹⁴ Porov. BERAN, J.: *Kardinál Josef Beran*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1999. s. 9.

¹⁵ Porov. SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 37.

vojne obsadzoval stolec pražského arcibiskupa, prázdny od smrti kardinála Jozefa Kašpara. V roku 1941, zhodli sa kňazi práve na mene Jozefa Berana. Jeho vymenovanie za arcibiskupa v novembri 1946 uvítala celá československá verejnosť.¹⁶ K prelomovej udalosti v živote Jozefa Berana došlo 10. januára 1965, kedy ho pápež Pavol VI. menoval kardinálom. Správa o vymenovaní sa na verejnosť aj k samotnému Beranovi dostala až 25. januára. Po prevoze do Prahy a ťažkých rokovaniach s režimom ohľadom ďalších krokov mu komunistické úrady na 19. februára schválili odlet do Ríma. Faktom, že sa už do vlasti nebude smieť vrátiť, sa kardinál Beran dozvedel až tesne pred odchodom. Podarilo sa dojednať s mocou, že na miesto kolaborujúceho generálneho vikára Antonína Stehlíka nastúpi riadny biskup František Tomášek, čo bolo pre cirkev aj kňaza veľmi významné. A Jozef Beran si to samozrejme dobre uvedomoval.¹⁷

Nacizmus

V roku 1938 podpísali štyri mocnosti Európy Mníchovskú dohodu. Nad Európou visela hrozba fašizmu a Československo prišlo o veľké územie v pohraničí. Vznikol Protektorát Čechy a Morava a Slovenský štát. Nemeckým bohoslovcom bolo odporúča prestúpiť na nemecké univerzity. Už v čase vojnového konfliktu roku 1941 zomrel Karol kardinál Kašpar. Medzi vysokým klérom sa hľadal vhodný rečník, ktorý by v rozhlasе prehovril k národu. „*O chorobe zosnulého pána kardinála vtedy kolovali rôzne povesti – o tom, že sa stretol s prvým protektorom, že bol vypočúvaný a týraný a že jeho choroba bola následkom tohto týrania. Nebolo možné tieto povesti po jeho smrti verejne vyvrátiť, a nevyvrátiť ich znamenalo ich potvrdiť.*“¹⁸ Bol to práve on, ktorý bol vybraný konzistoriom pre svoju statočnosť a odvahu, aby predniesol slová rozlúčky. Z hlbokkej vďačnosti k zosnulému Beran toto rozhodnutie prijal: „*a tak sa dostávam k mikrofónu v čase, keď ucho gestapa je citlivo nastavené na každé slovo, ktoré by len zdanlivo mohlo odhaliť nepriateľské zmýšľanie*“ Beranove slová: „*Osirel stolec svätého Vojtecha.*“¹⁹ sa

stal oslavou zosnulého arcipastiera, jeho života, práce a činov. Hlboko zapôsobil v tejto ťažkej dobe na duši národa. Gestapo v tej chvíli nemohlo tomuto premyslenému a predsa tak otvorenému prejavu k národu nič vytknúť.

Konfrontácia z nacizmom a pobyt v koncentračnom tábore

Jozef Beran musel čeliť počas svojho pôsobenia v seminári ešte jednému, a to veľmi závažnému, problému. Napriek všetkej diplomacii, trpezlivosti a miernosti svojej povahy bol označovaný za veľmi nerozhodného muža. Čoskoro začalo v seminári dochádzať k roztržkám medzi českými a nemeckými bohoslovcami. Bola mu vyčítaná prílišná benevolencia k nemeckým seminaristom na jednej strane a tolerancia k prejavom českých seminaristov. Beran bol označovaný za „slabého“ a neschopného.²⁰ Rektor spytoval svoje svedomie a dospel k názoru: „*Áno, mám mäkkú povahu, ale nemohol som si nič vyčítať, čím by som bol svojou mäkkosťou poškodil všeobecné blaho seminára.*“²¹ Jozef Beran nechcene začal upútať na seba pozornosť gestapa. Neviedol síce žiadny ozbrojený odboj, netlačil letáky a neprechoval zbrane. Bol však rektorom, pastierom, vysokoškolským pedagógom. Staral sa o zabezpečenie študentov v seminári. Gestapo veľmi dobre poznalo okolnosti jeho pôsobenia v seminári pred anexiou Sudet aj v dobe okupácie, vedelo o jeho publikovaných článkoch v tlači i odpore proti nacistickej ideológii. Beranovou príťažbou bol aj fakt, že patril ku katolíckej inteligencii a študoval v Ríme. Aj jeho obľuba medzi veriacimi a vplyv, ktorý na nich mal, postačovali na to, aby sa naňho gestapo zameralo a niekoľkokrát ho povolalo na výsluch. Jozefovi Beranovi hrozilo zatknutie. Bola to len otázka času, ktorý čoskoro nadišiel.²² 6. júna 1942, kedy zvony z kostola sv. Vojtecha zvolávali na svätú omšu, Jozef Beran slúžil omšu za všetkých, ktorí zostali v koncentračných táboroch. Svätováclavský chorál bol poslednou modlitbou, ktorou sa Beran modlil v kostole s farníkmi. Čoskoro na to bol už v moci gestapa, ktoré mu zabavilo všetok osobný majetok, rozsiahlu knižnicu a všetky písomnosti vrátane rukopisov, na ktorých pracoval. Po skončení výsluchu bol prevezený do pankráckej väznice, kde bol väznený do 1. júla 1942. Odtiaľ si odniesol prvé skú-

¹⁶ Porov. VODIČKOVÁ, S.: Cardinal Josef Beran, Archbishop of Prague and Primate of Bohemia. In: FEJÉRDY, A. – DIERA, B. VV. (ed.): *The Trial of Cardinal József Mindszenty from the Perspective of Seventy Years. The Fate of Church Leaders in Central and Eastern Europe.* Vatican : LEV, 2021. s. 293.

¹⁷ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *UN CARDINAL INDÉSIRABLE. BIOGRAPHIE DE S. EM. JOSEF BERAN (1888–1969).* Paríž : Les éditions du Cerf, 2020. s. 64.

¹⁸ SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran.* Praha : Vyšehrad, 2008. s. 65.

¹⁹ VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíráš Vás do svého srdce.* Brno : UPSTR, 2009. s. 62.

²⁰ Porov. SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran.* Praha : Vyšehrad, 2008. s. 67.

²¹ SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran.* Praha : Vyšehrad, 2008. s. 68.

²² Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíráš Vás do svého srdce.* Brno : UPSTR, 2009. s. 83.

senosti s brutálnym zaobchádzaním. Beran spomínal na ubíjajúcu nečinnosť a neistotu. Jedinou útechou mu bola modlitba k milostivému Bohu, ktorý ho posilňoval.²³ Viera a pokora pomáhala Beranovi v čakaní na smrť. Očakával, že ho čaká rovnaký osud ako mnoho popravených, že bude počas niekoľkých dní zastrelený. Po dňoch čakania bol prevezený do terezínskej policajnej väznice (Malá pevnosť). Podmienky života vo väznici boli neľudské. Telesné vyčerpanie a utrpenie sprevádzali psychické traumy. Násilie bolo vo väznici všadeprítomné a stretávame sa s jeho popisom ako u Berana, tak u jeho spoluväzňa Štefana Trochtu, ktorý mal niekedy úplne iný pohľad na udalosti, ktoré prežili.²⁴ Beran hovorí: „tiež som v Terezíne rezal drevo, tak to bola taká práca, ktorú som mohol robiť, ale už na tie práce bolo treba aj určité znalosti. Keď som vzal do ruky metlu, tak som mal odreté ruky.“²⁵ Štefan Trochta spomína na rovnaké situácie slovami: „v zhľuku väzňov bol vylovený monsiňor Beran a postavený k ťažkej káre. Obdivoval som vtedy nadprirodzený pokoj, mlčanlivú trpezlivosť a svedomitosť poctivosti Jozefa. Odovzdane ťahal svoju káru, opierajúc sa do nej celou váhou tela, a on mi dodával odvalu slovami: „neboj sa, Štefan, Pán Boh to všetko vidí, ono to všetko dobre dopadne.“²⁶ Pre väčšinu väznených bola malá terezínska pevnosť prestupnou stanicou. Jozef Beran bol v auguste 1942 odvezený transportom cez Cheb do koncentračného tábora Dachau. Aj tu sa nad všetkými vznášalo ponížovanie ľudskej dôstojnosti. Do tábora sa dostávali českí a moravskí kňazi predovšetkým pre svoje kázanie, pre články v časopisoch a novinách, pre svoj vplyv na verejnosť. Boli považovaní za politických väzňov. Príčinou ich častých úmrtí bolo vyčerpanie psychickej i telesnej, epidémie i bežnej choroby s absenciou lekárskej pomoci. Za akýkoľvek malý priestupok, skutočný alebo domnelý, nasledoval tvrdý postih. Ani Beran nebol ušetrený ponížovaním a utrpením. Raz sám rozprával: „Raz som sa cítil opustený od ľudí aj od Boha. Vzbudzoval som úkony dôvery, ale srdce zostávalo zovreté úzkosťami takmer smrteľnými. Prosil som Boha, aby mi aspoň nejakým nepatrným

názakom ukázal, že ma neopustil. Mal som hrozný hlad.“²⁷

Dočasná sloboda a nástup ďalšieho totalitného režimu

Politická situácia v povojnovom Československu sa síce zmenila, no ďalší vývoj smerovania našej krajiny sa postupne začal. Do akej miery arcibiskup Beran veril do februára 1948 v harmonickú koexistenciu totalitného režimu a cirkvi je otáznе.²⁸ Vývoj spoločnosti však silne ovplyvnil dejiny našej krajiny, jednotlivé ľudské osudy a tiež osud Jozefa Berana. S odstupom času možno konštatovať, že všetko čo doteraz prežil, bola príprava na to, čo malo nasledovať. Po ukončení vojny došlo k obnove suverenity nášho štátu v predvojnových hraniciach. Jozef Beran sa vrátil domov plný optimizmu a vlastenckého nadšenia, myšlienok na obrodu cirkvi, myšlienok kresťanských a sociálnych, ktoré si prinášal z temna a útlaku. Vrátil sa však do krajiny zmenenej navonok aj vo vnútri. V spoločnosti začala prebiehať vnútropolitická transformácia s prvkami smerujúcimi k socialistickému vývoju. Veľký vplyv na vývoj v našej krajine mala aj medzinárodná politika.

Na jar roku 1945 došlo k dohode medzi západnou exilovou vládou Dr. Edvarda Beneša a komunistickou emigráciou, ktorá bola vedená budúcim robotníckym prezidentom Klementom Gottwaldom. Ustanovila sa prvá povojnová vláda a reforma politického systému. Československá vláda Národného frontu Čechov a Slovákov, ktorá vznikla v apríli 1945, vydala tzv. Košický vládny program, ktorého kľúčové body sa týkali zákazu a povolenie jednotlivých politických strán. Pravicová Agrárna strana, najsilnejšia politická strana prvej republiky, nebola obnovená a komunisti týmto krokom vyradili z politického boja o moc, hlasy takmer polovice občanov predvojnového Československa. Povolené politické subjekty boli združené do orgánu Národného frontu Čechov a Slovákov, ktorá bola nadradená parlamentu a stála mimo akejkoľvek demokratickej kontroly. Prvkom síce neštandardným, ale účinným sa nastupujúcej komunistickej strane podarilo ovládnuť celú politickú scénu. Národný front bol postupne KSČ neprimerane zneužívaný.²⁹ Komunisti prenikali do všet-

²³ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *UN CARDINAL INDÉSIRABLE. BIOGRAPHIE DE S. EM. JOSEF BERAN (1888–1969)*. Paríž : Les éditions du Cerf, 2020. s. 72.

²⁴ Porov. Centrum pro dokumentaci totalitních režimů: *Josef Beran se stal před sedmdesáti lety pražským arcibiskupem*. [online]. [cit. 2025-06-06]. Dostupné z: <https://www.minulost.cz/?q=cs/josef-beran-se-stal-pred-sedmdesati-lety-prazskym-arcibiskupem>

²⁵ SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 68.

²⁶ SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 69 - 70.

²⁷ VODIČKOVÁ, S.: *UN CARDINAL INDÉSIRABLE. BIOGRAPHIE DE S. EM. JOSEF BERAN (1888–1969)*. Paríž : Les éditions du Cerf, 2020. s. 77.

²⁸ Porov. MULÍK, P.: *Jednostranný pokus o kompromis*. In: *Kultúra dvojitzdenník závislý od etiky*. Bratislava : Factum bonum, 2000. s. 3.

²⁹ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíram Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. s. 120.

kých zložiek, politických strán a spolkov, aby získavali ľudí k spolupráci a tým získali kontrolu. Dochádzalo k zneužívaniu prezidentských dekrétov, ktoré v prvých mesiacoch po vojne nahrádzali zákonodarnú moc. Mali platnosť zákonov a menili podobu štátu a jeho hospodársku štruktúru.³⁰ Do oblasti občianskych a ľudských práv zasiahli dva retribučné dekréty o potrestaní nacistických zločincov, zradcov a ich pomáhačov a o mimoriadnych ľudových súdoch a o trestaní niektorých previnení proti národnej cti. Tieto dekréty nezriedka slúžili na vybavovanie osobných účtov až na likvidáciu nepohodlných ľudí. Dochádzalo k odstraňovaniu politických protivníkov, k čistkám v armáde aj štátnej správe. Dekréty umožňovali zbavovať štátneho občianstva obyvateľov národnostných menšín. V januári 1946 došlo na odsun sudetských Nemcov z Československého územia. Táto udalosť poznamenala na dlhú dobu spolujitia oboch národov. Proti odsunu vystúpila ako jedna z prvých aj katolícka cirkev. Československí biskupi dali v pastierskom liste z roku 1946 nesúhlasné stanovisko aj k uplatňovaniu princípu kolektívnej viny a odmietali trestanie nevinných. Na ďalší vývoj v krajine boli komunisti veľmi dobre pripravení dokonalú organizačnú štruktúrou, strategickým obsadzovaním kľúčových miest na úradoch, oslabovaním buržoázie, likvidáciou politických odporcov, a to na základe vykonštruovaných procesov podľa malého a veľkého retribučného dekretu. Aj presadzovaním nacionalizmu si zaistili víťazstvo v prvých povojnových voľbách.³¹ Úspech oslavovali aj pri ovládnutí ministerstva vnútra a útvarov bezpečnosti. Agenti komunistickej strany prenikali aj do nekomunistických strán a spolkov a organizovali provokácie, ktoré mali narušiť stabilitu a dôveru. Bolo otázkou času, kedy táto situácia vyústi v stretnutí o budúcu podobu štátu. Krajina bola oslabená hospodársky aj politicky. Do dvoch rokov po oslobodení vypukla kríza, ktorá sa prejavovala nespokojnosťou s nepriaznivým hospodárskym vývojom, znárodnené podniky neboli schopné konkurencie na zahraničných trhoch, produktivita práce klesla pod predvojnovú úroveň. Zásobovanie obyvateľstva potravinami aj priemyselným tovarom viazlo a celú situáciu sťažilo mimoriadne sucho krajinám Európy bola ponúknutá hospodárska pomoc tzv. Marshallov plán, ktorý však odmietala východnú mocnosť, a tak na nátlak Sovietskeho zväzu museli krajiny, ktoré spadali pod jeho vplyv, pomoc odmietnuť. Situácia vyústila do

³⁰ Porov. SAMCOVA, J.: *Pasíva násilnej rekatolizácie*. In: *Revue svetovej literatúry*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1992 s. 28.

³¹ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíram Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. s. 121 - 122.

sporov medzi československými demokratickými a komunistickými ministrami.³² Politická situácia v krajine mala veľký vplyv aj na pôsobenie kňazov a rehoľníkov v oslobodenom Československu. Jednotlivé cirkvi sa sústredili na obnovu svojej činnosti, ktorá bola prerušená okupáciou. Katolícki duchovní sa po vojne 1945 prihlásili na budovanie nového štátu v spoločnom vyhlásení v manifeste katolíckeho duchovenstva, ktoré bolo mierovým aktom a odsúdením metód nacistickej diktatúry. Svoj podpis pod vyhlásenie pripojil aj Jozef Beran. Manifest sa vyslovil pre sociálne reformu ako spoločnému budovaniu nového štátu. Denník *Slobodné slovo* z tej doby vytlačil článok, v ktorom je priznaná záväznosť tradícií národa, hlavne idey Cyrilometodskej, ktorá kultúrne spojila slovanské národy a dala pevný základ duchovnému vývoju. V tomto duchu sa má pracovať na vytvorení nového spoločenstva s Východom a s nezlomnou vierou v duchovné hodnoty, podľa svojich vlastných síl usilovať o duchovnú obrodu ľudu.³³

Pražský arcibiskup a nedobrovoľný exil

Arcibiskupský stolec zostal po dobu dlhých štyroch rokov, teda od roku 1941 po skone kardinála Karola Kašpara, neobsadený. Dočasne bol správou pražskej arcidiecézy poverený kapitulný vikár ThDr. Bohumil Opatrný, český rímskokatolícky kňaz, ktorý bol neskôr tiež kanonikom Metropolitnej kapituly pri sv. Víta v Prahe a neskôr aj jej dekanom.³⁴ Na miesto biskupa bolo hneď niekoľko kandidátov, ktorí spĺňali predpoklady viesť pražskú diecézu. Medzi kandidátov patrili strahovský opát a premonštrát Bohuslav Jarolímek, pražský kanonik Otakar Švec, olomoucký profesor František Cinka, teológ a františkán Ján Evanjelista Urban a rektor seminára Mons. Jozef Beran, ktorý ako sa neskôr ukázalo, veľmi dobre chápal potreby doby. V jeho voľbu verilo mnoho ľudí, zvlášť medzi Dejvickými veriacimi bola viera v jeho voľbu veľmi intenzívna. P. František Kubiček SJ, ktorý s Jozefom Beranom spolupracoval ako špiroituál seminára sa zmienil, že veria v Božiu pomoc pri voľbe nového vedenia cirkvi v krajine, kedy bude zvolený práve doktor Beran.³⁵ Prebiehali diskusie o vymenovaní biskupa medzi internunciom, diplomatickým zástupcom

³² Porov. MULÍK, P.: *Jednostranný pokus o kompromis*. In: *Kultúra dvojitého dňa závislý od etiky*. Bratislava : Factum bonum, 2000. s. 3.

³³ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíram Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. s. 123.

³⁴ Porov. SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 99.

³⁵ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíram Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. s. 126.

pápeža a predstaviteľmi českej cirkevnej hierarchie. Na poslednú chvíľu bol navrhnutý aj slovenský kandidát. Hlavným kandidátom pre Prahu bol profesor olomouckej teologickej fakulty Dr. František Cinek, proti ktorému však vystúpilo niekoľko kňazov, ktorí boli za vojny uväznení v Dachau.³⁶ Keď sa ukázalo, že nemožno dôjsť k žiadnemu konkrétnemu riešeniu, Vatikán vybral kandidáta z arcibiskupského učilišťa. Rozhodovalo sa medzi prof. Benešom, prof. Beranom a prof. Šimou. Do tohto konania však nepriaznivo vstúpili spory o cirkevné statky. Rozhovory o kandidátoch sa pretáhovali a komplikovali. Uprostred všetkých rokovaní sa Svätá stolica zamerala len na jednu osobu, na Jozefa Berana. Vymenovanie bolo nečakané, ale rozhodujúcou udalosťou v živote Berana. Jozef Beran si bol dobre vedomý komplikovaného politického vývoja v krajine ak svojmu vymenovaniu vyhlásil, že chce niest' všetky kríže ochotne a radostne. Vyjadril vieru v Toho, ktorý mu pomáha. Prvými gratulantmi po oznámení vymenovania boli bohoslovci. Biskupské svätenie Jozefa Berana prebehlo 8. decembra 1946 pri hrobe sv. Vojtecha v katedrále sv. Víta v Prahe. Ešte v ten istý deň vydal Jozef Beran, ako nový arcibiskup pražský a primas český, svoj prvý pastiersky list. Jeho obsah bol homíliou k sviatku Panny Márie, ktoré zasvätil seba aj svoju arcidiecézu. Záverom pastierskeho listu bolo napísané biskupské heslo: „Eucharistia et labor – Eucharistia a práca“.³⁷

Zápas o slobodu a izolácia cirkvi

Do úradu nastúpil Jozef Beran začiatkom novembra 1946 na slávnostnej schôdzi svätovítskej kapituly. Msgr. ThDr. Bohumila Opatrného menoval generálnym vikárom. Po prijatí nového úradu musel Beran čeliť problémom, ktoré presahovali hranice pražskej arcidiecézy. Išlo o napätie medzi cirkvou a obnoveným Československým štátom, kde začala prichádzať k moci komunistická strana. Zvolenie Jozefa Berana prijali veriaci aj klérus z veľkej časti kladne. Beran sa tešil v spoločnosti obľube pre svoj vysoký kredit ako mravnej autority. V podvedomí ľudí bol rýdzim a obetavým kňazom, skromným človekom. Jeho vymenovanie malo však aj svojich odporcov. Vzbudzovalo obavu jeho stretávania sa s členmi komunistickej strany, z ktorých niektorí boli bývalými kamarátmi z koncentračného tábora alebo stykmi s du-

chovnými iných konfesií. Jozef Beran prijímal pozvanie na rôzne spoločenské akcie a slávnosti s bývalými spolupäťníkmi. Jeho správanie mu bolo vyčítané a považované za nevhodné.³⁸ Na všetku kritiku odpovedal slovami, že je pozývaný nie ako komunista, ale ako arcibiskup katolíckej cirkvi. Aj medzi členmi ľudovej strany sa našli kritické hlasy. Beranovi nemohlo byť zabudnuté, že si ako rektor seminára neprial, aby seminaristi a kňazi boli členmi politických strán, vrátane ľudovej. Bol presvedčený, že kňaz do politického diania nepatrí. Niektorým spolubratom vadila aj Beranova rétorika. Jeho slovník bol chápaný ako až príliš ľavicový. Beran mal však cit pre aktuálne dianie ak tomu prispôbil aj svoj slovník.³⁹ V médiách bol Jozef Beran interpretovaný ako prirodzená mravná autorita. Jozef Beran svoju pastoračnú činnosť preniesol aj na vidiek. Robil početné vizitácie vo vikariátoch, kázal, birmoval na rôznych miestach aj dvakrát denne, podával Telo Pána mnohým tisícom veriacich, posväcoval základné kamene kostolov, škôl a charitných domov, zakladal združenia, spolky a zúčastnil sa púťi, svätých nových zvonov. Prijímal aj pozvanie na rôzne svetské podujatia, ako boli divadelné predstavenia, koncerty, filmy, športové zápasy. Ako sa čoskoro ukázalo, Jozef Beran tieto pozvanie prijímal v snahe priblížiť sa ľudu s veľkou naivitou a neopatrnosťou. Nastolený režim využíval jeho kroky na mätenie prostých ľudí. Na ospravedlnenie Jozefa Berana možno uviesť nedostatok skúseností s komunistami a ich nekorektným konaním pre skresľovanie skutočností vo svoj prospech.⁴⁰ Súčasťou Beranovho pôsobenia boli aj oficiálne návštevy Ríma. Prvý z nich vykonal arcibiskup Beran vo februári 1947. Pápež Pius XII ho prijal dvakrát, prvýkrát pri súkromnej audiencii. Vatikán neskrýval svoje znepokojenie nad vnútropolitickou situáciou v Československu a obával sa obmedzenia suverenity a demokracie v krajine. Pri osobnej audiencii Beran pápeža uistil, že vláda má úprimnú snahu vnútropolitické pomery upokojovať, dodržiava náboženskú slobodu i slobodu svedomia. Ale veľmi sa mýlil. Cirkevno-politická situácia bola v Československu oveľa komplikovanejšia, než ako ju Beran videl a cítil v záujme povesti republiky v zahraničí.⁴¹ Zastával sa ľudí v zberných táboroch, ktorým nebola

³⁶ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *UN CARDINAL INDÉSIRABLE. BIOGRAPHIE DE S. EM. JOSEF BERAN (1888–1969)*. Paríž : Les éditions du Cerf, 2020. s. 86.

³⁷ Porov. Kardinál Josef Beran.: *Malý sborník dokumentu*. Praha Dejvice : Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2000. s. 46 - 47.

³⁸ Porov. SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 103.

³⁹ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíráme Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. s. 134.

⁴⁰ Porov. SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 104.

⁴¹ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *UN CARDINAL INDÉSIRABLE. BIOGRAPHIE DE S. EM. JOSEF BERAN (1888–1969)*. Paríž : Les éditions du Cerf, 2020. s. 90.

poskytnutá možnosť výučby náboženstvo v rodnom jazyku, intervenoval za možnosť pastoraácie nemeckým a maďarským duchovným, ktorým by za túto službu malo byť poskytnuté existenčné minimum. V spoločnosti nastali dva veľké spory medzi cirkvou a štátnym zriadením. Prvý z nich bol cirkevný majetok, druhou témou potom bolo školstvo. Josef Beran veľmi striktnie odmietol vyvlastňovanie cirkevného majetku na základe Benešových dekrétov.⁴² Na februárové udalosti roku 1948 reagoval arcibiskup ešte raz. Svoje protikomunistické stanovisko zverejnil v pastierskom liste, ktorý je citovaný v mnohých jeho bibliografiách známymi slovami: „Nemlč, arcibiskup! Nesmieš mlčať!“ Pastiersky list vyšiel ako úvodník vo vtedajšej dennej tlači.⁴³ Beranove slová boli volaním do prázdna. Vyjadrovala opak toho, čo komunisti chceli urobiť a následne urobili. Nastalo obdobie štyridsaťjeden rokov komunistickej diktatúry. V nadchádzajúcom období začalo dochádzať k stretom štátu a cirkvi. Moc vzala plne do rúk komunistická strana. Katolícka hierarchia videla v komunistoch nepriateľa kresťanstvo a komunisti predpokladali, že náboženstvo prirodzenou cestou postupne odumrie. Konflikt medzi oboma bol neodvratný. Záujmy cirkvi mala, podľa predstáv štátu, zastupovať novozriadená komisia s „pokrokovými“ kňazmi Plojharom a Benešom.⁴⁴ Osudným dňom sa stal pre Jozefa Berana 14. jún 1948, kedy slúžil pražský arcibiskup vo Svätovítskom chráme slávnostné Te Deum. Slávnosti sa zúčastnili najvyšší štátni predstavitelia na čele s práve zvoleným prezidentom Gottwaldom. Táto slávnosť vyvolala údiv a pobúrenie ako medzi katolíkmi, tak aj medzi komunistami. Katolícka verejnosť nešetrila arcibiskupa kritikou a prezident bol z radov komunistov kritizovaný za svoj vstup do katedrály a účasť na bohoslužbe.⁴⁵ Vatikán si celú situáciu vyložil ako „zarmucujúci zlyhanie českej cirkvi“, ako veľmi rýchlu kapituláciu pred mocou komunistov. Arcibiskup sa bránil proti takým obvineniam vyhlásením, ktoré sa čítalo vzápätí vo všetkých farnostiach pražskej diecézy. V okamihu, keď tento štát dostal novú hlavu, cítim vo svedomie povinnosť vysloviť jasne tieto zásady. Cirkev nie je inštitúciou, ktorá má organizovať politický súhlas, alebo politický odpor. Cirkev nemôže nikomu brániť, ak

si chce vyžiadať pre svoje činy Božiu pomoc. So všetkou vážnosťou však pripomínam, že liturgickým úkonom tým cirkev neprijíma svetový názor smerov a hnutí, ktoré odporujú jej názoru.⁴⁶ Napriek všetkej Beranovej snahe, zostala horkosť v myšliach ľudí ako doma, tak aj v zahraničí. Tajná polícia obsadila arcibiskupský palác, Jozefovi Beranovi bola pridelená osobná stráž, zamestnanci arcibiskupstva sa dočkali prepustenia. Nasledujúci deň vyšla v novinách správa ČTK, že dňa 19. júna pri slávnosti Božieho tela v chráme sv. Víta sa arcibiskup Beran pokúsil zneužiť bohoslužby na útok proti vláde a „Katolíckej akcii“. Správa komentovala provokáciu v chráme ako odpor veriacich, ktorí odsúdili tento pokus o zneužitie bohoslužby k politickej akcii protištátneho charakteru. O niekoľko dní neskôr sa k tomuto incidentu vyjadril aj vtedajší predseda vlády Antonín Zápotocký svojim prejavom v rozhlasovom vysielaní. V pretlačenom prejave oznámil ďalší arcibiskupov osud: „*Proti záškodníkom, provokatérom a vyvolávačom rozbroje a nepokoja bude podľa zákona a práva zakročené*“.⁴⁷ Začiatkom päťdesiateho roku bol prednesený návrh ako sa zbaviť arcibiskupa. Mal byť vyzvaný na rezignáciu, a ak odmietne, potom ho izolovať mimo rezidenciu. Vtedajší Predsedníctvo ÚV KSČ tento návrh schválilo s tým, že ak nebude rezignovať, bude arcibiskupovi oznámené, že nemôže vykonávať svoju funkciu, že bude izolovaný a vyšetrovaný. Krátko nato mu boli predložené na podpis menovacej listiny nových kanonikov svätovítskej katedrály schválených štátom. Od toho okamihu sa stala arcibiskupova prítomnosť v paláci nežiaduce. Hneď na druhý deň sa začalo pracovať na jeho odstránení.⁴⁸ Po celú dobu internácie nebol povolený Beranovi styk so svetom mimo daný priestor. Od nikoho nedostal žiadnu správu alebo pozornosť. Nemohol nikomu písať, a keď napísal ďakovný list svojej rodine, vrátila mu ho cenzúra aj trikrát na opravu. Konečným znením bola vždy len jediná veta: „*List som dostal, som zdravý a nič nepotrebujem. Pozdrav všetkým*“.⁴⁹ Máj 1962 bol pre arcibiskupa Berana veľmi významný. Dostal pozvanie na účasť na druhý vatikánsky koncil od pápeža Jána XXIII.. Aj napriek všetkým rokovaniam so štátnymi zástupcami

⁴² Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíram Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. s. 140.

⁴³ Porov. SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 105.

⁴⁴ Porov. Kardinál Josef Beran.: *Malý sborník dokumentu*. Praha Dejvice : Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2000. s. 53.

⁴⁵ Porov. VAŠKO, V.: *Neumlčená II*. Praha : Zvon, 1995. s. 41.

⁴⁶ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíram Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. s. 196.

⁴⁷ Porov. SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 137.

⁴⁸ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíram Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. s. 198.

⁴⁹ VODIČKOVÁ, S.: *UN CARDINAL INDÉSIRABLE. BIOGRAPHIE DE S. EM. JOSEF BERAN (1888–1969)*. Paris : Les éditions du Cerf, 2020. s. 99.

o možnosti zúčastniť sa tak významnej udalosti pre cirkvi, mu v konečnom rozhodnutí táto možnosť nebola umožnená. Preto požiadal, aby bolo pápežovi oznámené, že svoj úrad nevykonáva. Súčasne mali byť uvedené dôvody jeho neúčasti na koncile. Možnosť zvoliť svojho zástupcu na koncile odmietol s tým, že ho od reálneho života delí dvanásť rokov v internácii a nepozná nikoho, kto by bol voľný a komu by mohol plne dôverovať.⁵⁰

Kardinálsky purpur a nútený exil v Ríme

Medzinárodný a vnútropolitický vývoj sa stával pre Berana priaznivejší. Jeho nezákonná internácia bola pre režim ťažko obhájiteľná. Koncom roka 1962 mu komunistickí predáci naznačili, že je tu možnosť vyjednávať o jeho prepustení z internácie za prijateľných podmienok. Vyzvali arcibiskupa, aby navrhol svoje ďalšie pôsobenie po prepustení z internácie. Beran predložil tri možnosti: 1) zloží sľub vernosti republike a ujme sa svojho úradu, 2) odíde do Ríma, 3) zostane vo vlasti a bude žiť niekde v ústraní.⁵¹ Bolo rozhodnuté vedením vládnucej triedy, že Jozef Beran odletí do Ríma. Presný dátum však bol držaný v úplnej tajnosti. Až 18. februára 1965 bol rodine doručený ručne písaný list, že Beran odlieta nasledujúci deň a prosí svojich drahých, aby sadli do auta a prišli sa s ním rozlúčiť. Stretnutie s blízkymi bolo veľmi krátke. Ministerské auto, ktoré bolo pre príbuzných poslané, úmyselne išlo rôznymi okľukami, aby aj posledné možné chvíle spoločného stretnutia boli čo najkratšie. Stretnutie prebehlo po večernej pobožnosti v miestnej kaplnke. Za všetkých sa rozlúčil biskup Štefan Trochta. Nikto sa netajil smútkom z Beranovho odchodu do nedobrovoľného exilu. Jozef Beran sám veľmi rozrušený sa snažil všetkých rozptýliť svojim optimizmom: „Len veselo a guráž!“ Nasledujúci deň v skorých, ranných hodinách slúžil svätú omšu a po raňajkách sa rozlúčil s prítomnými. Pred siedmou hodinou nasadol do auta a odišiel.⁵² V sprievode monsignora Casaroliho a vatikánskeho diplomata monsignora Bongianina nastúpil Jozef Beran do oddeleného priestoru lietadla, ktoré v dopoludňajších hodinách 19. februára 1965 vzlietlo. Jozef Beran opúšťal svoju rodnú krajinu len s malým kufrom s trochou bielizne a niekoľkými knihami. Ostatné osobné veci mu boli neskôr poslané. Išlo hlavne

o jeho rukopisy, ktoré sa za ním skutočne na jeho veľkú radosť dostali. Jednu hodinu popoludní vystúpil na rímskom letisku. Osobne sa s Jozefom Beranom privítal aj monsignor Macchi, osobný sekretár Svätého otca. Prvá Beranova cesta viedla k pápežskej koleji Nepomucenum,⁵³ kde už bol netrpezlivo očakávaný. Odmietol ponúkaný palác vo Vatikáne a za svoj nový domov si vybral českú kolej.⁵⁴ V nasledujúcich dňoch bol Beran prijatý na súkromnej audiencii u pápeža. Zo slov priamych svedkov je zrejmé, s akou poctou bol Jozef Beran do pápežského paláca uvedený. „Tak ako bol prijatý Váš kardinál, tak je len málokto aj z kardinálov vyznamenaný. Veď on bol vedený v sprievode do pápežských komnát, čo sa preukazovalo iba kráľom.“⁵⁵ Svätý otec Pavol VI. sa zaujímal o jeho život v internácii a o postavenie cirkvi v jeho rodnej krajine. Úprimne mu poďakoval za jeho rozhodnutie dobrovoľne opustiť svoju krajinu, svoju arcidiecézu v nádeji, že tým prospeje cirkvi vo svojej vlasti. Jeho čin bol považovaný za veľkú obeť. Potom prijal Beran od pápeža na znamenie jeho úcty umelecky stvárnený náprsný kríž. Arcibiskup Svätému otcovi ďakoval za vrelé prijatia, ktorých sa mu dostalo, za vymenovanie kardinálom, ktoré kňazi a veriaci vo vlasti prijali s veľkou radosťou a považujú ich za poctu pre celú zem.⁵⁶ Dňa 22. februára 1965 zasadalo tajné konzistórium vo Vatikáne, pri ktorej Svätý otec Pavol VI., oznámil všetkým prítomným doterajším kardinálom svoje rozhodnutie vymenovať dvadsaťšesť nových kardinálov. Medzi menami bolo oznámené meno pražského arcibiskupa v nútenom exile.⁵⁷ Pre Jozefa Berana to bola veľká odmena, veľké poslanie. Plný očakávania si vypočul menovací dekrét, ktorý mu prečítal rektor Pápežskej univerzity lateránskej monsignor Antonio Piolanti. Vstupom Jozefa Berana a ostatných nových kardinálov prvýkrát v dejinách mal kardinálsky zbor katolíckej cirkvi vyše sto členov. Po vymenovaní prijímali noví kardináli blahoželania od svojich bratov, priateľov, rodiny. Okolo kardinála Jozefa Berana sa zhromaždili členovia z česko-

⁵⁰ Porov. Kardinál Josef Beran.: *Malý sborník dokumentu*. Praha Dejvice : Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2000. s. 55.

⁵¹ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíráš Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. s. 269.

⁵² Porov. SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 154.

⁵³ Pozn. Pápežský internát Nepomucenum - seminár pre českých a slovenských bohoslovcov v Ríme, založený ako český internát Bohemicum roku 1884.

⁵⁴ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíráš Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. s. 301.

⁵⁵ Porov. Kardinál Josef Beran.: *Malý sborník dokumentu*. Praha Dejvice : Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2000. s. 55.

⁵⁶ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *UN CARDINAL INDÉSIRABLE. BIOGRAPHIE DE S. EM. JOSEF BERAN (1888–1969)*. Paris : Les éditions du Cerf, 2020. s. 103.

⁵⁷ Porov. HIERARCHY ORG.: *Consistory – 22. February 1965*. [online]. [cit. 2025-06-06]. Dostupné z: <https://www.catholic-hierarchy.org/event/cs1965.html>

slovenskej kolónie v Ríme, ostatní kardináli, generálne predstavenie rádov a kongregácií, členovia vatikánskeho diplomatického zboru aj biskupi. Zvlášť požehnanie kardinála Berana si prišiel so všetkými svojimi zamestnancami vyprosiť tiež francúzsky veľvyslanec.⁵⁸ Jozef Beran sa v Ríme pustil do čínorodej práce. Postupne si zvykal na nové prostredie a podmienky. Za svojho tajomníka si vybral profesora filozofie Jaroslava Škarvadu,⁵⁹ ktorého poznal podľa mena už z minulých rokov. Druhým tajomníkom sa stal Karol Skalický. Jozef Beran nedbal na odpočinok, prijímal všetky pozvanie, neodmietal návštevy, korešpondoval, pripravoval sa na príhovory, posväcoval základné kamene nového učilišťa, kostola alebo nové zvony. Stával sa stále viac známou a veľmi populárnou osobnosťou katolíckeho Talianska. Jeho skromnosť a materiálna nenáročnosť s akou žil, bola u väčšiny ľudí jeho postavenie dosť neobvyklá, niektorých udivila a mnohých očarila. Kardinál nezabúdala ani na svojich krajanov vo svete. Hovoril v rozhlasu Vatikánu vždy pred sviatkami Panny Márie alebo sviatkami českých patrónov. Hlásal Kristovo slovo, lásku a odpustenie všetkým, ktorí ho počúvali. Jeho príhovory boli bez páťosu, výčitek a sťažností. Potešilo ho každé pozvanie od tých, ktorí prejavili záujem o jeho prítomnosť. Jeho skromnosť bola príkladná.⁶⁰ Kardinál Beran bol v nútenom exile veľmi činný, vycestoval do USA, Kanady či Nemecka. Komunikoval s krajanmi, kde im pripomínal lásku ku svojej starej vlasti a nabádal ich k odpustenie starých krívd. Letné mesiace zase strávil v Anglicku, Írsku, Švajčiarsku, Nórsku či Tirolsku. Za kardinálom Baranom prichádzalo aj množstvo návštev z Československa. Niektorí návštevníci sa na stretnutie s kardinálom tešili a verejne prihlásili aj za cenu perzekúcií, iní však svoje návštevy v Nepomucenu tajili.⁶¹ Rok 1968 bol pre Jozefa Barana rokom, kedy bol vyzvaný k poslednému zápasu vo svojom živote. Lekársky nález odhalil rakovinu. Kardinál Baran sa musel v polovici roka podrobiť komplikovanej operácii v Stuttgarte Marienhospital. Jeho ošetrojúci lekár vydal ihneď po operácii vyhlásenie pre médiá, že pacient zostane v nemocnici, že je dobre mysli a jeho zdravotný stav sa lepší. Bolo však treba počítať s dlhšou rekonvalescenciou. Ako sa však čosko-

ro ukázalo, zdravotný stav kardinála bol oveľa vážnejší. Lekári pri operácii objavili niekoľko zhubných nádorov. Kardinál Baran bol urýchlene prevezený do Ríma, kde lekári konštatovali ďalšie metastázy.⁶² Posledným dňom pozemského života kardinála Berana bol 17. máj 1969. Ráno sa zúčastnil svätej omše. Jeho zdravotný stav sa stále viac zhoršoval, čo potvrdil aj privolaný lekár. Krátko pred desiatou hodinou dopoludnia dostal Jozef Baran od rektora Plannera⁶³ sviatosť pomazania chorých. Prítomní tohto okamihu boli bohoslovci a kňazi Nepomucena. Jozef Baran sa modlil spoločne s prítomnými. Pozdravil kňaza a bohoslovcov a všetkým prítomným požehnal. Svätý otec Pavol VI., bol informovaný o posledných chvíľach kardinála a ponáhlal sa prísť. Krátko pred jeho príchodom však Jozef Baran zomrel. Svätý otec ho ešte pobozkal na čelo a zostal v tichej modlitbe u zosnulého. Verný služobník Jozef Baran kardinál Baran predstúpil pred tvár svojho Pána.⁶⁴ Jeho rakva bola uložená do hrobky medzi hrobmi pápežov Pia XI. a Pia XII. Stal sa tak jediným Čechom, ktorý kedy bol na tomto mieste pochovaný.

Záver

Kardinál Jozef Beran prežíval vo svojom živote dobré, ale aj veľmi ťažké chvíle. Práve v týchto okamžikoch sa stále viac a viac upínal k Sviatosťnému Spasiteľovi. Jeho dni vždy začínali a končili modlitbou, ktorá ho sprevádzala po celý deň. Každodenná hodinová adorácia pred svätostánkom mu po celý život dodávala silu. Bol duchovným pastierom zverného ľudu. Intenzívne pracoval na životopisoch svätého Vojtecha a svätej Anežky Českej. Bol svedkom viery a nádejou lásky, ktorú aplikoval pri svojich stretnutiach s ľuďmi. Vedel odpúšťať a krivdu trpezlivo znášať. Aj napriek osudu v neľahkých životných podmienkach dvoch totalitných režimov ho nedokázali zlomiť. Bol vytrvalým a horlivým kňazom. Mučeníkom, ktorý musel opustiť svoju vlasť a zomrieť v cudzine. Jeho priateľ pápež Pavol VI., mu prejavil po jeho smrti úctu tým, že mohol byť pochovaný v pápežských hrobkách. 23. apríla 2018 boli v pražskej katedrále svätého Vojtecha, Víta a Václava nanovo uložené v kaplnke svätej Anežky ostatky

⁵⁸ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíráš Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. s. 306.

⁵⁹ Jaroslav Škarvada (1924-2010) biskup a generálny vikár pražskej arcidiecézy. Študoval v Ríme. V rokoch 1948-1989 žil v nútenom exile.

⁶⁰ Porov. SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 227.

⁶¹ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíráš Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. s. 329.

⁶² Porov. SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 229.

⁶³ Pozn. Monsignore ThDr. František Planner, prvý český rektor rímskej pápežskej koleje Nepomucenum zomrel 15. februára v Ríme vo veku 86 rokov

⁶⁴ Porov. VODIČKOVÁ, S.: *UN CARDINAL INDÉSIRABLE. BIOGRAPHIE DE S. EM. JOSEF BERAN (1888-1969)*. Paríž : Les éditions du Cerf, 2020. s. 109.

Božieho sluhu a mučeníka totalitných režimov. Na jeho sarkofágu je nápis: „Josef kardinál Beran, arcibiskup pražský a primas český“.

Dedičstvo Otcov zachovaj nám Pane!

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

ARCIBISKUPSTVÍ PRAŽSKÉ.: Kardinál Josef Beran: *Malý sborník dokumentů*. Praha : Pastorační středisko, 2000. 69 s. ISBN: 80-238-7298-2.

BERAN, J.: *Kardinál Josef Beran*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1999. 58 s. ISBN: 80-7192-462-8.

BUBEN, M.: *Encyklopédia českých a moravských sídelních biskupov*. Praha : Logik, 2000. 411 s. ISBN:80-902811-0-9.

HIERARCHY ORG.: *Consistory – 22. February 1965*. [online]. [cit. 2025-06-06]. Dostupné z: <https://www.catholic-hierarchy.org/event/cs1965.html>

KATOLÍCKY TYDENÍK.: Josef Beran: Muž který stál proti diktatuře. [online]. [cit. 2025-06-06]. Dostupné z: <https://katyd.cirkev.cz/clanky/josef-beran-muz-ktery-stal-proti-diktature.html>

MULÍK, P.: Jednostranný pokus o kompromis. In: *Kultúra dvojtyždenník závislý od etiky*. Bratislava : Factum bonum, 2000. 16 s. ISSN: 1335-3470.

SAMCOVA, J.: Pasíva násilnej rekatolizácie. In: *Revue svetovej literatúry*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1992. 194 s. ISSN: 0231-6269.

SVOBODA, B. a kol.: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008. 280 s. ISBN: 978-80-702-1937-9.

VAŠKO, V.: *Neumlčená II*. Praha : Zvon, 1995. 266 s. ISBN: 80-711-3035-4.

VODIČKOVÁ, S.: Cardinal Josef Beran, Archbishop of Prague and Primate of Bohemia. In: FEJÉRDY, A. – DIERA, Be. W. (ed.): *The Trial of Cardinal József Mindszenty from the Perspective of Seventy Years. The Fate of Church Leaders in Central and Eastern Europe*. Vatican : LEV, 2021. 495 s.

VODIČKOVÁ, S.: UN CARDINAL INDÉSIRABLE. BIOGRAPHIE DE S. EM. JOSEF BERAN (1888–1969). Paríž : Les éditions du Cerf, 2020. 192 s. ISBN 978-2-204-13283-1.

VODIČKOVÁ, S.: *Uzavíram Vás do svého srdce*. Brno : UPSTR, 2009. 400 s. ISBN: 978-80-7325-189-5.

PENOLÓGIA A JEJ VÝZNAM V PROCESE MEDIÁCIE V TRESTNEJ JUSTÍCI

HISTORICKÝ VÝVOJ TRESTANIA, LEGISLATÍVNY RÁMEC A POSTAVENIE PROBAČNÝCH A MEDIAČNÝCH ÚRADNÍKOV

VLADYSLAVA BERDAL

Abstract: *The article examines the significance of penology in the context of mediation and alternative forms of conflict resolution. It highlights the historical development of punishment, the formation of prison systems, and the role of penitentiary science in the humanization of penal sanctions. Particular attention is given to the emergence and methodology of penology as an interdisciplinary science that studies the execution and effectiveness of penalties not only from a legal perspective, but also from psychological, social, pedagogical, and philosophical viewpoints. Mediation is presented as an effective restorative tool that supports dialogue between the offender, the victim, and society, while preventing conflict escalation and reducing recidivism. The paper also outlines the legislative framework governing probation and mediation officers and the institution of mediation in the Slovak Republic, which together represent a functional mechanism for crime prevention, offender resocialization, and reducing the burden on the judicial system. The article points to the connection between penology and mediation particularly through the work of these professionals, who act as intermediaries between conflict and its resolution. The result is a link between the theoretical and practical dimensions of punishment and mediation as a bridge between society and the offender, where the aim is not only sanction but also rehabilitation, restoration of relationships, and protection of society.*

Keywords: Penology. Mediation. Imprisonment. Execution of penalty, Probation and mediation officer. Criminal prevention. Alternative dispute resolution.

Úvod

Moderná spoločnosť prechádza dynamickými zmenami, ktoré výrazne formujú hodnotový systém jednotlivca i spoločenské interakcie. Globalizácia, kultúrna diverzita, tlak na individuálnu sebarealizáciu a oslabenie náboženskej identity vytvárajú priestor pre vznik konfliktov na osobnej i spoločenskej úrovni. Konflikt preto nemožno vnímať ako anomáliu, ale ako prirodzenú súčasť ľudskej existencie, ktorá si vyžaduje

je primerané spôsoby riešenia. Tradičným prostriedkom reakcie na kriminalitu bolo represívne trestanie, pričom v historickom vývoji dominovali najmä prísne sankcie vrátane trestu smrti. Postupná humanizácia spoločnosti, rozvoj právneho myslenia a formovanie penitenciárnej vedy však priniesli nový pohľad na trest ako nástroj ochrany spoločnosti aj resocializácie páchateľa.

Penológia ako interdisciplinárna veda skúma tresty a ich účinnosť nielen z právneho hľadiska, ale aj prostredníctvom filozofie, sociológie, psychológie či pedagogiky. Sleduje nielen výkon trestu, ale najmä jeho dôsledky, možnosti nápravy a opätovného začlenenia páchateľa do spoločnosti. V tomto kontexte vystupuje do popredia mediácia ako alternatívna forma riešenia sporov, založená na dialógu, dobrovoľnosti a participácii strán. Mediácia predstavuje cestu, ktorá nenahrádza trestné konanie, ale dopĺňa ho, posilňuje restoratívne prístupy a umožňuje obnovu narušených vzťahov medzi páchateľom, obeťou a komunitou. V článku sa poukazuje na prepojenie penológie a mediácie najmä prostredníctvom činnosti probačných a mediačných úradníkov, ktorých úloha je v dnešnom systéme trestnej justície nezastupiteľná.

Význam penológie v mediácii

V súčasnej spoločnosti existuje fenomén odpadnutia od viery, s ktorým neustále bojujeme, preto skutočnosť je taká, že byť človekom v modernom svete znamená dostávať sa do rozporov v súkromí, v spoločnosti, medzi národmi, štátmi a záujmovými skupinami. „Zmeny v spoločnosti, ktoré sa udiali za ostatných pár desaťročí, majú komplexné príčiny. Korene takejto zmeny siahajú do dávnej minulosti a hlboko ovplyvnili vnímanie sveta dnešného človeka. Neustále pokroky vedy a techniky, rozširovanie možností života i priestoru osobnej slobody, hlboké zmeny na poli ekonomiky, proces miešania sa etník a kultúr spôsobený početným javom presídľovania sa a narastajúcu prepojenosť medzi národmi - toto všetko bezpochyby nechalo stopu a následky aj na náboženskom

živote človeka“.¹ Odlišné názory, hodnoty a potreby sa stali súčasťou nášho každodenného života, preto konflikty sú neoddeliteľnou časťou jestvovania človeka, ktorej sa, žiaľ, nemôžeme vyhnúť.

Slovo „konflikt“ (*conflictus*) je latinského pôvodu a znamená „zrážka“, pričom prvotný význam tohto slova je „udrieť“, teda môžeme ho vyjadriť aj ako „niekoho niečím zasiahnuť“. „Konflikt znamená stretnutie dvoch, alebo viacerých úplne alebo do určitej miery sa navzájom vylučujúcich či protichodných snáh, síl a tendencií“.² Ak chceme konfliktom porozumieť a chceme im predchádzať, musíme akútne hľadať v chaose určitý poriadok.³ Ide najmä o prevenciu konfliktov, prípadne o ich riešenie rôznymi spôsobmi, jedným z ktorých je vhodná alternatíva. Medzi najbežnejšie a najznámejšie metódy a techniky alternatívneho riešenia sporov je mediácia, ktorá používa službu tretej nezávislej osoby mediátora a ten pomáha dvom rozhádaným stranám dosiahnuť dohodu. Mediátor pomáha stranám nájsť podstatu problému, zostaviť vyjednávanie a rozpoznať vzájomné záujmy oboch strán.⁴ Veľkou výhodou mediačného procesu je danosť, že strany sa rozhodujú samy, dobrovoľne a slobodne a v každom okamihu môžu ukončiť stretnutie, aj keď sa na riešení sporu nedohodli. Ak by sme chceli porovnať postoj k zločinom a trestom v súčasnosti a vzťah k uvedeným činom v dobe, v ktorej sa uplatňoval trest smrti, dospeli by sme k záveru, že naša spoločnosť pozitívne postúpila na ceste k ozdraveniu spoločnosti, a to vďaka penitenciárnej vede a penológii.

Po uznaní zásady „*punitur ne peccetur*“, čo znamená „trestá sa, aby sa nepáchali trestné činy“, a to preventívne, sa ochrana spoločnosti stala finálnym cieľom a zmyslom trestania. Pri treste smrti išlo o usmrtenie človeka bez ohľadu na stupeň jeho viny, preto je samozrejmosťou, že bol v rozpore s princípmi humanizmu. V prípade omylu tento trest bol nenapraviteľný, preto bolo potrebné hľadať spôsoby na dosiahnutie cieľa uvedeného vyššie. Vzhľadom na postupný rozmach zločinu bolo nevyhnutné nájsť prostriedky, ktoré by trest odňatia slobody urobili viac efektívnym a hlavne by prispeli k zlepšeniu jeho výkonu a dosahovania ním sledovaného cieľa. Tak vznikla spoločenská potreba

skúmať nový druh trestu z hľadiska materiálno-technických podmienok, z hľadiska otázok postavenia odsúdených a ich života v izolácii. Komplexnou disciplínou o interdisciplinárnych súvislostiach trestu odňatia slobody, jeho výkonu a účinnosti je práve penitenciárna veda. Na konci 19. storočia sa samostatná veda o väzenstve začala prednášať aj na univerzitách, v roku 1882 na vysokej škole v Ríme vznikla prvá katedra väzenstva. S postupom času a nárastom zločinnosti bola potreba v efektívnejších a menej nákladných spôsoboch trestania a v predchádzaní zločinnosti, čím sa zaoberá penológia, vedná disciplína, ktorej objektom skúmania je trest a ktorá patrí v rámci vysokoškolského štúdia na fakultách práva a na vysokých školách s bezpečnostnými študijnými odbormi k veľmi frekventovane vyhladávaným študijným predmetom.⁵

Pojem, predmet a metodológia penológie

Penológia alebo veda o treste sa ako nová vedná disciplína začala prednášať v roku 1989 na právnických fakultách rôznych vysokých škôl. „Penológia - veda o treste, je taká komplexná vedná disciplína, ktorá skúma filozofické, etické, psychologické, sociálne, pedagogické, medicínske aj technické súvislosti trestov a ochranných opatrení, ich výkonu a účinnosti“.⁶ Penológia sa začala vyvíjať z kriminológie a mala by v určitom neporušenom systéme skúmať všetky ozajstné súvislosti trestov. Je dôležité, aby vychádzala z faktu, že trest je len jeden z prostriedkov boja proti zločinnosti, kde práve samotná kriminológia určuje jeho úlohu a miesto.⁷ Kriminológia je vedným odborom, ktorý sa zaoberá skúmaním kriminality, ale nevenuje sa oblasti problémov súvisiacich s výkonom trestov a ochranných opatrení ani rozsiahlejším súvislostiam ich výkonu (napríklad sociologickým, psychologickým, medicínskym, etickým, technickým alebo ekonomickým), ani ich účinnosti.⁸ Vyššie uvedené problematiky sú predmetom penológie a tvoria ju otázky výskumu mimoprávných aspektov a súvislostí trestu a ochranných opatrení, ich výkonu a účinnosti. V Maďarsku sa dodnes učí trestné právo v jeho trojitom členení, a to ako trestné právo hmotné, procesné a trestné právo výkoné. V Slovenskej republi-

¹ TIRPÁK, P. – SARAKA, D.: *Ty máš slová večného života*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2017. s. 34.

² HALAGOVÁ, E. - VOLKOVÁ, N.: *Kompendium mediácie*. Prešov : PU GTF, 2017. s. 7.

³ Porov. KAČÁNY, V. – BUCKOVÁ, M.: *Ako zvládať konflikt*. Bratislava : IRIS, 2001. s. 9.

⁴ Porov. HALAGOVÁ, E. - VOLKOVÁ, N.: *Kompendium mediácie*. Prešov : PU GTF, 2017. s. 21-22.

⁵ Porov. FÁBRY, A.: *Penológia*. Bratislava : EUROKÓDEX, s. r. o., 2009. s. 80.

⁶ KNÁPKOVÁ, D. – TITLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 25.

⁷ Porov. FÁBRY, A.: *Penológia*. Bratislava : EUROKÓDEX, s. r. o., 2009. s. 79.

⁸ Porov. POLÁK, P. – KNÁPKOVÁ, D. – TÓTHOVÁ, M.: *Repetitórium kriminológie*. Bratislava : EUROKÓDEX a Paneurópska vysoká škola, s. r. o., 2013. s. 7.

ke sa trestné právo člení na hmotné a procesné, pričom mimoprávnymi aspektmi trestov a ochrannými opatreniami ich výkonov a účinnosťou sa zaoberá penológia.⁹

Metodológia penológie ako komplexnej vedy vychádza z tých parciálnych disciplín, ktoré sú jej súčasťou a ktoré sa venujú neprirodzenému ľudskému spoločenskému vznikajúcemu z prinútenia, až sú ňou ovplyvňované. V rámci penológie nejde skrátka o logické, právne, historické, porovnávacie metódy, napríklad pozorovania, rozhovory alebo metódy pedagogiky a psychologického výskumu, ale o ich vzájomne sa dopĺňujúce a ovplyvňujúce uplatnené metódy či spôsoby, ktoré sa v tejto podobe inak nedajú uplatniť a bez ktorých by sa predmet penológie vlastne nemohol dať skúmať.

„O penitenciárnej vede možno konštatovať, že to je tá súčasť penológie, ktorá z komplexného interdisciplinárneho hľadiska skúma mimoprávne súvislosti trestu odňatia slobody, jeho výkonu a účinnosti“.¹⁰ Podľa profesora Ferencu Finkeyho, ktorý v roku 1915 až 1918 pôsobil na bratislavskej univerzite, prvýkrát vedu o treste nazval penológiou americký odborník na väzenstvo Lieber.¹¹

Vznik a vývoj trestu odňatia slobody

Podstata dopadu ujmy z trestnoprávneho konania v našej spoločnosti vychádzala z toho, že sa odsúdenému odopierali prirodzené základné práva, napríklad právo na život, na osobnú slobodu, na telesnú integritu, na majetok alebo iné nehmotné dobré. Podstata ujmy vrátane obmedzenia na slobode občanov zostáva zachovaná v každom prípade či skúmame systémy trestov už neexistujúcich ľudských civilizácií, alebo systémy trestov terajších štátov. Pričom žaláre, ako špeciálne ustanovizne na väznenie ľudí, boli vždy neskutočne nákladné, preto si ich môže dovoliť len taká spoločensko-ekonomická formácia, ktorá má na to dostatok prostriedkov. Na základe obsahu tejto podkapitoly diplomovej práce vieme skonfrontovať dve odlišné doby: epochu, kedy väzenské systémy neexistovali, ale uplatňovali sa iné, niekedy aj prísnejšie tresty v porovnaní s moderným časom, v ktorom sa forma väzenia vyvíja a svojim spôsobom sa zdokonaľuje. Britský politik a držiteľ Nobelovej ceny za literatúru v roku 1953 Sir Winston Leonard Spencer-Churchill vyzdvihol názor: „Ukážte mi vaše väznice a povieť vám, aký štát ste“.¹² Podľa nášho názoru v tom

spočíva prosperita dnešnej spoločnosti ako takej, ktorá si váži život a hodnoty človeka.

Izolácia ľudí pred vznikom väzenských systémov

Už od nepamäti trest znamenal pre odsúdeného určitú ujmu, veď sa mu odopierali niektoré jeho základné práva: právo na život, na osobnú slobodu, na majetok, na telesnú integritu a podobne. V súčasnosti väznenie pre človeka nie je najlepšie riešenie, veď každého kto v ňom žije, či pracuje, ničí psychicky alebo fyzicky.¹³ Na rozdiel od modernej doby v rodovej spoločnosti, kde panovalo primitívne náboženstvo, ktoré svojich členov pokladalo za posvätných a členov cudzích rodov za vražedných, boli nákladné žaláre neuskutočniteľné. Práve z toho vyplývali pravidlá pre trestanie: kým svoji členovia sa trestali vyhnaním, cudzí členovia sa trestali krvnou pomstou. Vyhnanie z rodu bolo prvou formou izolácie ako prostriedok ujmy na osobnej slobode, čo znamenalo, že človek bol vo vyhnanstve zanechaný napospas nástrahám a skoro nemohol prežiť sám. Vyhnanie bola preto veľmi účinná forma ochrany spoločnosti voči nedodržiavaniu podmienok ich života a bytia.

S plynutím času sa formy a prejavy vlastností izolácie postupne menili. Ochrana spoločnosti je považovaná za konečný a najvyšší zmysel rozumného trestania. Aj keď nie každé trestanie je rozumné, rozhodne však smerovalo k tomu, aby z hľadiska vládnucej moci chránilo dané spoločenské podmienky. To isté sa dá povedať aj o hromadnom potrestaní členov tzv. Spartakovho povstania v starovekom Ríme, z ktorých 6000 popravili popri ceste z Capuy do Ríma.¹⁴ V rámci otrokárskeho štátu sa používali mimoriadne prísne kroky voči otrokom: vytvorili sa prvé systémy foriem trestov, ktoré naznačujú o vtedajších trestoch. Môžeme tu zaradiť Chammurapiho zákonník, zákony Solónu a Draconu, Zákon dvanástich tabúl (*Lex duodecim tabularum*), odkiaľ sa dozvedáme, že tresty v tejto perióde boli rozličné voči slobodným občanom a voči otrokom. Previnilca z radov občanov trestali vyhnanstvom alebo deportáciami do kolónií (hoci napríklad otcovraha trestali aj Rimania zhodením z Tarpejskej skaly zašitého do vreca so psom, kohútom, opicou a zmijou), ale voči otrokom používali mučivé a potupné spôsoby popráv (napríklad ukrižova-

⁹ Porov. KNÁPKOVÁ, D. – TITLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 24.

¹⁰ FÁBRY, A.: *Penológia*. Bratislava : EUROKÓDEX, s. r. o., 2009. s. 81.

¹¹ Porov. KNÁPKOVÁ, D. – TITLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 25.

¹² ŠPANKOVÁ, J.: *Resocializácia odsúdených*. Plzeň : Aleš Čeněk, s. r. o.,

2013. s. 56.

¹³ Porov. MRÁZEK, P.: *Mediácia*. Alternatívne riešenie sporov v trestnom práve. Sládkovičovo : Vysoká škola Visegrádu, s. r. o., 2012. s. 7.

¹⁴ Porov. KNÁPKOVÁ, D. – TITLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 9.

nie, vyhladovanie k smrti, hodenie šelmám). Ten fakt, že kým prvých kresťanov, ktorí sa nevrátili k pôvodnému náboženstvu, zabíjali mučivými a potupnými spôsobmi, tak voči vlastným občanom, ktorí aj keď boli odsúdení za svoje kresťanské náboženstvo, popravili privilegovným spôsobom, čo nasvedčuje tomu, že skutočne išlo o rozdielnu povahu trestania. Zo Svätého Písma poznáme popravenie svätého Pavla v roku 67 nášho letopočtu práve preto, že bol rímskym občanom.¹⁵

Výnimočne prísne opatrenia otrokárskeho štátu proti otrokom (či už pochádzali z radov bývalých zajatcov, alebo boli potomkami otrokov, boli predaní do otroctva) boli prejavom priostreho triedneho útlaku a vychádzali taktiež z podstaty väznenia, z ich vyhnania zo spoločnosti slobodných občanov a preradenia – izolovania do ríše vecí a zvierat, ktoré mohol ktokoľvek zabiť bez toho, aby bol potrestaný.¹⁶ Rímske impérium zaviedlo tzv. *servi poenae*, čiže otroctvo z trestu, čo predstavovalo miernejší trest. Bola to jedna z podôb odňatia slobody a odsúdený musel preto pracovať v baniach, pri stavbe verejných vodovodov, ciest alebo iných verejných objektov. Filozofia trestu bola založená na odplate: oko za oko, zub za zub. Protagoras (starogrécky filozof, najvýznamnejší sofista) tvrdil, že rozumne sa má trestať nie za to, čo sa stalo, lebo to sa už neodstane, ale preto, aby sa v budúcnosti podobné nestalo.¹⁷ To platilo pre samotného páchatel'a a pre tých, ktorí potrestanie videli. Týmto spôsobom sa zrodili prvé moderné myšlienky trestania, ktoré ale nemali požadovaný účinok vo svojom období, pretože len drastický trest dokázal zachovať poriadok medzi množstvom otrokov. Okrem otrokov z trestu bola aj ľahšia podoba izolácie – väzenie vo vysokej vežovitej stavbe, ktorá mala slúžiť na izoláciu zločincov, potom na izoláciu odsúdených na smrť a taktiež mala aj výchovnú funkciu, keďže za úlohu mala kresťanov prinavrátiť k prvotnému náboženstvu (v časoch hromadného prenasledovania kresťanov), sú známe aj pivničné priestory na väznenie alebo na vyhladovanie.¹⁸

Rímska ríša vyhlásila kresťanov za nepriateľov, znamenalo to počiatok toho, že sa voči nim začali uplatňovať tvrdé sankcie, poznáme napríklad vraždenie v cirku-soch a v arénach. Prirodzene to nemalo žiaden účinok,

preto za cisára Trajana boli kresťania väznení, aby sa prinavrátili k svojmu náboženstvu, ak k tomu nedošlo, dostávali tresty. Tento príklad poukazuje na to, že ak sa trest aplikuje nedôvodne, neadekvátne a porušuje základné ľudské práva, efekt tohto počínania môže skončiť presne opačne, napríklad rozšírenie kresťanstva. Ako vieme z dejín, Rímska ríša v rámci takzvaného „Milánskeho ediktu“ uznala kresťanstvo za štátne náboženstvo.¹⁹

Väzenské systémy v terajšej dobe

Forma väzenia predchádzala jeho sústavnému uplatňovaniu v trestných zákonoch, vytvorila sa mimo súdneho aparátu, keď sa v celom spoločenskom telese vyhotovili procedúry na to, ako rozdeľovať jednotlivcov, ako ich priradovať v priestore a klasifikovať, ako vycvičiť ich telá, ako upraviť ich správanie, ako z nich vytážiť maximum síl a času, ako ich neprestajne udržiavať v pozorovateľnom poli, ako okolo nich vytvoriť orgán pozorovania, hodnotenia a registrovania.²⁰

V roku 1992 bol schválený zákon č. 79/1992 Zb. o Zbore väzenskej a justičnej strážne Slovenskej republiky. Väzenskému personálu pripadli okrem klasických úloh aj úlohy pri ochrane súdnych objektov a pri zabezpečovaní poriadku v nich, príslušníci Zboru väzenskej a justičnej strážne vykonávali svoje úlohy v služobnom pomere. Viaceré nedostatky tohto zákona viedli k prijatiu jeho novej podoby formou zákona č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej strážne.

Materiálno-technická základňa väznic sa zlepšovala, do užívania sa odovzdala budova Ústavu na výkon väzby v Košiciach, ktorá je súčasne aj Ústavom na výkon trestu odňatia slobody, tiež sa úplne zrekonštruovala väznica v Banskej Bystrici do podoby moderného a kvalitne bezpečnostne vybaveného zariadenia a v Chrenovej – Nitre sa vybudovala väznica pre odsúdené ženy.

Preplnenie väznice v Prešove sa vyriešilo rekonštrukciou sedriálnej väznice v Levoči a v roku 2007 sa do užívania odovzdal Ústav na výkon trestu odňatia slobody s minimálnym stupňom stráženia v Sabinove.

V Rimavskej Sobote sa vytvorilo Otvorené oddelenie pre výkon trestu odsúdených mužov pracujúcich v rastlinnej a živočíšnej výrobe.

Zrekonštruovalo sa požiarom zničené zariadenie v Leopoldove. V roku 1993 bol prijatý zákon č. 156/2003 Z. z. o výkone väzby, v dôsledku ktorého sa po prvýkrát

¹⁵ Porov. SVÄTÉ PÍSMA. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2007. s. 1104.

¹⁶ Porov. FÁBRY, A.: *Penológia*. Bratislava : EUROKÓDEX, s. r. o., 2009. s. 8.

¹⁷ Porov. FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2012. s. 29.

¹⁸ Porov. FÁBRY, A.: *Penológia*. Bratislava : EUROKÓDEX, s. r. o., 2009. s. 10.

¹⁹ Porov. KNÁPKOVÁ, D. – TITLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 25.

²⁰ Porov. FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň : Aleš Čeněk, s. r. o., 2012. s. 32.

v histórii Slovenskej republiky väzba a jej výkon upravili na úrovni zákona.²¹ Rekodifikácia trestných predpisov v roku 2005 (s účinnosťou od roku 2006) si vyžiadala aj novelizácie noriem upravujúcich výkon trestu odňatia slobody a výkon väzby. Schválil sa nový zákon o výkone väzby (č. 221/2006 Z. z.). Zákon o výkone trestu odňatia slobody z roku 1965 sa nahradil zákonom č. 475/20005 Z. z. Tieto zákony boli prirodzene viackrát novelizované, prijali sa aj nové poriadky pre výkon väzby a výkon trestu odňatia slobody. V súčasnosti je možné hovoriť o úplnom znení zákona o výkone trestu odňatia slobody – zákon č. 68/2014 Z. z., a o úplnom znení zákona o výkone väzby – zákon č. 67/2014 Z. z., no pôvodné znenie zákonov už bolo novelizované, preto ich znenie nie je úplne aktuálne. K nim prislúchajú aj aktuálne Poriadky pre výkon trestu odňatia slobody a pre výkon väzby. Pre väzenský personál je dôležité aj prijatie zákona č. 73/1998 Z. z. o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže a Železničnej polície (v súčasnosti už v znení neskorších predpisov). Príslušníci Zboru väzenskej a justičnej stráže sa zrovnoprávnili s príslušníkmi ostatných ozbrojených a bezpečnostných zborov.²²

Probační a mediační úradníci v procese penológie

Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov zaviedol novú kategóriu štátnych zamestnancov, ktorých úlohou je podieľať sa na vykonávanom konaní trestnom. Probační a mediační úradníci vykonávajú svoju činnosť v štátno-zamestnaneckom pomere, pričom ich služobným úradom je súd, pri ktorom pôsobia. Konceptne a metodicky ich riadi Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, na ktorom minister zriaďuje Radu pre probáciu a mediáciu. Podľa § 3 ods. 1) citovaného zákona „Probačný a mediačný úradník napomáha tomu, aby trestná vec mohla byť vo vhodných prípadoch prejednaná v niektorých z osobitných spôsobov trestného konania, alebo aby mohol byť uložený a riadne vykonaný trest nespojený s odňatím slobody, alebo aby mohla byť väzba nahradená iným vhodným opatrením“.²³

Probačný a mediačný úradník obstaráva podklady týkajúce sa osoby obvinenej o jeho rodinnom, sociálnom a pracovnom prostredí, utvára podmienky na rozhodnutie o podmienenom zastavení trestného stíhania alebo schválení zmieru, uskutočňuje úkony na uzavretie dohody o vine a treste a aj dohody medzi poškodeným a obvineným o náhrade škody, ktorá vznikla trestným činom, alebo o náhrade škody odstraňujúcej ujmu, ktorá vznikla trestným činom.²⁴ Najdôležitejšou úlohou probačného a mediačného úradníka vo vykonávanom konaní trestnom je vykonávať dohľad nad správaním obvinenej v priebehu skúšobnej doby a kontrolu výkonu trestov nespojených s odňatím slobody a uskutočňovať ďalšie úlohy pri výkone probácie a mediácie.²⁵

Zákon podrobne upravil aj práva a povinnosti probačných a mediačných úradníkov vo vzťahu k orgánom činným v trestnom konaní, súdom, iným štátnym orgánom a právnickým a fyzickým osobám. Osobitne je súčinnosť týchto úradníkov upravená so Zborom väzenskej a justičnej stráže, a to najmä v prípadoch väzobného stíhania. Zákon upravil aj podmienky pre výkon funkcie probačného a mediačného úradníka. Stanovil, že musí ísť o vysokoškolsky vzdelaných odborníkov právnického, učiteľského, teologického alebo iného spoločenského študijného programu a zakotvil ich základné práva a povinnosti pri výkone probácie a mediácie. Probačný a mediačný úradník je pri výkone svojej funkcie povinný riadiť sa pokynmi predsedu senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora s tým, že tieto pokyny nesmú smerovať k spôsobu a výsledku vykonávanej mediácie.²⁶

Probačnému a mediačnému úradníkovi uložil zákon povinnosť rešpektovať a chrániť ľudské práva a slobody, dôstojnosť človeka a zdržať sa konania, ktoré by mohlo viesť k zahubeniu účelu trestného konania, alebo ktoré by vyvolávalo pochybnosti o jeho nestrannosti. Pravdepodobne najdôležitejšie pre výkon tejto funkcie je, aby si úradník získal dôveru svojich klientov či už ide o obvinených alebo odsúdených, pretože bez tejto dôvery sa nemôže vytvoriť dobrý akceptačný vzťah medzi probačným a mediačným úradníkom a jeho klientom.²⁷

²¹ Porov. FÁBRY, A.: *Penológia*. Bratislava : EUKÓDEX, s. r. o., 2009. s. 46.

²² Porov. KNÁPKOVÁ, D. – TITLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 21.

²³ Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov

²⁴ Porov. FÁBRY, A.: *Úvod do penológie*. Bratislava : Občianske združenie Sociálna práca, 2006. s. 134.

²⁵ Porov. HALAGOVÁ, E. - VOLKOVÁ, N.: *Kompendium mediácie*. Prešov : PU GTF, 2017. s. 81-83.

²⁶ Porov. MRÁZEK, P.: *Mediácia. Alternatívne riešenie sporov v trestnom práve*. Sládkovičovo : Vysoká škola Visegrádu, s. r. o., 2012. s. 33-36.

²⁷ Porov. FÁBRY, A.: *Úvod do penológie*. Bratislava : Občianske združenie Sociálna práca, 2006. s. 135.

Podľa zákona o mediácii č. 420/2004 Z.z. v civilnom práve Slovenskej republiky „mediácia je alternatívnym riešením sporov, mimosúdnou činnosťou, upravenou samostatným zákonom, ktorá prebieha mimo rámca súdnej právomoci“.²⁸ Ide o riešenie sporov inou ako súdnou cestou, je zameraná na lepší prístup k spravodlivosti. Potreba mediácie súvisí najmä s rastom počtu súdnych žalôb, pretiaženosťou súdov a zdĺhavým súdnym konaním. Zákon o mediácii bol vytvorený ako účinná cesta s cieľom odľahčenia súdnictva, zefektívnenia súdneho konania, odstránenia prietáhov v súdnom konaní a skvalitnenia medziľudských vzťahov.

Mediácia je komunikačná metóda, ktorá využíva poznatky z rôznych vedných disciplín, najmä zo sociálnej psychológie, sociológie, práva a všeobecnejšie teoretické ukotvenie má aj vo filozofii. Hranice týchto disciplín prekračuje a vzájomne ich prepája.²⁹ V mediácii sa vytvára priestor pre slobodné rozhodovanie a rovnováhu medzi účastníkmi, ktorí chcú riešiť svoj konflikt dobrovoľne. Je to náhradný spôsob riešenia konfliktov, ktorý je opozitom autoritatívneho spôsobu riešenia. Mediátor, ako tretia zapojená osoba, nerozhoduje, ale napomáha pri hľadaní vhodného riešenia konfliktu, je schopný bez emócií nestranné posúdiť, riadiť, organizovať a viesť mediačné stretnutie dvoch konfliktných strán.³⁰

Na základe vyššie uvedených faktov sám zákon kladie na osobu mediátora určité požiadavky, osobnostné predpoklady, zručnosti a získané skúsenosti, pričom nevyžaduje právnické vzdelanie. Každý mediátor ale musí prejsť vzdelávacím procesom, aby bol pripravený na riešenie rôznych konfliktných situácií a aby mal základné znalosti o právnych predpisoch z oblasti mediácie za účelom zvýšenia jeho úspešnosti pri riešení sporov. Z uvedeného dôvodu mediatori absolvujú odbornú prípravu, ktorú poskytujú akreditované inštitúcie podľa zákona o ďalšom vzdelávaní.

Zákon vyžaduje, aby bola splnená požiadavka o vysokoškolskom vzdelaní druhého stupňa na vysokej škole v Slovenskej republike alebo o uznaní dokladu o vysokoškolskom vzdelaní druhého stupňa, ktorý je vydaný zahraničnou vysokou školou, taktiež mediátor musí byť bezúhonný a mať osvedčenie o absolvovaní odbornej prípravy mediátorov. Po splnení týchto pod-

mienok Ministerstvo spravodlivosti na písomnú žiadosť zaregistruje oprávnenú osobu do registra mediátorov Slovenska. Po vydaní osvedčenia o registrácii v registri mediátorov, sa mediátor zaregistruje na príslušnom daňovom úrade podľa miesta pôsobenia, kde obdrží daňové identifikačné číslo, čím sa v prípade podnikania ako mediátor stáva daňovým subjektom a je povinný odvádzať dane z podnikania ako aj ďalšie odvody v zmysle príslušných zákonov.³¹

Záver

Penológia ako veda o treste zohráva významnú úlohu v modernej trestnej politike a jej prepojenie s mediáciou vytvára priestor na humanizáciu trestania, znižovanie recidívy a obnovu sociálnych väzieb. Historický vývoj väzenských systémov ukazuje, že trest bol pôvodne chápaný najmä ako represia, no súčasné trendy smerujú k dôrazu na resocializáciu, prevenciu kriminality a ochranu spoločnosti prostredníctvom nápravy páchatel'a. Kľúčovým prvkom tohto procesu je mediácia, ktorá pracuje s dialógom, dobrovoľnosťou a hľadaním vzájomne prijateľného riešenia. Probační a mediační úradníci disponujú legislatívnym aj odborným zázemím na to, aby svojou činnosťou odľahčovali súdy, podporovali restoratívne prístupy, sprostredkovali komunikáciu medzi stranami a prispievali k riešeniu konfliktov bez nutnosti represie.

Význam penológie v mediácii preto spočíva v tom, že umožňuje chápať trest nielen ako odpoveď na porušenie zákona, ale aj ako príležitosť k náprave, rešpektu a obnoveniu narušených vzťahov. Kombinácia odborného pohľadu na výkon trestu s mediačnými postupmi otvára cestu k spravodlivosti, ktorá je nielen zákonná, ale aj ľudská.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

ČANDOVÁ, Z.: *Status mediátora a probačného a mediačného úradníka na Slovensku*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2017. 132 s. ISBN 978-80-555-1813-8.

FÁBRY, A.: *Penológia*. Bratislava : EUROKÓDEX, s. r. o., 2009. 264. s. ISBN 978-80-89447-01-5.

FÁBRY, A.: *Úvod do penológie*. Bratislava : Občianske združenie Sociálna práca, 2006. 176 s. ISBN 80-89185-23-1.

²⁸ ČANDOVÁ, Z.: *Status mediátora a probačného a mediačného úradníka na Slovensku*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2017. s. 7.

²⁹ Porov. HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2011. s. 8-9.

³⁰ Porov. HALAGOVÁ, E.: *Mediácia cesta k zmieri*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2016. s. 7.

³¹ Porov. MICHANČOVÁ, S. – DOLANSKÁ, R.: *Súčasnosť a perspektívy probácie a mediácie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2010. s. 9.

FÁBRY, A.: *Väznenie. História a súčasnosť*. Plzeň : Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. 238 s. ISBN 978-80-7380-379-7.

HALAGOVÁ, E. - VOLKOVÁ, N.: *Kompendium mediácie*. Prešov : PU GTF, 2017. 154 s. ISBN 978-80-555-1819-0.

HALAGOVÁ, E.: *Mediácia cesta k zmieru*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2016. 207 s. ISBN 978-80-555-1579-3.

HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2011. 272 s. ISBN 978-80-247-3134-6.

KACÁNY, V. – BUCKOVÁ, M.: *Ako zvládať konflikt*. Bratislava : IRIS, 2001. 135 s. ISBN 80-89018-21-1.

KNÁPKOVÁ, D. – TITTLOVÁ, M.: *Kompendium penológie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. 123 s. ISBN 978-80-8168-282-7.

MICHANČOVÁ, S. – DOLANSKÁ, R.: *Súčasnosť a perspektívy probácie a mediácie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2010. 343 s. ISBN 978-80-555-0162-8.

MRÁZEK, P.: *Mediácia. Alternatívne riešenie sporov v trestnom práve*. Sládkovičovo : Vysoká škola Visegrádu, s. r. o., 2012. 88 s. ISBN 978-80-89267-83-5.

POLÁK, P. – KNÁPKOVÁ, D. – TÓTHOVÁ, M.: *Repetitórium kriminológie*. Bratislava : EUROKÓDEX a Pa-neurópska vysoká škola, s. r. o., 2013. 120 s. ISBN 978-80-8155004-1.

SVÄTÉ PÍSMO. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2007. 1594 s. ISBN 978-80-7162-683-1.

ŠPANKOVÁ, J.: *Resocializácia odsúdených*. Plzeň : Aleš Čeněk, s.r.o., 2013. 177 s. ISBN 978-80-7380-484-8.

TIRPÁK, P. – SARAKA, D.: *Ty máš slová večného života*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2017. 158 s. ISBN 978-80-555-1927-2.

Zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov

MEDIÁCIA AKO INŠPIRÁCIA PRE PASTORAČNÉ SPREVÁDZANIE MANŽELOV V KRÍZE: TEOLOGICKÉ REFLEXIE PO AMORIS LAETITIA

JÚLIA KRIŠTOFOVÁ

Abstract: *Marital crises represent one of the most demanding challenges for pastoral practice today. The Apostolic Exhortation Amoris Laetitia has brought a new perspective to the accompaniment of spouses who find themselves in tense or difficult situations. It emphasizes individual discernment, mercy and open dialogue as key tools of the pastoral approach. This article explores to what extent the principles of mediation – such as respect for both parties, facilitated dialogue and the search for consensus – can serve as inspiration for theologically anchored pastoral accompaniment. It is not about introducing secular mediation into the Church, but rather about reflecting on how some of its elements can enrich a Christian approach to resolving marital conflicts. The aim of the article is to reflect theologically on how selected principles of mediation can inspire and enrich the pastoral accompaniment of spouses in crisis in the spirit of Amoris Laetitia, without denying the sacramental nature of marriage. At the same time, this article attempts to illustrate how these principles can be reconciled with the canonical legal system of the Church, which ensures respect for marriage and provides rules for its evaluation and protection. The article also seeks to build a bridge between practical pastoral experiences and the theological vision of conjugal fidelity, mercy and reconciliation.*

Keywords: *Pastoral theology. Marital crisis. Amoris Laetitia. Mediation. The Sacrament of Marriage.*

Úvod

Manželstvo ako sviatosť je jedným zo základných pilierov kresťanského života. Napriek tomu je čoraz častejšie vystavené rôznym krízam, ktoré vznikajú v dôsledku kultúrnych, psychologických, sociálnych a duchovných faktorov. Tieto krízy nepredstavujú len osobnú či rodinnú tragédiu, ale sú aj vážnou výzvou pre pastoračnú činnosť Cirkvi, ktorá je povolaná stáť pri manželoch aj v čase skúšok, napätia a rozdelenia. V tomto kontexte nadobúda osobitný význam apoštolská exhortácia *Amoris Laetitia*, ktorá predstavuje prelomový dokument v chápaní a realizácii pastoračného sprevádzania manželov v krízových situáciách.

Tento dokument neponúka len normatívne odpovede, ale vyzýva k jemnému rozlišovaniu, k otvorenému a úprimnému dialógu a k uplatňovaniu milosrdenstva ako základného hermeneutického kľúča pri sprevádzaní zranených vzťahov.

V súvislosti s touto pastoračnou výzvou sa v poslednom období čoraz častejšie objavujú návrhy, ktoré hľadajú inšpiráciu mimo tradičných rámcov. Jedným z takýchto podnetov je aj princíp mediácie – proces riešenia konfliktov, ktorý je založený na dialógu, rešpekte a hľadaní spoločného porozumenia. Tento článok sa nesnaží navrhnúť zavedenie sekulárnej mediácie do života Cirkvi, ale skôr skúma, do akej miery môžu niektoré princípy mediácie obohatiť teologicky zakotvené pastoračné sprevádzanie manželov v kríze. Zvláštnu pozornosť venuje princípom, ako sú rešpekt k oboom stranám, facilitovaný dialóg či orientácia na konsenzus, ktoré môžu slúžiť ako inšpirácia pre efektívne sprevádzanie, pričom sa zachová sviatostná povaha manželstva.

Cieľom tohto článku je poukázať na potenciál mediácie ako pomocného nástroja v pastoračnej službe Cirkvi, najmä pri hľadaní ciest k zmiereniu, obnove vzťahov a podpore manželskej vernosti. Zároveň sa usiluje o teologicko-právnu reflexiu možnosti zosúladenia týchto inšpirácií s kánonickým právnym rámcem Cirkvi, ktorý má za úlohu chrániť dôstojnosť a nerozlučiteľnosť manželstva.

Manželské krízy ako pastoračná výzva

Manželstvo dnes čelí mnohým výzvam, ktoré ovplyvňujú jeho stabilitu, trvácnosť a vnútornú dynamiku. V modernej západnej spoločnosti možno pozorovať výrazný nárast individualizmu, oslabenie rodinných väzieb, zmenu v chápaní záväznosti vzťahov a rastúci tlak na osobnú sebarealizáciu². Tieto kultúrne posuny ovplyvňujú aj kresťanských manželov, ktorí sú často konfrontovaní s napätím medzi ideálom svia-

¹ Porov.: PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*. Konferencia biskupov Slovenska, 2016, najmä kap. 6–8.

² Porov.: BAUMAN, Z.: *Tekutá láska: O krehkosti lidských pout*. Praha: Academia, 2013. s. 10.

tostného manželstva a realitou každodenného spoluzitia. Manželská kríza môže mať rôzne príčiny – od komunikačných problémov, cez nehody v oblasti výchovy detí, až po hlbšie hodnotové či duchovné rozpory³. Krízy môžu byť krátkodobé a prechodné, ale aj dlhodobé a deštruktívne. Niektoré z nich vyúsťujú do odlúčenia alebo rozvodu, čo predstavuje pre Cirkev bolestivú realitu, najmä ak ide o manželstvá, ktoré boli uzavreté ako sviatostné.

Cirkev ako matka a učiteľka (porov. *Lumen gentium* 25) nemôže zostať ľahostajná voči týmto zraneniam. Práve v týchto situáciách by mala pastoračná služba zvýšiť svoju pozornosť, súcitiť a byť pripravená sprevádzať jednotlivcov a páry bez odsúdenia. Cieľom je pomôcť im nájsť nové cesty k uzdraveniu a obnove vzťahu⁴. Táto úloha si vyžaduje nielen hlboké teologické poznanie, ale aj schopnosť aktívneho počúvania, vytvárania bezpečného prostredia na vyjadrenie bolesti a porozumenie konfliktu a pomáhať manželom v rozlišovaní ich situácie vo svetle viery⁵.

Pastoračná skúsenosť ukazuje, že nie každý konflikt musí nevyhnutne viesť k rozpadu vzťahu. Naopak, mnohé manželské krízy sa môžu stať podnetom k rastu, ak sa im čelí s otvorenosťou, pomocou zvonku a ochotou k zmene. Práve tu sa otvára priestor pre hľadanie nových prístupov, ktoré rešpektujú teológiu manželstva a zároveň reagujú na konkrétne potreby ľudí.

Teologické princípy pastoračného sprevádzania v duchu *Amoris Laetitia*

Významnú zmenu v pohľade Cirkvi na manželstvo a rodinu predstavuje apoštolská exhortácia *Amoris laetitia*, najmä pokiaľ ide o podporu manželov, ktorí prechádzajú ťažkými obdobiami alebo sa nachádzajú v krízových situáciách. Tento dokument Svätého otca Františka nevyvracia tradičnú náuku Cirkvi o manželstve, ale skôr ju rozvíja pastoračne citlivým spôsobom, a to v duchu milosrdenstva, realizmu a osobného rozlišovania⁶. Jedným zo základných princípov, na ktorých *Amoris Laetitia* stavia, je rozlišovanie konkrétnej situácie. Svätý otec opakovane zdôrazňuje, že „všeobecné pravidlá nemôžu

vždy presne zohľadniť všetky zložitosti konkrétneho života“ (AL 304). Z toho vyplýva, že pastoračné sprevádzanie musí byť personalizované, vedené trpezlivo a založené na pochopení jedinečnosti každej manželskej reality⁷.

Ďalším kľúčovým pilierom *Amoris Laetitia* je dôraz na milosrdenstvo ako hermeneutický rámec. Cirkev je povolaná, aby bola poľnou nemocnicou, ktorá nezraňuje ďalšími pravidlami, ale prináša liečivý balzam uzdravenia skrze láskavosť, odpustenie a pochopenie. Tento postoj neznamena relativizovať vyučovanie, ale aplikovať ho „pedagogicky“ – teda vo vzťahu k schopnostiam, možnostiam a okolnostiam konkrétnych ľudí. *Amoris Laetitia* v duchu milosrdenstva a rozlišovania kladie dôraz aj na otvorený dialóg – nielen medzi manželmi, ale aj medzi nimi a pastoračnými pracovníkmi⁸. Dialóg by mal byť počúvajúci, empatický a oslobodzujúci. Pastor nie je povolaný byť sudcom, ale sprievodcom, ktorý pomáha ľuďom hľadať Božiu vôľu v ich konkrétnych situáciách⁹.

Táto teologický pohľad sprevádzania manželov vychádza z Ježišovho spôsobu konania: prijatia hriechu bez schvaľovania hriechu, hlbokého porozumenia a taktiež pozvania ku konverzii. Práve v tejto logike milosrdenstva a pravdy je potrebné budovať pastoračné prístupy, ktoré budú citlivé, ale súčasne verné evanjeliu.

Mediácia: definícia, princípy a potenciál pre pastoráciu

Mediácia ako forma riešenia konfliktov patrí medzi alternatívne spôsoby riešenia sporov (ADR – *Alternative Dispute Resolution*), ktoré sa vyznačujú dôrazom na dobrovoľnosť, dôvernitosť, nestrannosť a orientáciu na dohodu¹⁰. Ide o štruktúrovaný proces, v ktorom neutrálna tretia osoba – mediátor – napomáha stranám v konflikte komunikovať, porozumieť si a nájsť riešenie, ktoré bude prijateľné pre obe strany¹¹. Aj keď má mediácia svoje korene predovšetkým v sekulárnom právnom prostredí, mnohé jej zásady majú jasný etický a antropologický základ, ktorý je zlučiteľný s kresťanským pohľadom na človeka ako bytosť vzťahovú, komunikujúcu a hľadajúcu zmierenie. Nie je preto prekvapením, že

³ Porov.: VANCÁKOVÁ, S. a kol.: *Kríza – čo s ňou?* Košice: Equilibria, 2020. s. 103.

⁴ DRUHÝ Vatikánsky koncil: Dogmatická konštitúcia o Cirkvi *Lumen gentium*, čl. 25. Dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/lumen-gentium>. (20.06.2025).

⁵ Porov.: PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*. Konferencia biskupov Slovenska, 2016. čl. 232–238.

⁶ Porov.: PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*. Konferencia biskupov Slovenska, 2016. čl. 296–300.

⁷ Porov.: PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*. Konferencia biskupov Slovenska, 2016. čl. 303–305.

⁸ Porov.: PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Evangelii Gaudium*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2015. čl. 24; porov. tiež PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*, Konferencia biskupov Slovenska, 2016. čl. 291.

⁹ Porov.: BENEDIKT XVI.: *Caritas in Veritate. Láska v pravde*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2009. čl. 23.

¹⁰ *Definícia mediácie*. Dostupná na: <https://mediacia.sk/>, (20.06.2025).

¹¹ Zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii

niektoré cirkevné inštitúcie (napr. niektoré biskupské konferencie či katolícke poradenské centrá) už uvažujú o možnostiach použitia mediácie v rámci pastoračného a poradenského procesu¹².

Základné princípy mediácie, ktoré môžu byť inšpiratívne pre pastoračné sprevádzanie, sú nasledovné:

- Rešpekt k oboj stranám: Mediácia vychádza z predpokladu, že každý človek má dôstojnosť, názor a právo byť vypočutý. To zodpovedá kresťanskému presvedčeniu o človeku stvorenom na Boží obraz (porov. Gn 1,27).

- Facilitovaný dialóg: Úlohou mediátora nie je rozhodovať, ale tvoriť bezpečný priestor pre dialóg. V pastoračnom kontexte túto rolu môže zastávať kňaz, pastoračný pracovník alebo manželský poradca, ktorý pomáha partnerom lepšie porozumieť jeden druhému a ich situácii¹³.

- Zameranie na budúcnosť a konsenzus: Mediácia nehľadá vinníka, ale orientuje sa na spoločné riešenia a budovanie dôvery do budúcnosti. Podobne aj kresťanské sprevádzanie má pomáhať manželom rásť v odpustení, zrelosti a novej nádeji¹⁴.

Je však podstatné zdôrazniť, že nejde o zavádzanie sekulárnej mediácie do pastoračného života Cirkvi v právnom zmysle. Cieľom nie je zriadiť „cirkevného mediátora“, ale reflektovať, ako môžu niektoré princípy a prístupy z tejto oblasti obohatiť teologicky ukotvený prístup k sprevádzaniu. Inšpirácia mediáciou môže pomôcť vytvoriť kultúru dialógu, aktívneho počúvania a rešpektu, ktorá je nevyhnutná pri pastoračnej práci s manželmi v kríze.

Inšpirácia mediáciou pre pastoračné sprevádzanie manželov v kríze

Pastoračné sprevádzanie manželov, ktorí sa ocitli v ťažkej alebo krízovej situácii, si vyžaduje veľkú citlivosť, dôveru, kompetentnosť a hlavne postoj sprievodcu, nie sudcu. V tomto zmysle ponúkajú niektoré princípy mediácie praktickú inšpiráciu, ako môže pastoračná služba lepšie reagovať na konkrétne výzvy, ktoré prináša realita zranených vzťahov. Ich cieľom nie je nahradiť teologické či sviatostné chápanie manželstva, ale vytvo-

riť nástroje, ktoré sú v súlade s kresťanským obrazom človeka a poslaním Cirkvi ako sprevádzajúcej matky¹⁵.

- Jedným zo základných pilierov mediácie je vytváranie priestoru pre facilitovaný dialóg, kde sa obe strany cítia vypočuté, rešpektované a chránené. V pastoračnom sprevádzaní ide o analogický cieľ – dať hlas obom partnerom, nie ich hodnotiť, ale pomôcť im prejavovať zranenia, potreby a túžby spôsobom, ktorý vedie k uzdraveniu, nie k prehĺbeniu konfliktu. Takýto dialóg môže byť sprostredkovaný kňazom, pastoračným poradcom alebo laickým sprievodcom s adekvátnou formáciou. Mediátor je nestranná osoba, ktorá nepresadzuje riešenia, ale vedie proces. V pastoračnom kontexte túto rolu môže plniť kňaz, ktorý nehodnotí, ale sprevádza, napomáha rozlišovať a pozýva k premene. *Amoris Laetitia* výslovne hovorí o potrebe „citlivého, diskretného a sprevádzajúceho“ postoja zo strany Cirkvi¹⁶. Táto „neutrálna prítomnosť“ v skutočnosti nie je nestrannosťou voči pravde, ale postojom úcty voči osobe, ktorá sa ešte len nachádza na ceste k nej.

Mediácia sa zameriava na spoločné riešenia, ktoré sú prijateľné pre obe strany. V kresťanskom manželstve možno tento cieľ chápať ako hľadanie nového začiatku na základe odpustenia, milosrdenstva a vzájomného porozumenia. Pastoračné sprevádzanie inšpirované mediáciou môže byť priestorom, kde manželia za asistencie sprievodcu znovu objavujú základné hodnoty svojho vzťahu a učia sa, ako konflikty riešiť namiesto toho, aby pred nimi unikali¹⁷. Treba však mať na pamäti, že nie každá situácia je vhodná na „mediáciu“ – napríklad v prípadoch domáceho násillia, závislosti či manipulácie. V týchto prípadoch musí mať pastoračné sprevádzanie jasné hranice a zaistiť bezpečnosť slabšej strany. Zároveň si aplikácia mediátorských prvkov vyžaduje primeranú formáciu sprievodcov, aby dokázali rozlíšiť, kedy a ako tieto nástroje použiť a zároveň nezrelativizovali morálne a teologické zásady Cirkvi.

Teologicko-právna reflexia: zosúladenie s kánonickým právom

¹⁵ Porov.: PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*, Konferencia biskupov Slovenska, 2016. čl. 291–312.

¹⁶ Porov.: PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*, Konferencia biskupov Slovenska, 2016. čl. 299.

¹⁷ Porov.: ČITBAJ, F.: Odozvy mediácie v biblicko-teologickom poslanstve. In: PÁĽA, G. – HALAGOVÁ, E. – PETRIČKO, D.: *Aplikácia nových prístupov k človeku v kontexte mediačnej a probačnej práce*. Prešov: Prešovská univerzita, 2017, s. 81.

¹² Porov.: PÁĽA, G. a kol.: *Mediácia a jej význam pre človeka a spoločnosť*. Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta, 2021.

¹³ Porov.: POPOVIČ, J.: *Koncept aplikácie inštitútu mediácie v Katolíckej Cirkvi*. Prešov: Prešovská univerzita, 2024. s. 11.

¹⁴ Porov.: PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*, Konferencia biskupov Slovenska, 2016. čl. 232–234.

Ak má byť pastoračné sprevádzanie manželov v kríze inšpirované niektorými princípmi mediácie skutočne efektívne a zároveň teologicky i cirkevno-právne legitímne, musí rešpektovať základné piliere sviatostnej podstaty manželstva a byť v súlade s kánonickým právnym systémom Katolíckej cirkvi. Tieto piliere reprezentujú nielen normatívny rámec, ale aj vyjadrenie duchovnej a ontologickej pravdy o manželskom zväzku.

Kánonické právo v kánone 1055 §1 definuje manželstvo ako „zmluvu, ktorou muž a žena vytvárajú medzi sebou spoločenstvo celého života, zamerané svojou prirodzenosťou na dobro manželov a plodenie a výchovu potomkov“, a ktorá „medzi pokrstenými bola povýšená Kristom Pánom na sviatosť“¹⁸. Z toho vyplýva, že každý pastoračný prístup, aj keď používa prvky mediácie, musí vychádzať z nerozlučiteľnosti manželského zväzku a rešpektovať jeho sviatostný charakter. Princípy dialógu a konsenzu teda nemajú viesť k „dohode o rozchode“, ale k snahe o zmierenie, uzdravenie a obnovenie vzťahu. Pastoračná služba je preto povolaná k pravdivému rozlišovaniu medzi objektívne nezvratným rozpadom a subjektívne riešiteľným sporom¹⁹.

Exhortácia *Amoris Laetitia* kladie dôraz na rozlišovanie, ktoré má svoje miesto aj v kánonickom kontexte – predovšetkým pri posudzovaní platnosti manželstva, zrelosti zmluvného súhlasu či eventuality prekážok. Kánonické právo (kán. 1066–1067) zaväzuje pastierov k zodpovednému predmanželskému skúmaniu, a v prípade krízy umožňuje preskúmať, či manželstvo bolo platne uzavreté. Tu sa otvára možnosť kooperácie medzi pastoračným sprevádzaním a kánonicko-právnym posudzovaním. Pastoračný sprievodca nie je súdom, ale môže pripraviť manželov na prípadné právne konanie, alebo – ak platnosť nie je sporná – dopomôcť im obnoviť vzťah v súlade s ich sľubom²⁰.

Niektoré biskupstvá už vytvárajú poradenské a mediačné centrá, ktoré pracujú v rámci diecéznych pastoračných štruktúr, ale rešpektujú právne normy Cirkvi. Tieto centrá nie sú náhradou za cirkevný tribunál, ale doplnkom v oblasti prevencie, obnovy a duchovného sprevádzania. V tomto duchu *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis* vyzýva na formáciu kňazov v schop-

nosti riešiť konflikty a sprevádzať páry s integritou a múdrosťou²¹. Aplikácia vybraných mediátorských nástrojov je teda možná – nie v rozpore s kánonickým právom, ale v jeho duchu, ako služba manželstvu, nie ako alternatíva k právnemu systému. Kľúčom je rozlišovanie, integrita, odbornosť a vernosť učeniu Cirkvi.

Pastoračná aplikácia a príklady dobrej praxe

Ak chceme, aby sa princípy mediácie stali skutočnou motiváciou pre pastoračiu, je nevyhnutné ich pretransformovať do konkrétnej praxe. Nejde len o teoretický model, ale o praktický spôsob, ako sprevádzať manželov v kríze, podporiť ich komunikáciu, zabrániť rozpadu vzťahu alebo sprevádzať cestu k zmiereniu. V tejto časti predstavujeme niekoľko modelových návrhov a skúseností, ktoré ukazujú, ako možno tieto princípy integrovať do života Cirkvi.

Niektoré farnosti a diecézy (napr. vo Francúzsku, Španielsku alebo USA) vytvorili štruktúrovaný formát rozhovorov pre manželov v kríze, v ktorých pastoračný pracovník (kňaz alebo vycvičený laik) funguje ako „facilitátor“, nie ako terapeut ani sudca. Podobne ako v mediácii sa využívajú techniky aktívneho počúvania, sumarizácie, reflexie emócií a kladenia neutrálnych otázok, ktoré pomáhajú znížiť napätie a následne otvoriť komunikáciu²². Takéto stretnutia môžu mať podobu série troch až piatich sedení, ktoré sú zamerané na:

- identifikáciu problému;
- pomenovanie očakávaní;
- objavenie možných riešení;
- modlitbu a reflexiu nad spoločnou cestou viery.

Inšpirovaní výzvou apoštolskej exhortácie *Amoris Laetitia*, mnohé diecézy zaviedli programy manželských sprievodcov – manželských párov s dlhoročnými skúsenosťami, ktorí sprevádzajú iné páry vo viere, aj počas kríz. Ich výhoda spočíva v autenticite a dôveryhodnosti, nakoľko sami prešli zložitými obdobiami a môžu ponúknuť svedectvo nádeje²³. Neraz sú formovaní nielen v základných technikách mediácie, ale aj v psychológii

¹⁸ KÓDEX KÁNONICKÉHO PRÁVA, kán. 1055 §1. s. 147. Dostupné na: <https://hd.kbs.sk/2018/09/12/kodex-kanonickeho-prava-cic-1983/?pdf=112>. (22.06.2025); pozri tiež KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, čl. 1601–1666.

¹⁹ Porov.: PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*, Konferencia biskupov Slovenska, 2016. čl. 241–243.

²⁰ KÓDEX KÁNONICKÉHO PRÁVA, kán. 1066–1067. s. 149. Dostupné na: <https://hd.kbs.sk/2018/09/12/kodex-kanonickeho-prava-cic-1983/?pdf=112>. (22.06.2025);

²¹ Porov.: KONGREGÁCIA PRE KLERIKOV: *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis* – Dar kňazského povolania, 2016, čl. 118–120. Dostupné na: <https://kultura.kbs.sk/sekcia/dokumenty/dokumenty-vatikanskych-uradov/kongregacia-pre-klerikov-c>, (22.06.2025).

²² Porov.: BIEMANS, W.: *Marriage preparation, pastoral accompaniment, and relationship quality among migrant and intercultural couples in the Netherlands*. Dostupné na: <https://czasopisma.uni.opole.pl/index.php/ff/article/download/5085/4624/16494>, (22.06.2025).

²³ Porov.: *Walking with Families* (Dikasterium pre laikov, rodinu a život). Dostupné na: <https://rodina.kbs.sk/sekcia/home/dikasterium-pre-laikov-rodinu-a-zivot>, (23.06.2025).

komunikácie. Mnohé prípady manželských kríz presahujú duchovný rámec a vyžadujú odbornú pomoc (napr. psychológa, rodinného terapeuta alebo právnik). Pastoračné sprevádzanie by malo byť integrované a spolupracujúce, nie izolované. V duchu *Amoris Laetitia* je tak vhodné vytvárať sieť odborníkov spolupracujúcich s farnosťami alebo diecézami, ktorá umožní komplexné riešenie situácie bez straty duchovnej dimenzie²⁴.

Môžeme si položiť otázku. Prečo to má zmysel? Aj keď sa nie každé manželstvo podarí zachrániť, skúsenosti ukazujú, že samotné sprevádzanie – ak prebieha s úctou, kompetenciou a modlitbou – zanecháva hlboký duchovný vplyv. Páry, ktoré zažili rešpektujúci dialóg, častejšie volia cestu zmierenia, sú otvorenejšie modlitbe a duchovnému rastu a získavajú nový pohľad na svoje manželstvo ako povolanie, nie len ako kontrakt²⁵.

Výzvy a perspektívy do budúcnosti

Aj keď sa princípy mediácie ukazujú ako sľubné pri sprevádzaní manželov v kríze, ich začlenenie do pastoračnej praxe Cirkvi prináša množstvo výziev, ktoré si vyžadujú dôkladnú teologickú a praktickú reflexiu. Jednou z kľúčových otázok zostáva formácia tých, ktorí majú sprevádzať – či už ide o kňazov, zasvätené osoby alebo laikov. Pastorační pracovníci sa pri takomto sprevádzaní ocitajú v náročnej úlohe sprostredkovateľa medzi duchovným a ľudským rozmerom, pričom je nevyhnutné, aby disponoval nielen duchovnou zrelosťou, ale aj základnými komunikačnými a facilitačnými zručnosťami²⁶. Zavedenie systematickej formácie v tejto oblasti by mohlo výrazne prispieť k vyššej kvalite pastorácie v krízových situáciách.

Ďalšou výzvou je vytvorenie priestoru pre interdisciplinárny prístup. Teológia, pastorácia, psychológia, kánonické právo a mediácia môžu spolu vytvoriť komplementárny rámec, ktorý podporí integritu manželského života. Napriek tomu môže v niektorých cirkevných prostrediach pretrvávajúca obava, že aplikácia techník z oblasti mediácie naruší teologickú identitu manželstva. Z tohto dôvodu je dôležité teologicky ukotviť tieto prístupy a ukázať, že rešpektujúci dialóg, facilitované rozhodovanie a hľadanie konsenzu nie sú v rozpore

s kresťanskou morálkou, ale naopak, sú jej praktickým vyjadrením v duchu milosrdenstva a rozlišovania, ako to naznačuje *Amoris Laetitia*²⁷. Zároveň sa ukazuje, že je potrebné hlbšie zamyslieť sa nad tým, ako chápať princípy mediácie. Nemali by sme ich vnímať ako importovaný model zo sekulárneho prostredia, ale ako nástroj, ktorý môže byť prirodzene integrovaný do pastoračnej logiky Cirkvi. Pastoračné sprevádzanie, ktoré zohľadňuje tieto princípy, by nemalo byť terapeutickým procesom v sekulárnom zmysle, ale skôr sprevádzaním, ktoré podporuje duchovný rast, obnovuje komunikáciu a niekedy vedie aj k uzdraveniu vzťahov²⁸.

V tejto súvislosti sa otvára aj priestor pre ďalší výskum. Systematické skúmanie účinnosti pastoračných prístupov inšpirovaných mediáciou, dlhodobé pozorovanie ich vplyvu na kvalitu manželského života, ako aj analýza konkrétnych prípadových štúdií by mohli obohatiť nielen praktickú teológiu, ale aj samotnú formáciu v seminároch a centrách pre manželské poradenstvo. Budúcnosť pastoračného sprevádzania manželov v kríze spočíva v schopnosti Cirkvi stavať mosty – medzi evanjeliom a ľudskou skúsenosťou, medzi vierou a zraniteľnosťou, medzi učením a milosrdenstvom²⁹. Princípy mediácie, správne chápané a uplatňované, môžu byť v tomto smere podstatným nástrojom. Umožňujú sprevádzať páry nielen k zmiereniu medzi sebou, ale aj k hlbšiemu porozumeniu ich povolania v manželstve ako ceste svätosti.

Záver

Manželské krízy patria medzi najcitlivejšie a najnáročnejšie oblasti pastoračnej služby. Apoštolská exhortácia *Amoris Laetitia* priniesla nový podnet pre ich pastoračné sprevádzanie, založený na rozlišovaní, milosrdenstve a rešpektujúcom dialógu. V tomto kontexte sa javí ako cenná inšpirácia aj niektoré princípy mediácie, ktoré môžu byť – pri zachovaní sviatostnej teológie a v súlade s kánonickým právom – impulzom pre nový kvalitatívny rámec pastorácie. Mediácia ako proces rešpektujúci dôstojnosť osôb, zameraný na hľadanie konsenzu a facilitovaný dialóg, môže obohatiť pastoračné sprevádzanie o praktické nástroje, ktoré pomáhajú neprehľbovať konflikt, ale otvárať cestu k porozumeniu a zmiereniu. Nejde o mechanický prenos sekulárnych

²⁴ Porov.: PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*, Konferencia biskupov Slovenska, 2016. čl. 204–211.

²⁵ Porov.: VASIČ, C.: *Vždy je možnosť hľadať citlivé riešenie*. Dostupné na: https://www.katolickenoviny.sk/rozhovor/category/rozhovor/article/vzdy-je-moznost-hladat-citlive-riesenie.xhtml?utm_source=chatgpt.com, (23.06.2025).

²⁶ Porov.: MOORE, CH. W.: *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. San Francisco: Jossey-Bass, 2014. s. 42–53.

²⁷ Porov.: PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*, Konferencia biskupov Slovenska, 2016. kap. 6–8.

²⁸ Porov.: MOORE, CH. W.: *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. San Francisco: Jossey-Bass, 2014. s. 42–53.

²⁹ Porov.: PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*, Konferencia biskupov Slovenska, 2016. kap. 6–8.

Príspevok poukázal na možné súvislosti medzi mediáciou a pastoračným sprevádzaním, ako aj na praktické modely uplatnenia týchto princípov v rámci Cirkvi. Súčasne sa pokúsil naznačiť, že takýto prístup nie je v rozpore s kánonickým právom, ale naopak, môže sa stať jeho doplnením v oblasti prevencie a obnovy vzťahov, čím Cirkev naplňa svoje poslanie byť miestom uzdravenia a nádeje. Do budúcnosti sa otvárajú viaceré výzvy: potreba lepšej formácie kňazov a laikov, vytváranie špecializovaných pastoračných tímov, ako aj mediodborová spolupráca, ktorá spája teológiu, psychológiu a právo. Ide nielen o odbornú výzvu, ale predovšetkým o evanjelióv – byť nástrojom milosrdenstva a pravdy tam, kde sa láska dostáva do skúšky, a kde sa manželský vzťah môže opäť stať cestou k svätosti.

BAUMAN, Z.: *Tekutá láska : O křehkosti lidských pout*. Praha : Academia, 2013. 155 s. ISBN 978-80-200-2270-7.

BIEMANS, W.: *Marriage preparation, pastoral accompaniment, and relationship quality among migrant and intercultural couples in the Netherlands*. Dostupné na: <https://czasopisma.uni.opole.pl/index.php/ff/article/download/5085/4624/16494>, (22.06.2025).

Definícia mediácie. Dostupná na: <https://mediacia.sk/>, (20.06.2025).

ps://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/lumen-gentium. (20.06.2025).

KÓDEX KÁNONICKÉHO PRÁVA. Dostupné na: <https://hd.kbs.sk/2018/09/12/kodex-kanonickeho-prava-cic-1983/?pdf=112>, (22.06.2025).

MOORE, CH. W.: *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. San Francisco: Jossey-Bass, 2014. 704 s. ISBN 1118304306.

PAĽA, G. a kol.: *Mediácia a jej význam pre človeka a spoločnosť*. Prešov: Prešovská univerzita, 2021. 352 s. ISBN 978-80-555-2883-0.

PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*. Konferencia biskupov Slovenska, 2016. 80 s. ISBN 978-80-8161-218-3.

PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Evangelii Gaudium*. Trnava: Spolok sv.Vojtecha, 2015. 202 s. ISBN 978-80-8161-158-2.

POPOVIČ, J.: *Koncept aplikácie inštitútu mediácie v Katolíckej Cirkvi*. Prešov: Prešovská univerzita, 2024. 161 s. ISBN 978-80-555-3365-0.

VANČÁKOVÁ, S. a kol.: *Kríza – čo s ňou?* Košice: Equilibria, 2020. 218 s. ISBN 978-80-8143-266-8.

VASIĽ, C.: *Vždy je možnosť hľadať citlivé riešenie*. Dostupné na: https://www.katolicke-noviny.sk/rozhovor/category/rozhovor/article/vzdy-je-moznost-hladat-citlive-riesenie.xhtml?utm_source=chatgpt.com, (23.06.2025).

Walking with Families (Dikasterium pre laikov, ro-
dinu a život). Dostupné na: [https://rodina.kbs.sk/
sekcia/home/dikasterium-pre-laikov-rodinu-a-zivot](https://rodina.kbs.sk/sekcia/home/dikasterium-pre-laikov-rodinu-a-zivot),
(23.06.2025).

ACTA THEOLOGICA ET RELIGIONISTICA

LIGHT FROM LIGHT: THE NICENE LENS ON HEBREWS 1,3

ЉUBOŠ PAVLIŠINOVIČ

Abstract: *Hebrews 1,1–4 forms a rhetorically crafted prologue that anticipates the major Christological themes of the letter. This study concentrates on the protological aspect of v. 3, particularly the rare expressions ἀπαύγασμα τῆς δόξης and χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. After reviewing the stylistic and grammatical features, the article undertakes a philological investigation of these hapax legomena in biblical and extra-biblical Greek. Special attention is given to the debated active versus passive sense of ἀπαύγασμα (“radiance/effulgence” or “reflection”) and to the semantic field of χαρακτήρ (“impress,” “stamp,” “exact image”). The study then analyses how the Nicene Creed’s formulations shaped the patristic reception of Heb 1,3 and resolved semantic ambiguities in favour of an active sense of ἀπαύγασμα and an exact, not merely similar, sense of χαρακτήρ. By tracing this trajectory from Jewish sapiential language through early Christian hymnody to post-Nicene exegesis, the article argues that Heb 1,3 affirms not a derivative reflection but the full, essential unity of the Son with the Father, thereby grounding the epistle’s high Christology.*

Keywords: *Hebrews. Christology. Nicene Creed. Hapax legomenon. Light. Reflection. Impress. Philology. Patristic reception.*

Context

The chosen text of Heb 1,1–4 presents several key topics that are developed in the following chapters of the letter. Two main elements that specify the Christology of the Letter to Hebrews are the status of Christ as the exalted Son and his sacrificial priestly act. These four verses are an example of true rhetorical artistry. The whole textual unit consists of three segments. The first one in vv. 1–2 depicts the contrast regarding the former and final addresses (vv. 1–2a) and at the same time gives important characteristics of the Son (v. 2b). The second segment in v. 3 describes protological aspect (v. 3a) and eschatological aspect of Son’s activity (v. 3b). The final segment of this pericope in v. 4 describes the exalted status of the Son.¹

¹ Cf. ATTRIDGE, H. W. – KOESTER, H.: *The Epistle to the Hebrews: a commentary on the Epistle to the Hebrews*. Philadelphia, PA : Fortress Press, 1989. p. 36.

The following paper focuses on the protological aspect in the second segment of this textual unit, hence, the words: ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Many scholars underlined that this part resembles early hymnic material, which may indicate that it is older than the Letter to Hebrews itself. There is an ongoing discussion whether this supposed hymn included the whole v. 3 or only its part and whether this text represents hymn or confession of faith. There are couple of textual aspects that may indicate traditional liturgical character of v. 3. One of these aspects is the stylistic break between vv. 1–2 and v. 3, which goes hand in hand with the change of grammatical subject from God the Father to the Son. The stylistic break is underlined by the use of the relative pronoun ὃς, which is a characteristic feature of other Christological hymns of the New Testament.² The second aspect that indicates specific character of v. 3 is very rare utilization of terms ἀπαύγασμα and χαρακτήρ.³

The following study presents the linguistic study of the terms ἀπαύγασμα and χαρακτήρ, their use in the context of the Letter to Hebrews and the proper understanding of these hapax legomena in light of the Nicene Creed.

Analysis of ἀπαύγασμα

The Greek term ἀπαύγασμα is used very rarely, it is hapax legomenon in the New Testament. Even though the entry in the LSJ lexicon simply states that the term itself can be understood as “radiance, effulgence, of light beaming from a luminous body”⁴, the proper understanding of the term is not so simple. As it is discussed in BDAG lexicon, the problem lies in the fact, that the term ἀπαύγασμα can be understood in two aspects, active and passive. On one hand, in its active meaning the term can be understood as “radiance, effulgence” in the sense of brightness from a

² The similar use can be observed in other christological hymns as Phil 2,6; Col 1,15; 1 Tim 3,16.

³ For further discussion see ELLINGWORTH, P.: *The Epistle to the Hebrews: a commentary on the Greek text*. Grand Rapids, MI – Carlisle, William B. Eerdmans Publishing Company - Paternoster Press, 1993. p. 96–97.

⁴ Cf. LIDDELL, H. G. – SCOTT, R. – JONES, H. S. – MCKENZIE, R.: “ἀπαύγασμα”, *A Greek-English Lexicon. Ninth Edition with a Revised Supplement*. Oxford : Oxford University Press, 1996. p. 181.

source, as it has been cited from LSJ. On the other hand, it could have also a passive meaning in the sense of “reflection”, i.e. brightness shining back. The meaning cannot always be determined with certainty.⁵

In a practical sense, it is important to distinguish between radiation directly from a source of light and secondary reflection of light. The reflection itself may no longer represent a perfect original image but may only be an imperfect diffuse representation of the original effulgence. Generally, nouns that end with -μα usually specify the result of the action.⁶ However, in the case of ἀπαύγασμα, the question is whether the term represents the result of shining from a source in active sense, i.e. “radiance” or “effulgence”, or the result in a passive sense as brightness that is reflected back, thus “reflection”.

Apart of the use in the New Testament it is used also in the Old Testament, but only once. The term ἀπαύγασμα is used in Wisdom of Solomon 7,26 in construction ἀπαύγασμα γάρ ἐστὶν φωτὸς αἰδίου⁷, which is one of several metaphors that author uses to characterize Wisdom (σοφία). Nevertheless, this closest parallel usage of the term ἀπαύγασμα does not provide enough ground to determine its use also in Heb 1,3. In fact, it is uncertain whether the rendering in Wis 7,26 itself should be understood in passive or active sense. The close context actually supports both positions. On one hand, the passive meaning could be synonymous to the terms ἔσοπτρον (mirror) and εἰκών (image) that follow in Wis 7,26, on the other hand the active meaning could be parallel to the terms ἀτμός (breath) or ἀπόρροια (effluence) in the preceding verse in Wis 7,25.⁸ The ongoing problem with the distinction is apparent also in the current modern translations of the Wis 7,26. While some translations render the term in its passive aspect, “For she is a reflection (ἀπαύγασμα) of eternal light”⁹, other translate it in the active form as “For she is the brightness (ἀπαύγασμα)

of the eternal light”¹⁰ or “She is an effulgence (ἀπαύγασμα) of everlasting light”¹¹.

Within the extra biblical sources, the use by Hesychius seems to correspond with the active aspect, as he identifies ἀπαύγασμα with ἡλίου φέγγος, thus “sun’s brightness/light”.¹² The term is used by Plutarch in *Moralia* 83d13 and 934d14, although the author uses the form ἀπαυγασμός. LSJ considers the use by Plutarch as an example of the active meaning as “efflux of light, radiance, effulgence”¹³, however, BDAG argues that it is actually passive meaning that is possibly preferred by Plutarch.¹⁴ The active aspect seems preferable for Philo (*Op. Mundi* 146, *Spec. Leg.* 4.123, *Plant.* 50). However, as it was in the case of Plutarch, the character of evidence used by Philo is disputed. Against the position of BDAG that considers all three uses in active sense, Westcott and Williamson argue that the occurrences in *Op. Mundi* 146 and *Plant.* 50 should be understood in the passive sense.¹⁵ In case of *Op. Mundi* 146, the objection seems to be valid, as it can be observed in the text: πᾶς ἄνθρωπος κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν ὑκείνεται λόγῳ θείῳ, τῆς μακαρίας φύσεως ἐκμαγεῖον ἢ ἀπόσπασμα ἢ ἀπαύγασμα γεγονώς. The term ἀπαύγασμα is paralleled with terms ἐκμαγεῖον (impression) and ἀπόσπασμα (fragment, piece). These terms denote an object that does not have the full quality of the original source, thus, they are closer to the passive meaning of ἀπαύγασμα as “reflection”. In this perspective, it is surprising to see the modern translation by Yonge using term “ray”: “Every man in regard of his intellect is connected with divine reason, being an impression of, or a fragment or a ray of that blessed nature”.¹⁶ The text of *Plant.* 50 speaks of

⁵ Cf. ARNDT, W. – DANKER, F. W. – BAUER, W.: “ἀπαύγασμα”, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. Chicago, IL : University of Chicago Press, 2000. p. 99.

⁶ E.g. βαπτισμός is expresses the act of immersion, while βαπτισμα includes the result. Cf. BLASS, F. - DEBRUNNER, A. - FUNK, R. F.: *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature*. Chicago : University of Chicago Press, 1961. p. 59.

⁷ RAHLFS, A. – HANHART, R. (ed.), *Septuaginta : SESB Edition*. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 2006. Wis 7:26.

⁸ Cf. RAHLFS – HANHART (ed.), *Septuaginta*. Wis 7:25-26.

⁹ DIVISION OF CHRISTIAN EDUCATION OF THE NATIONAL COUNCIL OF CHURCHES OF CHRIST IN THE U.S.A.: *The Holy Bible : New Revised Standard Version, Catholic Edition*. Washington, DC : National Council of Churches of Christ, 1993. Wis 7:26.

¹⁰ BRANNAN, R. (ed.) et al.: *The Lexham English Septuagint*. Bellingham, WA : Lexham Press, 2020. Wis 7:26.

¹¹ WINSTON D.: *The Wisdom of Solomon : A New Translation with Introduction and Commentary*. New Haven – London : Yale University Press, 2008. p. 184.

¹² Cf. ARNDT – DANKER – BAUER, “ἀπαύγασμα”, *Lexicon*. p. 99.

¹³ Babbitt translates the term ἀπαυγασμούς as “bright reflections”, speaking of pleasant or bright dreams. Cf. BABBITT, F. C.: *Plutarch’s Moralia in sixteen volumes : Vol. I : 1A-86A*. Cambridge – London: Harvard University Press, 1927. p. 444-445.

¹⁴ Cf. διὰ τὰς ἀνακλάσεις ἀποδιδόντα πολλοὺς καὶ διαφόρους ἀπαυγασμούς “by reason of the reflections giving off many various effulgences”. In contrast to the previous reference, here an active meaning “effulgence”, is preferred though, there is a question whether the passive sense would not be more fitting in the context of reflections from rivers and lakes. Cf. CHERNISS, H. F. - HELMBOLD, W. C.: *Plutarch’s Moralia in sixteen volumes : Vol. I2 : 920A-999B*. Cambridge – London : Harvard University Press, 1957. p. 138-139.

¹⁵ Cf. LIDDELL – SCOTT – JONES – MCKENZIE, “ἀπαύγασμα”, *Lexicon*. p. 181.

¹⁶ Cf. ARNDT – DANKER – BAUER, “ἀπαύγασμα”, *Lexicon*. p. 99.

¹⁷ Cf. ELLINGWORTH, *Hebrews*. p. 98.

¹⁸ YONGE, C. D.: *The Works of Philo : Complete and Unabridged*. Peabody, MA : Hendrickson, 1995. p. 21.

world as of “a reflection of sanctity (ἀγίων ἀπαύγασμα), a copy of the original (μίμημα ἀρχετύπου)”. Attridge argue that the use is clearly passive and therefore disagrees with Whitaker and Colson, who translate ἀπαύγασμα as “outshining”¹⁹. Indeed, rendering in the form “outshining” seems to be inappropriate in this context, as term μίμημα refers to something which is imitated, such as a “copy”.²⁰

This brief overview demonstrates that the distinction between the active and passive meaning of the term ἀπαύγασμα is often very complicated, which is caused by the fact that this term is used not only by different authors but sometimes by one and the same author but in different contexts in both active and passive meaning. Or it is very difficult to discern from the context in which sense a particular author used it, and the opinions of modern scholars thus diverge.

A turning point in our discussion regarding the understanding of the use of this term in Hebrews 1,3 is brought by the Nicene Creed. The most influential phrase in this perspective, that brought light in the discernment of the term ἀπαύγασμα in Heb 1,3, is the one that characterizes Jesus Christ as φῶς ἐκ φωτός “light from light” and ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ “of one substance with the Father”. The impact of the Nicene Creed is visible in post-conciliar patristic works. The use by patristic authors, such as Gregory of Nyssa, Theodoret of Cyrrhus or John Chrysostom unanimously refer to the term ἀπαύγασμα in its active sense.²¹

Gregory of Nyssa comments on Apolinarius’s teaching on the pre-existent Christ and the identity of Jesus by referring to Heb 1,3. It is important to observe that he uses word ἀπαυγαζόμενον to describe light “shining out” from a lamp.²² Gregory’s use of the verb ἀπαυγάω is linked the active meaning of the term as “flashing forth” from a source.²³

John Chrysostom in Homilies on Hebrews states: “This we must receive with reverence and clear of all incongruities. The brightness of His glory, says he. But observe in what reference he understands this, and so do thou receive it: that He is of Him: without passion: that He is neither greater, nor less; since there are some, who derive certain strange things from the illustration.” And

again: “But the very thing which he said, the brightness of the glory (ἀπαύγασμα τῆς δόξης), hear also Christ Himself saying, I am the Light of the world. (John 8,12) Therefore he [the Apostle] uses the word “brightness” (ἀπαύγασμα), showing that this was said in the sense of Light of Light (φῶς ἐκ φωτός)” (Homily 2,2). As one can observe, John Chrysostom in his explanation of the term ἀπαύγασμα and its use in Heb 1,3 refers directly to the words of Creed.

These works of post-Nicene authors thus show that they understood the construction ἀπαύγασμα τῆς δόξης from Heb 1,3 not in a passive sense, thus, reflection that may resemble the original source of glory, but in an active sense as “radiance” or “emanation of glory”, that is, glory that has the same quality as its source from which it comes.

Analysis of χαρακτήρ

Second discussed term from the Heb 1,3 χαρακτήρ is derived from the verb χαράσσω which means “to engrave”. It may refer to a mark, stamp or impress placed on an object, in terms of coinage or as a distinctive trademark that represents the logo of a manufacturer for the imperial establishment. In similar manner, it may refer to the imperial seal that represents the emperor himself.²⁴ The term χαρακτήρ could be understood also as reference to certain characteristic feature, style or way of living. It may also refer to faithful representation or (exact) image of something.²⁵

This term is *hapax legomenon* in the New Testament. In the LXX it is used three times. The first occurrence is in Lev 13,28 where it refers to leprosy scars. It should be noted that it is translation of the Hebrew equivalent šāreb-et. The same Hebrew term is used also few verses earlier in Lev 13,23, however, the LXX translates it there with the Greek equivalent οὐλή, which similarly means “scar”. The second use of the term χαρακτήρ is in 2 Macc 4,10 in construction πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτήρα²⁶, which is rendered as leading “to the Greek way of life”²⁷. The third

²⁴ Cf. ARNDT – DANKER – BAUER, “χαρακτήρ”, *Lexicon*. p. 1077-1078. LIDDELL – SCOTT – JONES – MCKENZIE, “χαρακτήρ”, *Lexicon*. p. 1977.

²⁵ Cf. PANCZOVÁ, H.: “χαρακτήρ”, *Grécko-slovenský slovník : Od Homéra po kresťanských autorov*. Bratislava : Lingea, 2012. p. 1296.

²⁶ Cf. Cf. RAHLFS – HANHART (ed.), *Septuaginta*. 2 Macc 4,10.

²⁷ The translation “way of life” is proposed by NRSV. BDAG actually refers to 2 Mac 4:10 as an example of the meanings as “characteristic trait or manner”. Similarly LSJ describes that χαρακτήρ may refer to type or character of nations. The latter meaning is reflected in the translation of LXX as “he changed his countrymen immediately to the Greek character.” Cf. THE NATIONAL COUNCIL OF CHURCHES, *The Holy Bible*. 2 Macc 4,10. Cf. ARNDT – DANKER – BAUER, “χαρακτήρ”, *Lexicon*. p. 1078. LIDDELL – SCOTT – JONES – MCKENZIE, “χαρακτήρ”, *Lexicon*. p. 1977. BRANNAN, *Septuagint*.

¹⁹ Cf. Note 97 in: ATTRIDGE – KOESTER, *Hebrews*. p. 43.

²⁰ Cf. ARNDT – DANKER – BAUER, “μίμημα”, *Lexicon*. p. 651.

²¹ Cf. ARNDT – DANKER – BAUER, “ἀπαύγασμα”, *Lexicon*. p. 99.

²² Cf. ORTON, R.: *St. Gregory Of Nyssa : Anti-Apollinarian Writings*. Washington : The Catholic University of America Press, 2015. p. 132, 134.

²³ Cf. LIDDELL – SCOTT – JONES – MCKENZIE, “ἀπαυγάω”, *Lexicon*. p. 181.

occurrence is in 4 Macc 15,4, where it refers to a child, being a “miniature stamp” into which parents “impress a wondrous similarity of both soul and form”. As one can observe, these uses refer to different aspects. The one from Leviticus corresponds to the scar in a sense of “mark”, as the result of healed wound. The second one in 2 Macc refers to the meaning of “manner, trait” or “character”. And the last one in 4 Macc is probably the closest one to the meaning of Heb 1,3, as it refers to a small child being a “stamp” of their parents, thus, representing a similarity in character as well as physical appearance. Nevertheless, it is important to emphasize the fact that although the term *χαρακτήρ* itself is used to express a great similarity between parents and child, it is not an exact representation of them.

The use in Hebrews is similar to expressions used in Philo, when he speaks of the Logos, which as the image of God, functions as a seal (*σφραγίς*). Philo frequently uses the term *χαρακτήρ* to denote the marks or impressions made on the soul by God, virtue, or wisdom.²⁸ As a seal, the Logos has the imprint of the divine which it reproduces in the human mind.²⁹ The notion is clearly expressed in *De plantatione* 18: ... σημειωθὲν καὶ τυπωθὲν σφραγίδι θεοῦ, ἧς ὁ χαρακτήρ ἐστιν ὁ αἰδίου λόγος³⁰, “...signed and impressed by the seal of God, the stamp of which is the eternal word.”

In the light of texts of New Testament, the use of *χαρακτήρ* is an even more emphatic that the term *εἰκών*, which is used elsewhere to denote Christ as the “image” of God (cf. 2 Cor 4,4; Col 1,15). It is important to note that it was the same term *εἰκών* that had been used in Wis 7,26, which as it was discussed, may lead to understanding of the term *ἀπαύγασμα* in the passive sense in the mentioned text. The understanding of *χαρακτήρ* in accordance with the term *εἰκών* and the fact that both terms, *ἀπαύγασμα* and *χαρακτήρ*, are paralleled in Heb 1,3 may support a passive understanding of *ἀπαύγασμα*.

Nevertheless, the question persists regarding the precise significance of this term and the manner in which the Nicene Creed influenced the overall development. In this context, one may again turn to John Chrysostom’s exposition in his Homilies on Hebrews, where he argues that the construction *χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ* is “showing the undeviating similitude and the peculiar image

of the Prototype”³¹. The key words in the statement are τὸ ἀπαράλλακτον, that is substantivized form of adjective ἀπαράλλακτος, which refers to something that is “precisely similar, indistinguishable” or “exactly like”.³² Hence showing that it shares the same quality as the original. The second key element is phrase τὸν ἰδιάζοντα χαρακτήρα τοῦ πρωτοτύπου, which could be understood as “peculiar, special”³³ image of the Prototype.

John Chrysostom continues with a eloquent definitive characterization of the term *χαρακτήρ*, which clearly indicates an understanding of this term in an active sense: “And he [apostle] adds that He is “the express Image.” For the “express Image” is something other (ἄλλος τις) than its Prototype: yet not Another in all respects, but as to having real subsistence. Since here also the term, “express image,” indicates there is no variation from that whereof it is the “express image”: its similarity³⁴ in all respects (τὸ ὅμοιον κατὰ πάντα).”³⁵

Conclusion

The influence of the Nicene Crede is visible in suggested understanding of both key words, *ἀπαύγασμα* and *χαρακτήρ*. While the use of the terms often demonstrates ambiguity and discrepancy, the words of the Crede firmly shows how this hymnic language needs to be understood. In this perspective, it is important to remember that in such poetic language complete precision is not to be expected. The words *ἀπαύγασμα* and *χαρακτήρ* serves to affirm the intimate relationship between the Father and the pre-existent Son, through whom redemption is effected.³⁶ Ultimately, the construction *χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ* reinforces *ἀπαύγασμα τῆς δόξης* in describing the essential unity and exact resemblance between God and his Son.³⁷ Just as the glory is really in the effulgence, so the very being, the fundamental reality (*ὑπόστασις*) of God is really in Christ, who is its impress, its exact representation

2 Macc 4,10.

²⁸ Cf. ELLINGWORTH, *Hebrews*. p. 99.

²⁹ Cf. ATTRIDGE – KOESTER, *Hebrews*. p. 44.

³⁰ BORGES, P. - FUGLSETH, K. - SKARSTEN, R.: *The Works of Philo: Greek Text with Morphology*. Bellingham, WA : Logos Bible Software, 2005. Plant. 18.

³¹ Cf. SCHAFF, P. (ed.): *The Complete Ante-Nicene & Nicene and Post-Nicene Church Fathers Collection*. Catholic Way Publishing, 2014. p. 12293.

³² LIDDELL – SCOTT – JONES – MCKENZIE, “ἀπαράλλακτος”, *Lexicon*. p. 179.

³³ LIDDELL – SCOTT – JONES – MCKENZIE, “ἰδιάζω”, *Lexicon*. p. 817.

³⁴ Since the Greek term ὅμοιος may indicate that something is not only similar, but even equal or of the same nature, it could be argued that the expression τὸ ὅμοιον could be translated not as “similarity”, but rather by using a term that more explicitly expresses equality between the two.

³⁵ Cf. SCHAFF, *Church Fathers*. p. 12294.

³⁶ Cf. ATTRIDGE – KOESTER, *Hebrews*. p. 43.

³⁷ Cf. ELLINGWORTH, *Hebrews*. p. 99.

and embodiment. What God essentially is, is made manifest in Christ. To see Christ is to see what the Father is like.³⁸

The words of the Nicene Creed obviously did not brought new revolutionary understanding of the selected text from Heb 1,3, since the Council Fathers merely affirmed the correct belief that was already present. This is affirmed by the fact that similar understanding of the text and the expression ἀπαύγασμα can be observed already in Origen's works before the Council of Nicea.³⁹ However, the impact of the words of the Creed could be understood in terms of confirming that the understanding of the above expressions in Heb 1,3 in the active sense is correct and should be maintained. The position of the post-Nicene authors emphasizes that the use of the terms ἀπαύγασμα and χαρακτήρ does not reflect any change in the aspect of the depiction, on the contrary, they demonstrate the same quality as the source to which they refer.

Consequently, one may question whether contemporary translations emerging within a Catholic background do not occupy an overly ambiguous position between the active and passive interpretations of these terms, and whether they occasionally even show a tendency to favor the passive understanding.

BIBLIOGRAPHY:

ARNDT, W. – DANKER, F. W. – BAUER, W.: *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. Chicago, IL : University of Chicago Press, 2000. 1188 p. ISBN 978-0226039336.

ATTRIDGE, H. W. – KOESTER, H.: *The Epistle to the Hebrews: a commentary on the Epistle to the He-*

³⁸ Cf. BRUCE, F. F.: *The Epistle to the Hebrews*. Grand Rapids, MI : Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1990. p. 48.

³⁹ Origen refers to the text of Hebrews by speaking of Christ as of "the glory of this light, proceeding inseparably from (God) Himself, as brightness does from light, and illuminating the whole of creation". On the understanding of the term χαρακτήρ he gives an example of two same statues, of which one is enormously big (God the Father) and the other is smaller (Jesus Christ), but both of them are identical, hence, a person who saw the smaller one could say that he saw also the big one, as they are both undistinguishable: "For instance, suppose that there were a statue of so enormous a size as to fill the whole world, and which on that account could be seen by no one; and that another statue were formed altogether resembling it in the shape of the limbs, and in the features of the countenance, and in form and material, but without the same immensity of size, so that those who were unable to behold the one of enormous proportions, should, on seeing the latter, acknowledge that they had seen the former, because it preserved all the features of its limbs and countenance, and even the very form and material, so closely, as to be altogether undistinguishable from it; by some such similitude, the Son of God, divesting Himself of His equality with the Father." Cf. Origen, *De Principiis* 2,7-8 in SCHAFF, *Church Fathers*. p. 2030-2031.

brews. Philadelphia, PA : Fortress Press, 1989. xxviii + 437 p. ISBN 9780800660215.

BABBITT, F. C.: *Plutarch's Moralia in sixteen volumes : Vol. I: 1A-86A*. Cambridge – London: Harvard University Press, 1927. 512 p. ISBN 978-0674992177.

BLASS, F. – DEBRUNNER, A. – FUNK, R. F.: *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature*. Chicago : University of Chicago Press, 1961. xxxvii + 325 p. ISBN 9780226271101.

BORGEN, P. – FUGLSETH, K. – SKARSTEN, R.: *The Works of Philo: Greek Text with Morphology*. Bellingham, WA : Logos Bible Software, 2005.

BRANNAN, R. (ed.) et al.: *The Lexham English Septuagint*. Bellingham, WA : Lexham Press, 2020. 1304 p. ISBN 978-1683593447.

BRUCE, F. F.: *The Epistle to the Hebrews*. Grand Rapids, MI : Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1990. 426 p. ISBN 978-0802825148.

CHERNISS, H. F. – HELMBOLD, W. C.: *Plutarch's Moralia in sixteen volumes : Vol. I 2: 920A-999B*. Cambridge – London : Harvard University Press, 1957. 589 p. ISBN 978-0674994478.

DIVISION OF CHRISTIAN EDUCATION OF THE NATIONAL COUNCIL OF CHURCHES OF CHRIST IN THE U.S.A.: *The Holy Bible : New Revised Standard Version, Catholic Edition*. Washington, DC : National Council of Churches of Christ, 1993. 1376 p. ISBN 978-0840785510.

ELLINGWORTH, P.: *The Epistle to the Hebrews: a commentary on the Greek text*. Grand Rapids, MI – Carlisle, William B. Eerdmans Publishing Company - Paternoster Press, 1993. 862 p. ISBN 978-0802824202.

LIDDELL, H. G. – SCOTT, R. – JONES, H. S. – MCKENZIE, R.: *A Greek-English Lexicon*. Oxford : Clarendon Press, 1996. 2448 p. ISBN 9780198642268.

ORTON, R.: *St. Gregory Of Nyssa : Anti-Apollinarian Writings*. Washington : The Catholic University of America Press, 2015. 285 p. ISBN 978-0813228075.

PANCZOVÁ, H.: *Grécko-slovenský slovník : Od Homéra po kresťanských autorov*. Bratislava : Lingea, 2012. 1328 p. ISBN 978-80-8145-021-1.

RAHLFS, A. – HANHART, R. (ed.), *Septuaginta : SESB Edition*. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 2006. 1008 p. ISBN 978-3-438-05119-6.

SCHAFF, P. (ed.): *The Complete Ante-Nicene & Nicene and Post-Nicene Church Fathers Collection*. Catholic Way Publishing, 2014. 40927 p. ISBN 9781783793723.

WINSTON D.: *The Wisdom of Solomon : A New Translation with Introduction and Commentary*. New Haven – London : Yale University Press, 2008. 360 p. ISBN 978-0300139990.

YONGE, C. D.: *The Works of Philo : Complete and Unabridged*. Peabody, MA : Hendrickson, 1995. 944 p. ISBN 978-1565638099.

ŠACH-MAT KRÁĽOVI KRÁĽOV – MALÁ CESTA SVÄTEJ TERÉZIE AVILSKEJ

LUKÁŠVANÍK

Abstract: *The so-called „little way“ is a special contribution of another doctor of the Church – of saint Thérèse of Lisieux (1873–1897), but hints of the little way can already be found in the works and teachings of her predecessor, the great reformer of the Carmelite Order, Teresa of Jesus (1515 – 1582). Although this Doctor of the Church is often regarded as a teacher of mystical prayer, she also clearly outlines in her works a path through the spiritual life based on humility and acts of love for one's neighbor. The path of spiritual growth – growth both in prayer and in the virtues – cannot be conceived without a simultaneous growth in humility, in the awareness of one's smallness, and of the fact that everything we have is a gift from God. Therefore, based on her testimony, we can see that „the little way“, which emphasizes smallness, humility, and the primacy of grace, is ultimately an authentic spirituality rooted in the Gospel.*

Keywords: Growth. Humility. Love. The Little Way.

Malá cesta Terézie z Lisieux

Keď pápež Ján Pavol II. v roku 1997 vyhlásil Teréziu z Lisieux (1873 – 1897) za učiteľku Cirkvi, okrem iného povedal, že jej „malá cesta“ nie je „ničím iným než evanjeliou cestou svätosti pre všetkých“¹. Je preto logické, že čriepky tejto „malej cesty“ nachádzame tak vo Svätom písme, ako aj v životoch rôznych iných svätých a učiteľov Cirkvi.

Medzi nich patrí aj duchovná matka Terézie z Lisieux – Terézia od Ježiša, známa aj ako Terézia Avilská (1515 – 1582). Táto štúdia si preto kladie za cieľ poukázať na skutočnosť, že stopy a korene malej cesty nachádzame už v dielach a učení prvej učiteľky Cirkvi.

Malá cesta svätej Terézie z Lisieux sa vyznačuje predovšetkým úsilím o malosť, uvedomovaním si svojej ničotnosti bez Božej milosti a dôverou v Božiu dobrotu. Terézia píše, že sa vždy cíti malá, a tak vníma, že k Ježišovi môže kráčať len „malou cestou“: „Milá matka, vy viete, že som

vždy túžila byť svätou, ale bohužiaľ, keď som sa porovnávala so svätými, vždy som zistila, že medzi nimi a mnou jestvuje taký rozdiel ako medzi vrchom, čo sa stráca v oblakoch, a bezvýznamným zrnkom piesku, po ktorom šliapu nohy chodcov.“² Ani to ju však neodradilo od túžby stať sa svätou. Napokon našla novú cestu svätosti – takú, ktorá sa nezamieravala priamo na rast, ale, naopak, na umenšovanie: „Nestratila som odvahy, ale som si povedala: Pán Boh by nevnukal neuskutočniteľné túžby, môžem sa teda usilovať o svätosť, hoci som taká nepatrná. Vyrásť nemôžem, musím sa teda prijať taká, aká som, so všetkými svojimi nedokonalosťami. Chcem však hľadať spôsob, ako prísť do neba malou cestou, veľmi priamou, veľmi krátkou a celkom novou.“³

Terézia od Dietťa Ježiša následne kladie do ostrého kontrastu svoju novú „malú cestu“ s namáhavým stúpaním po stupňoch dokonalosti: „Teraz už netreba namáhavo stúpať po schodoch, boháčom schodisko výhodne nahradí výťah. Aj ja som chcela vynásť výťah, ktorý by ma vyniesol až k Ježišovi, lebo som príliš malá, aby som stúpala po namáhavom schodisku dokonalosti. Hľadala som teda vo svätých knihách odkaz na výťah, na predmet mojej túžby, a čítala som tam slová, ktoré vyšli z úst Večnej Múdrosti: „Kto je malý, nech príde ku mne“ (Prís 9, 4; Vg). A tak som prišla s tušením, že som našla, čo som hľadala.“

V dôsledku toho dospela k rozhodnutiu, že bude kráčať cestou malosti, pokory a dôvery: „Chcela som sa dozvedieť, Bože môj, čo by si urobil maličkému, ktorý by odpovedal na tvoju výzvu, hľadala som ďalej, a hľa, čo som našla: „Ako keď niekoho teší matka, tak budem ja tešiť vás. V lone vás budú varovať a na kolenách vás budú láskat“ (Iz 66, 12). Ach, nikdy moju dušu nepotešili nežnejšie, melodickéjšie slová; výťah, ktorý ma má vyniesť až do neba, je tvoje náručie, Ježišu! Na to nepotrebujem vyrásť, naopak, musím ostať malá, musím sa čoraz viac zmenšovať.“⁴

Okrem dôvery v Božiu dobrotu a uvedomovania si vlastnej malosti je kľúčovým prvkom jej malej cesty aj praktická láska k blížnemu. Terézia z Lisieux si preto oso-

¹ JÁN PAVOL II., apoštolský list *Divini amoris scientia* [online], 1997, 2. [cit. 2025-08-29]. Dostupné na internete: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_letters/1997/documents/hf_jp-ii_apl_19101997_divini-amoris.html. Ďalej ako DAS.

² TERÉZIA Z LISIEUX, *Príbeh mojej duše*. Bratislava: Lúč, 1997, s. 243 – 244. Ďalej ako PMD.

³ PMD, Rukopis C, 3r° – 3v°, s. 243 – 244.

⁴ *Ibidem*.

bitne kladie za cieľ konanie malých skutkov s veľkou láskou: „Áno... takto sa strávi môj život... Nemám iný prostriedok, ako by som ti dokázala svoju lásku, len sypať kvety, čiže nedám si ujsť nijakú malú obeť, nijaký pohľad, nijaké slovo, budem využívať každú maličkosť a robit' ju z lásky... Ó, môj Ježišu, milujem ťa... a spomínam si, že najmenší prejav čistej lásky je... užitočnejší ako všetky ostatné diela dovedna.“⁵

Toto obrátenie pozornosti od veľkých a hrdinských skutkov a činov k drobným činom je charakteristické aj pre mnohých iných svätých. Svätý Vincent de Paul napríklad svojím sestrám hovorieval: „Na veľkolepé skutky si Boh nájde dostatok robotníkov; avšak na nepatrné služby – na tie potrebuje ešte mnohých.“⁶

Práve tieto tri prvky – hlboké uvedomovanie si vlastnej malosti a úplnej odkázanosti na Božiu milosť, dôveru v Božiu dobrotu a múdrosť a dôraz na konanie praktických skutkov lásky – nachádzame už v učení Terézie od Ježiša.

Prvky malej cesty u Terézie od Ježiša

Keď pápež Pavol VI. v roku 1970 vyhlásil Teréziu od Ježiša (Teréziu Avilskú) za učiteľku Cirkvi (a tým ju zaradil do radu učiteľov Cirkvi, ktorý až dovtedy tvorili len muži), udelil jej tiež prívlastok „učiteľka modlitby“ (*doctrix orationis*).⁷ Terézia od Ježiša sa totiž vo svojich dielach výdatne venuje téme modlitby, tak ústnej (na ktorú sa zameriava vo svojom spise *Cesta dokonalosti*), ako aj kontemplatívnej (ktorej sa venuje vo všetkých svojich spisoch, no obzvlášť v *Knihe života* a vo svojom poslednom spise, ktorý nesie názov *Vnútny hrad*).

Pri letmom čítaní jej spisov sa môže zdať, že Terézia trvá na takpovediac klasickej „veľkej ceste“ – ako by sme mohli nazvať striktné a veľmi systematické budovanie čnosti a postupovania po stupňoch duchovného života. Takéto chápanie jej učenia podporuje aj samotný koncept jej najváženejšieho diela, keďže vo *Vnútnom hrade*⁸ Terézia vyobrazuje dušu ako krištáľový hrad so siedmimi stupňami (príbytkami), ktorými duša prechádza na ceste k zjednoteniu s Bohom.

Avilská však – podobne ako to urobí jej duchovná dcéra o niekoľko storočí neskôr – zdôrazňuje, že hlavným aktérom v duchovnom živote je Boh a my sa môžeme len „pripraviť“ na jeho konanie. A akými prostriedkami sa môžeme pripraviť na pôsobenie milosti? Španielska mystička spomína

práve postoje a čnosti, ktoré neskôr vyzdvihne aj malá Terézia: medzi iným vyzdvihne ako kľúčovú čnosť pre duchovný rast hlbokú pokoru a skutky lásky k blížnym.

Ba môžeme povedať, že triáda „veľkej“ Terézie (láska, pokora a odpútanosť od stvorených vecí) korešponduje s triádou čností „malej“ Terézie (drobné skutky lásky, vedomie si svojej malosti a detinská dôvera v Boha). Keď totiž človek miluje Boha a blížnych, koná dobro a aj malé skutky z čirej lásky. Vedomie vlastnej malosti v človeku zasa prehľbuje opravdivú pokoru. A odpútanosť od stvorených vecí ho motivuje, aby hľadal svoju istotu inde – v добрote a starostlivosti nebeského Otca, ktorý „vie, čo potrebujeme prv, ako by sme ho prosili“ (porov. Mt 6, 8).

Pokora dáva šach-mat Kráľovi kráľov

Ako sme už spomenuli, pokora a uvedomenie si svojej malosti – ba priam ničotnosti a neschopnosti bez Božej milosti urobiť niečo dobré (porov. Jn 15, 5) –, je základným kameňom náuky oboch Terézií.

Terézia dokonca vo svojej triáde čností – láska, pokora a odpútanosť –, prikladá pokore hlavné miesto, pretože hovorí, že práve opravdivá pokora zahŕňa aj obe zvyšné čnosti potrebné pre duchovný rast: „Prvou je láska medzi nami; druhou je odpútanosť od všetkého stvorenia; a treťou je skutočná pokora, ktorá – hoci ju uvádzam nakoniec – je hlavnou z nich a všetky v sebe zahŕňa.“⁹

Pre Teréziu od Ježiša však pokora nie je akýmsi falošným uponižovaním seba samého alebo popieraním svojich darov, ale je čirou pravdou o sebe: „Uvažovala som raz, prečo má náš Pán tak veľmi rád čnosť pokory, a zdá sa mi, že... že je to preto, lebo Boh je zvrchovaná Pravda a pokora je žiť v pravde, a je nesmierne veľká [vec], keď si o sebe nemyslíme nič dobré a vidíme len svoju biedu a že sme ničím. Ak si toto neuvedomujeme, žijeme v klamstve. Čím viac si to uvedomujeme, tým sme milší zvrchovanej Pravde, pretože v nej žijeme.“¹⁰

Terézia od Ježiša tiež konštatuje, že čnosť pokory zohráva pri budovaní duchovnej stavby, ktorou je dokonalosť duše, podobnú úlohu, akú pri stavbe fyzickej konštrukcie zohrávajú pevné a stabilné základy: „Základom celej tejto budovy je pokora. Ak niet skutočnej pokory, aj pre vaše dobro ju Pán nebude chcieť potiahnuť veľmi do výšky, aby sa celá nezrútila na zem. A preto, sestry, aby mala dobré základy, usilujte sa byť najmenšou zo všetkých a ich otrokyňou, hľadiac, ako a čím im môžete vyhovieť a poslúžiť. Pretože to, čo spravíte

⁵ *Ibidem*, s. 232.

⁶ VINCENT DE PAUL. In: LEFÈVRE, P. *Láska a múdrosť – myšlienky európskych svätcov*, Bratislava: Lúč, 2000, s. 127.

⁷ PAVOL VI., apoštolský list *Multiformis sapientia Dei* [online], 27. septembra 1970. [cit. 2025-08-29]. Dostupné na internete: https://www.vatican.va/content/paul-vi/en/apost_letters/documents/hf_p-vi_apl_19700927_multiformis-sapientia.html.

⁸ TERÉZIA OD JEŽIŠA, *Vnútny hrad*, Košice: Kláštor bosých karmelitánov Lorinčík, 2022. Španielsky originál nesie názov *Las Moradas* (slov. *Príbytky*). Ďalej ako VH.

⁹ TERÉZIA OD JEŽIŠA, *Cesta dokonalosti*, Košice: Kláštor bosých karmelitánov Lorinčík, 2019, s. 34. Ďalej ako CD.

¹⁰ VH, *Šieste príbytky*, 10. kapitola, s. 181 – 182.

v tomto prípade, urobíte viac pre seba než pre ne, a položíte také pevné kamene, že vám hrad nespadne.“¹¹

Podobne ako malá Terézia, aj veľká Terézia považuje uvedomovanie si vlastnej malosti za prvoradú vec – až do takej miery, že hovorí, že snaha o poznávanie seba a svojej ničoty musí pokračovať aj vo vysokých štádiách dokonalosti: „Sebapoznanie je tak veľmi dôležité, že by som nechcela, aby sa v ňom niekedy poľavilo, nech by ste sa vznášali akokoľvek vysoko v nebi. Pretože pokiaľ sme na tejto zemi, na ničom nám nemá tak veľmi záležať ako na pokore.“¹²

Taktiež hovorí, že sama zo skúsenosti vie, že tí, čo sa ponížujú, bývajú Pánom povýšení: „Týmto spôsobom Boh pozdvihol moju dušu... Ja som však pochopila, že všetky tieto základy modlitby majú byť postavené na pokore a že čím viac sa nejaká duša ponížuje v modlitbe, tým viac ju povyšuje Boh (porov. Lk 14, 11; 18, 10 – 14). Nepamätám sa, že by mi Boh udelil nejakú výraznú milosť z tých, o ktorých budem ďalej hovoriť, ktorá by sa nestala vo chvíli, keď som bola zničená z toho, aká úbohá som sa videla.“¹³

Okrem toho, že celkom otvorene hovorí, že bez pokory nemožno napredovať v duchovnom živote¹⁴, pokoru pred svoje sestry kladie aj ako hlavné kritérium skutočného duchovného pokroku. Poukazuje tiež na obrannú funkciu pokory – pokorného človeka sa bojí samotný zlý duch, pretože ten dobre vie, že pri strete s pokornou dušou môže utrpieť veľkú porážku: „Zdá sa mi, že skutočne pokorného človeka sa démon pri prvom vnútornom hnutí ani neodváža pokúšať prednosťami: keďže je chytrý, obáva sa úderu. Nie je možné, aby sa skutočne pokorný človek neutvrdil v tejto čnosti a nepokročil v nej, keď ho démon takto pokúša. Pretože je jasné, že sa musí zamyslieť nad svojím životom a hľadiť, koľko slúžil Pánovi a koľko mu dlhuje; a aké veľké dielo vykonal, keď sa ponížil, aby nám zanechal príklad pokory. A musí hľadiť na svoje hriechy a kde si pre ne zaslúžil byť. Duša pritom natoľko získa, že démon sa už neodváža druhý raz vrátiť, aby neodišiel s rozbitou hlavou.“¹⁵

Pokora má pre veľkú reformátorku Karmelu nevyčísliteľnú cenu: „Verte mi, že pred nekonečnou Múdroťou platí viac trocha úsilia o pokoru a jediný jej úkon než všetka veda sveta.“¹⁶ Sama túto čnosť vyzdvihuje priam paradoxným vyjadrením: píše, že pokorou môžeme dať šach-mat božskému Kráľovi: „Žiadali ste ma, aby som vám povedala, čo je základom modlitby. Ja, dcéry, nepoznám iný základ ako tieto čnos-

ti... Verte mi, že kto nevie rozmiestniť šachové figúrky, nebude vedieť dobre hrať. A ak nevie dať šach, nebude vedieť dať ani mat... Ak budeme takto hrať, dáme mat božskému Kráľovi, že sa nám nebude môcť vymaniť z rúk, a ani nebude chcieť. Dáma je tá, ktorá s ním v tejto hre môže zvädzať boj najviac, a všetky ostatné figúrky pomáhajú. Niet dámy, ktorá by ho tak ľahko prinútila, aby sa vzdal, ako je pokora.“¹⁷

Vďaka pokore tak v našej duši môže dôjsť k mystickému vteleniu Slova: pokora totiž Ježiša „pritiahla z neba do lona Panny, a ňou ho pritiahneme za jediný vlas do našej duše“¹⁸.

Pokora a láska k Bohu

Terézia od Ježiša tiež opakovane prepája pokoru s láskou a odpútanosťou od stvorenia a opisuje túto čnosť ako tú, ktorá dobýja Božie srdce: „A verte, že ten, kto bude mať viac pokory, ten bude mať viac jeho, a kto menej, ten ho bude mať menej. Lebo nedokážem pochopiť, že by bol a ako by mohol byť niekto pokorný bez lásky a milovať bez pokory, ani ako môže mať obidve tieto čnosti bez veľkej odpútanosti od všetkého stvorenia.“¹⁹

Táto čnosť prestupuje celý život človeka, a má tak vplyv aj na iný kľúčový prvok duchovného života: modlitbu. Bohu je totiž milšia prostá modlitba pokorného než elegantné modlitby menej pokorných ľudí: „Kráľ... má radšej tieto neokróchanosti pokorného pastierika, u ktorého vidí, že keby vedel viac, viac by povedal, než prejavy tých múdrych a vzdelaných, akokoľvek elegantné úvahy by prednášali, ak nie sú spojené s pokorou.“²⁰

Podobnosť medzi dvomi Teréziami nevidíme len v náhlade na dôležitosť pokory, ale aj v jej uvádzaní do praxe: obe za výborné cvičenie v pokore považujú pokojné prijímanie kritiky. Veľká Terézia o tomto cvičení v pokore píše: „Je to vskutku veľká pokora nechať sa odsúdiť bez viny a mlčať; ba prenáramne tým napodobňujeme Pána, ktorý nás zbavil všetkých našich vín. A tak vás veľmi prosím, aby ste sa tomu veľmi usilovne priúčali, lebo sa tým veľa získava... Je veľmi dôležité, aby sme si privykli na túto čnosť, alebo aby sme sa usilovali dosiahnuť od Pána skutočnú pokoru, lebo odtiaľto má vzísť. Pretože skutočne pokorný človek má úprimne túžiť po tom, aby si ho málo vážili, aby ho prenasledovali a odsúdili bez viny, dokonca aj vo vážnych veciach.“

Okrem užitočnosti pri cvičení sa v pokore Avilská ako jeden z dôvodov tohto duchovného cvičenia uvádza to, že aj keď nemusíme byť úplne vinní z vecí, z ktorej sme práve obviňovaní, máme mnoho iných skrytých vín, pre ktoré by sme si zaslúžili znášať opovrhovanie: „Veľmi pomáha myslieť na

¹¹ VH, Siedme príbytky, 4. kapitola, s. 214.

¹² VH, Prvé príbytky, 2. kapitola, s. 27.

¹³ TERÉZIA OD JEŽIŠA, *Kniha života*. Košice: Kláštor bosých karmelitánov Lorinčík, 2015, s. 200. Ďalej ako KŽ.

¹⁴ Porov. KŽ, s. 304.

¹⁵ CD, s. 73 – 74.

¹⁶ KŽ, s. 134.

¹⁷ CD, s. 87.

¹⁸ *Ibidem*, s. 87 – 88

¹⁹ *Ibidem*, s. 88.

²⁰ *Ibidem*, s. 125.

to, ako veľa každopádne získavame, a že nikdy – ak sa na to dobre pozrieme –, nikdy nás neobviňujú bez viny, lebo vždy ich máme vrchovato, pretože spravodlivý padne sedemkrát za deň, a klamali by sme, keby sme tvrdili, že nemáme hriech. Takže aj keď nemáme vinu práve v tom, z čoho nás obviňujú, nikdy nie sme celkom bez viny, ako bol dobrý Ježiš.²¹

Jej duchovná dcéra, svätá Terézia z Lisieux, taktiež rozpráva ne jeden príbeh o tom, ako mlčky znášala nezaslúženú kritiku od svojich sestier.²² Hovorí tiež, že sa naučila, ako veľmi sa dokáže ľudský súd myliť v duši a že neoprávnená negatívna kritika ju vedie aj k nedôvere k ľudskej chvále: „Ak ma posudzujú priaznivo, bráni mi to byť namyslenou, lebo si hovorím: pretože ľudia vnímajú moje malé úkony čnosti ako nedokonalosti, môžu sa veľmi ľahko zmýliť, ak budú považovať za čnosť to, čo je len nedokonalosť. Vtedy si hovorím so svätým Pavlom: „Mne naozaj málo záleží na tom, či ma súdite vy alebo iný ľudský súd. Ani sám seba nesúdím! (...) Pán je môj sudca“ (1 Kor 4, 3 – 4).“²³

Vnímanie vlastnej malosti a duchovný rast

Môže sa zdať, že táto túžba po malosti protirečí tradičnému úsiliu o rast v čnostiach. No nie je to tak. Terézia od Ježiša učí, že pokora je dôležitá aj vo vzťahu k duchovnému rastu a postupu v modlitbe. Uvedomuje si, že „Boh nevedie všetkých jednou cestou“²⁴, a preto svoje sestry učí, že majú zachovávať pokoru aj vtedy, keď sa im zdá, že stoja na mieste a Boh ich nepozdvihuje k vznešenejším formám modlitby: „Zdá sa, že už začínam o modlitbe, a pritom mi ešte ostáva povedať o niečom, čo je veľmi dôležité... teda o pokore. Lebo ide o základné cvičenie modlitby a, ako som povedala,

je veľmi vhodné, aby ste sa snažili naučiť, ako sa môžete veľmi cvičiť v pokore.“²⁵

Dodáva pritom na prvý pohľad paradoxné vyjadrenie: ak sa chce stať niekto kontemplatívnym človekom, má sa považovať za nehodného takej vznešenej modlitby: „Ako by si mohol skutočne pokorný človek myslieť, že je taký dobrý ako tí, čo sa stávajú kontemplatívnymi? Že Boh ho môže takým urobiť, to áno, pre svoju dobrotu a milosrdenstvo. No ja mu radím, aby sa posadil na najposlednejšie miesto, lebo Pán nám povedal, aby sme tak robili, a ukázal nám to skutkom. Nech sa prihotoví pre prípad, že by ho Boh chcel viesť touto cestou. Ak nie, na to je pokora, aby sa daná sestra cítila šťastná, že môže slúžiť Pánovým služobníckam, a chválila ho, lebo jeho Majestát ju priviedol medzi ne, hoci si zaslúžila byť skôr služobnicou démonov v pekle.“²⁶

A ako sa na tieto vznešené milosti má človek „prihoto-viť“? Učiteľka modlitby opäť odpovedá: pokorou a odpútanosťou: „Nehovorím, aby sme nespravili, čo je v našich silách, ale aby ste skúsili všetko... nie je na vás, aby ste si v tomto vyberali, ale na Pánovi. Ale ak by aj po mnohých rokoch chcel každú z vás ponechať v tom istom zamestnaní, bude to ušľachtilá pokora, aby ste si to chceli vybrať aj vy. Nechajte konať Pána domu. Je múdry, je mocný, vie, čo je pre vás dobré a čo je dobré aj pre neho.“²⁷ Úlohou človeka je plniť Božiu vôľu; to mu má stačiť. Má sa na kontempláciu pripraviť, ale čas jej udelenia má nechať na Pána – aj keby to malo prísť až vo večnosti: „Buďte si isté, že keď budete robiť to, čo je vo vašich silách a pripravíte sa na kontempláciu tak dokonale, ako som povedala, a on vám ju nedá (čo si myslím, že nespraví, ak máte opravdivú odpútanosť a pokoru), tak je to preto, že má pre vás uchovaný tento dar, aby vám ho dal celý naraz v nebi, a preto, že... vás chce viesť ako silných, a tak vám tu dáva kríž, ako ho vždy mal jeho Majestát.“²⁸

Spoznávanie svojej malosti je dokonca také dôležité, že ho nemôže zanechať ani človek, ktorého Pán pozdvihol na veľmi vysoké stupne dokonalosti: „Toto sebaopoznanie je tak veľmi dôležité, že by som nechcela, aby sa v ňom niekedy poľavilo, nech by ste sa vznášali akokoľvek vysoko v nebi. Pretože pokiaľ sme na tejto zemi, na ničom nám nemá tak veľmi záležať ako na pokore.“²⁹

Terézia túto myšlienku zdôrazňuje viackrát: neexistuje taký pokročilý stav dokonalosti, taká miera zjednotenia s Bohom či taká vznešená forma modlitby, že by bolo možné úplne sa zriecť pokorného sebaopoznávanie. „Neexistuje taký vznešený stav modlitby, v ktorom by sa nebolo treba vrá-

²¹ CD, s. 83 – 84.

²² V Príbehu mojej duše rozpráva napríklad tento príbeh: „Istá sestra... videla, že idem k vám, matka, a nazdala sa, že vás zobudím. V zápale svätej horlivosti mi chcela vziať kľúče, ale ja som bola príliš chytrá, aby som jej ich dala a vzdala sa svojho práva. Čo najzdvorilejšie som jej povedala, že ani ja vás rozhodne nemienim zobudiť a že mne prináleží právo odovzdať kľúče... Neuvedomovala som si to a rozhodne som chcela vojsť za ňou, hoci predomnou pribuchla dvere, takže nešťastie, ktorého sme sa obávali, bolo hotové: na hrmot, čo sme narobili, ste otvorili oči... Milá matka, vtedy sa všetko zosypalo na moju hlavu. Úbohá sestra, ktorej som sa stavala na odpor, spustila celú tirádu: to sestra Terézia od Ježiška narobila hrmot... Bože môj, aká je protivná atď. Ja som uvažovala presne naopak a mala som veľkú chuť brániť sa. Našťastie som dostala skvelý nápad: povedala som si, že keby som sa začala ospravedlňovať, iste by som si nezachovala pokoj v duši. Zároveň som cítila, že nemám dost sily, aby som sa dala mlčky obvinieť: mojou poslednou záchranou bol teda útek. Aj som tak urobila, zmizla som ako gáfor a nechala sestru, nech si pokračuje v prejave... Srdce mi búchalo tak silno, že som nevládala ďaleko ujsť, a sadla som si na schodisko, aby som v pokoji vychutnávala ovocie svojho víťazstva.“ Porov. PMD, Rukopis C, 14v° – 15v°, s. 259.

²³ PMD, Rukopis C, 13r° – 13v°, s. 257.

²⁴ CD, s. 93.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ CD, s. 96.

²⁸ Ibidem.

²⁹ VH, Prvé príbytky, 2. kapitola, s. 27.

tit' na začiatok. A to, čo sa týka hriechov a sebazpoznania, je chlebom, ktorý sa dáva za pokrm na tejto ceste modlitby so všetkými pokrmami, aj keby boli akokoľvek jemné. Bez tohto chleba sa duše nemôžu uživiť.“³⁰

Vidíme teda, že uvedomovanie si svojej malosti nie je rezignáciou na duchovný rast ani nezdravou pasivitou. Človek kráčajúci po malej ceste práveže „s bážňou a chvením pracuje na svojej spásе“ (porov. *Flp* 2, 12) a „pokorujúc sa pod mocnou Božou rukou, ktorá ho povýši v určenom čase“ (porov. *I Pt* 5, 6).

Skutky lásky

Terézia z Lisieux vo svojej malej ceste zdôrazňuje aj význam praktickej lásky k blíznym – realizovanej aj v nepatrných skutkoch lásky a služby. Sama píše, že tento rozmer spočiatku podceňovala, pretože sa snažila predovšetkým milovať Boha, no neskôr pochopila, že kto dokonale „nemiluje blížneho, ktorého vidí“ (porov. *I Jn* 4, 20), nemôže dokonale ani milovať Boha: „Usilovala som sa predovšetkým milovať Boha, pričom som pochopila, že moja láska sa nemá prejavovať iba slovami, pretože: ‚Nie každý, kto mi hovorí: ‚Pane, Pane! – vojde do nebeského kráľovstva, ale iba ten, kto plní vôľu môjho Otca...‘ Túto vôľu dal Ježiš najavo viackrát, povedala by som, že takmer na každej stránke svojho Evanjelia... Láska nesmie zostať uzavretá v hĺbke srdca.“³¹

„Malá“ Terézia si dáva za cieľ konať aj nepatrné skutky, no chce ich vždy konať z veľkej lásky: „Malé dieťa zostáva celkom blízko trónu Kráľa a Kráľovnej... miluje za svojich bratov, ktorí bojujú... Ako prejaví svoju lásku, ktorá sa predsa dokazuje skutkami? Nuž, malé dieťa bude sypať kvety... bude spievať strieborným hláskom pieseň Lásky... Áno, môj Miláčik, takto sa strávi môj život... Nemám iný prostriedok, ako by som ti dokázala svoju lásku, len sypať kvety... budem využívať každú maličkosť a robiť ju z lásky.“³²

Dobre si totiž uvedomuje, že hodnotu skutku dodáva viac ako láska, s ktorou je konaný, než jeho vonkajšie okolnosti: „Ó, môj Ježišu, milujem ťa, milujem svoju Matku Cirkev a spomínam si, že ‚najmenší prejav čistej lásky je pre ňu užitočnejší ako všetky ostatné diela dovedna‘.“³³

O kľúčovej úlohe lásky k blížnemu v duchovnom živote píše aj jej duchovná matka, Terézia Avilská. Sestrám, ktoré by chceli oddeľovať pokrok v modlitbe a v láske k Bohu od lásky k blížnemu, píše: „Zdá sa mi, že najistejším znamením, že zachováваме tieto dve prikázania, je, že zachováваме prikázanie lásky k blížnemu. Pretože nemôžeme vedieť, či milujeme Boha, hoci sa nájdú veľké náznaky, aby sme usúdili, že

je to tak, ale v prípade lásky k blížnemu môžeme. A buďte si isté, že čím viac v tomto pokročíte, tým pokročilejšie budete v láske k Bohu. Lebo jeho Majestát nás tak nesmierne miluje, že na odplatu za našu lásku k blížnemu spôsobí, že vzrastie naša láska k jeho Majestátu tisícmi spôsobmi.“³⁴

V Teréziiných kruhoch bola očividne prítomná tendencia hľadať dokonalosť jedine v modlitbe a kontemplácii, pretože sa k tejto téme rada vracia: „Zopakujem, že pre toto je potrebné, aby vašim základom nebolo len odriekať modlitby a kontemplovať. Pretože ak sa neusilujete o čnosti a necvičíte sa v nich, navždy zostanete trpaslíkmi. Ba dal by Boh, aby sa nestalo niečo horšie než to, že by ste iba nerástli, pretože už viete, že kto nerastie, ten zakrpatieva. Lebo považujem za nemožné, aby sa láska uspokojila, že bude stále rovnaká, teda ak človek miluje.“³⁵ Ba aj keď píše o modlitbe zjednotenia s Bohom, ktorá patrí už k forme vliatej kontemplácie, znovu opakuje, že cestou k ešte väčšiemu prehĺbeniu modlitby nie je snaha o dosiahnutie nejakej techniky v modlitbe³⁶, ale že kľúč k dosiahnutiu ešte hlbšieho spojenia s Bohom v modlitbe³⁷ môže takpovediac ležať mimo času na modlitbu: vo chvíľach, v ktorých človek s láskou slúži svojim blíznym: „Pán chce skutky, a ak uvidíš chorú sestru, ktorej môžeš nejakou ulaviť, nech ti je úplne jedno, že prídeš o tamtú zbožnosť, a zľutuj sa nad ňou. A ak má nejaké bolesti, nech to zabolí teba. A ak by bolo treba, posti sa, aby ona mohla zjesť, čo bolo tvoje, ani nie tak kvôli nej ako preto, že vieš, že Boh to chce. V tomto spočíva skutočné zjednotenie s jeho vôľou; a že ak vidíš, že veľmi chvália inú osobu, tešíš sa oveľa viac, než keby chválili teba.“³⁸

Dve Terézia, jedna cesta

Ukázali sme si, že takzvanú „malú cestu“ nachádzame u oboch karmelitánskych učiteliek Cirkvi. V konečnom dôsledku môžeme povedať, že „malá cesta“ nie je celkom novým výtvorom svätej Terézie z Lisieux, ale je skôr výstižným

³⁴ VH, Piate príbytky, 3. kapitola, s. 101.

³⁵ VH, Siedme príbytky, 4. kapitola, s. 214 – 215.

³⁶ Terézia žartovne komentuje snahu niektorých ľudí, ktorí sa pri modlitbe ani len neodvažujú pohnúť, aby nenarušili to, čo pri nej zakúšajú. „Keď vidím duše, ktoré sa veľmi snažia pochopiť, aký druh modlitby prežívajú, a sú počas nej veľmi upäté, že sa zdá, že sa neodvážia ani pomrviť, ani pohnúť myslou, aby neprišli ani o trošku zakúšania a zbožnosti, čo pociťovali, uvedomujem si, ako málo pochopili z cesty, ktorou sa dosahuje zjednotenie, a myslia si, že všetko spočíva v tamtom.“ VH, 5. príbytok, 3. kapitola, s. 102.

³⁷ Terézia rozpráva o dvoch formách zjednotenia s Bohom: jedno je zjednotenie s Božou vôľou, druhé mystické zjednotenie s Bohom v modlitbe. Učí pritom, že to druhé zjednotenie vychádza z toho prvého. Ak chce teda človek dosiahnuť mystické zjednotenie s Bohom, musí najskôr zjednotiť svoju vôľu s Božou vôľou – a práve v tomto vie veľmi pomôcť konanie praktických skutkov lásky k blížnemu. Porov. VH, Piate príbytky, 3. kapitola, s. 98 – 102.

³⁸ VH, Piate príbytky, 3. kapitola, s. 102.

³⁰ KŽ, s. 116.

³¹ PMD, Rukopis C, 11v° – 12r°, s. 255.

³² PMD, Rukopis B, 4v° – 5r°, s. 232.

³³ Ibidem.

a inovatívnym vyjadrením podstaty evanjelia Ježiša Krista³⁹, ktorý nás prišiel naučiť pokore, láske k blíznym a dôvere v nebeského Otca.

V istom zmysle teda možno povedať, že niet svätého, ktorý by nejakým spôsobom nekráčať k Bohu po „malej ceste“. Malá cesta totiž zdôrazňuje primát milosti: Boh nás miloval ešte predtým, než sme sa rozhodli my milovať jeho. Tento primát Božej milosti vyznáva aj Cirkev v liturgii, keď o svätých hovorí: „A keď korunuješ ich zásluhy, korunuješ dielo svojej milosti.“⁴⁰ Primárnou úlohou kresťana je prijať milosť, ktorú mu Boh dáva bez jeho zásluh, čo najlepšie sa s ňou naučiť spolupracovať, a tak sa pripravovať na prijatie ďalších milostí. A v tejto úlohe nám okrem modlitby, sviatostí a iných duchovných prostriedkov pomáhajú práve postoje a čnosti, ktoré svojím učením vyzdvihli obe sväte Terézie: dôvera v Božiu dobrotu, pokora a praktická láska k blíznym. Tak Terézia od Ježiša, ako aj jej duchovná dcéra, Terézia od Dieťaťa Ježiša, nás učia, že „všetko je milosť“⁴¹ a že Boh „svojou milosťou naplňa tie srdcia, ktoré sú vyprázdnené od seba samých, to znamená, ktoré nemajú v sebe samolúbosť, prehnanú sebadôveru a nespoľiehajú sa na vlastné sily“⁴². Inými slovami, obe Terézie nás pozývajú, aby sa aj na nás naplnili slová Písma: „Kto je malý, nech príde ku mne... Lebo tomu, kto je malý, bude preukázané milosrdenstvo“ (porov. *Prís* 9, 4; *Múd* 6, 6).⁴³

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

DA BERGAMO, CAJETAN MARY, OFMCap. *The Humility of Heart*. Charlotte: TAN Books, 2006. 236 s. ISBN 978-0895557667.

JÁN PAVOL II., apoštolský list *Divini amoris scientia* [online], 1997. [cit. 2025-08-29]. Dostupné na internete:

https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_letters/1997/documents/hf_jp-ii_apl_19101997_divini-amoris.html.

LEFÈVRE, Pierre. *Láska a múdrosť – myšlienky európskych svätcov*, Bratislava: Lúč, 2005. 184 s. ISBN 80-7114-517-3.

PAVOL VI., apoštolský list *Multiformis sapientia Dei* [online], 27. septembra 1970. [cit. 2025-08-29]. Dostupné na internete:

https://www.vatican.va/content/paul-vi/en/apost_letters/documents/hf_p-vi_apl_19700927_multiformis-sapientia.html.

RÍMSKY MISÁL, *Prefácia o svätých*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2021. 1672 s. ISBN: 978-80-8161-503-0.

STERTENBRINK, R. *Slová svätej Terézie z Lisieux*. Bratislava: Alfa, 1991. 271 s. ISBN 978-80-050095-5-6.

TERÉZIA Z LISIEUX, *Príbeh mojej duše*. Bratislava: Lúč, 1997. 440 s. ISBN 80-7114-130-5.

TERÉZIA OD JEŽIŠA, *Kniha života*, Košice: Kláštor bosých karmelitánov Lorinčík, 2015. 472 s. ISBN 978-80-972212-0-1. *Cesta dokonalosti*, Košice: Kláštor bosých karmelitánov Lorinčík, 2019. 248 s. ISBN 978-80-972212-2-5. *Vnútrotný hrad*, Košice: Kláštor bosých karmelitánov Lorinčík, 2022. 236 s. ISBN 978-80-972212-5-6.

³⁹ Porov. DAS, 2.

⁴⁰ RÍMSKY MISÁL, *Prefácia o svätých*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2021, s. 460.

⁴¹ STERTENBRINK, R. *Slová svätej Terézie z Lisieux*. Bratislava: Alfa, 1991, s. 42.

⁴² Porov. DA BERGAMO, C. M., OFMCap. *The Humility of Heart*. Charlotte: TAN Books, 2006, s. 54, bod 38.

⁴³ Porov. DAS, 7.

ADRESÁR AUTOROV / ADDRESSES OF AUTHORS

PhDr. Mgr. RADOSLAV BABJARČÍK, LL.M.
Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ul. biskupa Gojdiča 2
080 01 Prešov
radoslav.babjarcik@smail.unipo.sk

Mgr. VLADYSLAVA BERDAL
Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ul. biskupa Gojdiča 2
080 01 Prešov
vladyslava.berdal@smail.unipo.sk

PhDr. Mgr. JÚLIA KRIŠTOFOVÁ, LL.M.
Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ul. biskupa Gojdiča 2
080 01 Prešov
julia.kristofova@smail.unipo.sk

SSLIC. MGR. ĽUBOŠ PAVLIŠINOVÍČ
Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ul. biskupa Gojdiča 2
080 01 Prešov
lubos.pavlisinovic@smail.unipo.sk

Mgr. LUKÁŠ VANÍK
Katolícka univerzita
Teologická fakulta, Katedra filozofie a histórie,
Hlavná 79
040 01 Košice
lukas.vanik596@edu.ku.sk

POKYNY PRE AUTOROV / INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

POKYNY PRE AUTOROV

Acta theologica et religionistica (EV 170/23/EPP) je internetový vedecký recenzovaný akademický časopis doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Časopis uverejňuje výlučne vedecké štúdie, odborné články, recenzie a anotácie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov zo spoločensko-vedných a humanitných odborov. Sústreďuje sa najmä na publikovanie a prezentovanie najnovších výsledkov vedeckého výskumu doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov z domácich i zahraničných univerzít, vysokých škôl, vedeckých a vedecko-výskumných pracovísk a inštitútov.

Acta theologica et religionistica vychádza dvakrát ročne v elektronickej podobe. Príspevky v časopise sa uverejňujú v slovenskom, českom, anglickom, talianskom, poľskom a ukrajinskom jazyku. Zahraničné príspevky sa redakčne neupravujú.

Vedecké práce v rubrike **Štúdie** sú recenzované, pre knižnice na Slovensku uvádzané v kategórii V2.

V prípade záujmu publikovať v časopise Acta theologica et religionistica posielajte svoje príspevky v elektronickej podobe vo formáte MS WORD na emailovú adresu redakcie: ater@gmail.com najneskôr do 31. marca, resp. 30. septembra príslušného kalendárneho roka.

Prípadné prílohy (fotografie, ilustrácie, mapy, materiály a pod.) zasielajte preskenované (formát jpg; min. 300 dpi).

Formálna úprava príspevkov

- normostrana: cca 30 riadkov, cca 60 úderov, resp. cca 1800 znakov, riadkovanie 1,15
- veľkosť písma v celom príspevku (aj všetky nadpisy) „12“ (poznámky pod čiarou „10“)
- typ písma v celom príspevku Times New Roman
- veľkosť stránky A4 (210 x 297 mm), horný a dolný okraj 2,5 cm, pravý a ľavý okraj 2,5 cm, záhlavie a päta 1,25 cm
- okraje zarovnané v celom príspevku do bloku
- nedeliť slová
- citácie a bibliografické odkazy: používajte spôsob citovania poznámkami pod čiarou na príslušnej strane, nie vysvetlivkami, alebo iným spôsobom (musia byť v súlade s normou STN ISO 690, STN ISO 690-2 a medzinárodnými štandardmi, inak nebudú príspevky pre formálnu stránku zaradené do recenzentského konania). Pri písaní poznámok pod čiarou (nie na konci príspevku) používajte príkaz Vložiť – (Odkaz) – Poznámka pod čiarou.

• rozsah: **minimálne 10 normostrán**, t. j. 18 000 znakov s medzerami – **maximálne 20 normostrán**, t. j. 36 000 znakov vrátane medzier (recenzie, anotácie, glosy, správy – maximálne 5 normostrán, t. j. 9 000 znakov vrátane medzier).

- štruktúra príspevku:

Nadpis príspevku: zarovnaný na stred, veľkosť písma „12“, tučné (bold), v slovenskom a anglickom jazyku.

Autor(i): Meno, priezvisko bez titulov, zarovnané na stred, v ďalšom riadku názov univerzity, fakulty (pracoviska), adresa pracoviska a e-mailová adresa.

Resumé (Abstrakt): v rozsahu 10 – 15 riadkov v anglickom a slovenskom jazyku

- vystihuje odbornú stránku príspevku (metódy, prostriedky výsledky), písať bez odstavcov.

Kľúčové slová: Jedno a viacslovné výrazy (maximálny počet 10) v anglickom a slovenskom jazyku – vyjadrujú hlavné témy príspevku. Označenie „Kľúčové slová (Key words)“: začať písať od ľavého okraja, oddeľovať bodkou a medze-

rou, slová nedeliť. Text: „prvý riadok“ odseku odsadiť o 0,7 cm, medzi odstavcami nenechávať 1 voľný riadok, nad nadpisom nechať 1 riadok voľný, nadpisy zarovnané napravo, hrubým písmom (bold).

Zoznam použitej literatúry: zoradiť v abecednom poradí prvého autora, odsadené „opakovanou zarážkou“ 0,7 cm, pri každom prameni uviesť základné bibliografické údaje (autor, názov, miesto vydania, vydavateľ, rok vydania, počet strán publikácie, a pod. podľa STN ISO 690).

- vydavateľ umožňuje autorovi publikovať jeho dielo v internetovom časopise *Acta theologica et religionistica* a na základe toho sa autor v súlade so zákonom č. 618/2003 Z. z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) zaväzuje, že sa vzdáva nároku na odmenu, t. j. príspevky nie sú honorované,

- redakcia si **nevyhradzuje** právo na jazykovú úpravu, t. j. za odbornú a jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori,

- zaslaním príspevku do redakcie nevzniká autorovi právny nárok na jeho uverejnenie,

- nevyžiadané príspevky vydavateľ nevracia,

- **doktorand posieľa svoju štúdiu spolu so súhlasným stanoviskom svojho školiteľa (prostredníctvom formuláru Recenzentský posudok).**

Príklady popisu dokumentov citácií podľa ISO 690 a ISO 690-2

1. Knihy / Monografie

Prvky popisu:

Autor(i): *Názov : podnázov (nepovinný)*. Poradie vydania. Miesto vydania : Vydavateľ, rok vydania. Rozsah strán. ISBN.

Ak sú traja autori oddeľujú sa pomlčkou, ak je viac autorov ako traja, uvedie sa prvý autor a skratka a kol. alebo et al. ak je to zahraničné dielo.

V poznámke pod čiarou sa uvádza rozsah strán (s. 15 – 19) a v zozname bibliografických odkazov sa uvádza celkový počet strán publikácie (175 s.).

ISBN sa uvádza iba v zozname bibliografických odkazov (v poznámkach pod čiarou ho nie je potrebné udávať).

Príklady:

OBERT, V.: *Návraty a odkazy*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2006. s. 122 – 125. ISBN 80-8094-046-0.

TIMKO, J. – SIEKEL, P. – TURŇA, J.: *Geneticky modifikované organizmy*. Bratislava : Veda, 2004. s. 96. ISBN 80-224-0834-4.

HORVÁT, J. a kol.: *Anatómia a biológia človeka*. Bratislava : Obzor, 1999. s. 321. ISBN 80-07-00031-5.

2. Článok v časopise

Prvky popisu:

Autor(i): *Názov. In: Názov zdrojového dokumentu (noviny, časopisy)*. Miesto vydania : Vydavateľ, rok, ročník, číslo zväzku, rozsah strán (strana od – do). ISSN XXXX-XXXX.

ISSN sa uvádza iba v zozname bibliografických odkazov (v poznámkach pod čiarou ho nie je potrebné udávať).

Príklady:

STEINEROVÁ, J.: Princípy formovania vzdelania v informačnej vede. In: *Pedagogická revue*. Bratislava : PF UK, 2000, roč. 2, č. 3, s. 8 – 16. ISSN 1335-1982.

BEŇAČKA, J. et al.: A better cosine approximate solution to pendulum equation. In: *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*. 2009, vol. 40, no. 2, p. 206 – 215. ISSN 0020-739X.

3. Článok zo zborníka a monografie

Prvky popisu:

Autor(i): *Názov článku. In: Názov zborníka*. Miesto vydania : Vydavateľ, rok vydania. Rozsah strán (strana od – do). ISBN.

ISBN sa uvádza iba v zozname bibliografických odkazov (v poznámkach pod čiarou ho nie je potrebné udávať).

Príklady:

ZEMÁNEK, P.: The machines for "green works" in vineyards and their economical evaluation. In: *9th International Conference : proceedings. Vol. 2. Fruit Growing and viticulture*. Lednice : Mendel University of Agriculture and Forestry, 2001. p. 262 – 268. ISBN 80-7157-524-0.

BOĐOVÁ, M. et al.: An introduction to algorithmic and cognitive approaches for information retrieval. In: *18. Informatické dni : sborník referátů z mezinárodní vědecké konference o současných poznatcích informačních a komunikačních technologiích a jejich využití*. Praha : Univerzita Karlova, 1990. s. 17 – 28. ISBN 80-01-02079-7.

4. Elektronické zdroje z internetu

Prvky popisu:

Autor(i): Názov. Úplná adresa zdroja. (Dátum stiahnutia zdroja z internetu).

Príklad:

SPEIGHT, J. G.: *Lange's Handbook of Chemistry*. http://www.knovel.com/web/portal/basic_search/display?_EXT_KNOVEL_DISPLAY_bookid=1347&_EXT_KNOVEL_DISPLAY_fromSearch=true&_EXT_KNOVEL_DISPLAY_searchType=basic. (15.10.2021).

5. Elektronické dokumenty - monografie

Prvky popisu:

Autor(i): Názov [Druh nosiča]. Vydanie. Miesto vydania : Vydavateľ, dátum vydania. Dátum aktualizácie. [Dátum citovania]. Dostupnosť a prístup. ISBN.

ISBN sa uvádza iba v zozname bibliografických odkazov (v poznámkach pod čiarou ho nie je potrebné udávať).

Príklad:

SPEIGHT, J. G.: *Lange's Handbook of Chemistry* [online]. London : McGraw-Hill, 2005. 1572 p. [cit. 06. 10. 2023]. Dostupné na internete: <http://www.knovel.com/web/portal/basic_search/display?_EXT_KNOVEL_DISPLAY_bookid=1347&_EXT_KNOVEL_DISPLAY_fromSearch=true&_EXT_KNOVEL_DISPLAY_searchType=basic>. ISBN 978-1-60119-261-5.

6. Články v elektronických časopisoch a iné príspevky

Prvky popisu:

Autor(i): Názov. In: Názov časopisu. [Druh nosiča]. rok vydania, ročník, číslo [dátum citovania]. Dostupnosť a prístup. ISSN.

Príklad:

HOGGAN, D.: Challenges, Strategies, and Tools for Research Scientists. In: *Electronic Journal of Academic and Special Librarianship* [online]. 2002, vol. 3, no. 3 [cit. 01. 10. 2023]. Dostupné na internete: <http://southernlibrarianship.icaap.org/content/v03n03/Hoggan_d01.htm>. ISSN 1525-321X.

7. Príspevok v zborníku na CD-ROM (DVD-ROM)

Prvky popisu:

Autor(i): Názov. In: Názov zborníka [Druh nosiča]. Miesto vydania : Vydavateľ, rok vydania, Rozsah strán (strana od – do). ISBN.

Príklad:

ZEMÁNEK, P.: The machines for "green works" in vineyards and their economical evaluation. In: *9th International Conference : proceedings. Vol. 2. Fruit Growing and viticulture* [CD-ROM]. Lednice : Mendel University of Agriculture and Forestry, 2001, p. 262-268. ISBN 80-7157-524-0.

8. Vedecko-kvalifikačné práce

Prvky popisu:

Autor: Názov práce. Označenie druhu práce. (dizertačná, rigorózna práca). Miesto vydania : Názov vysokej školy, rok vydania. Rozsah strán.

Príklad:

MIKULÁŠIKOVÁ, M.: *Didaktické pomôcka pre praktickú výučbu na hodinách výtvarnej výchovy pre 2. stupeň základných škôl*. Diplomová práca. Prešov : GTF PU, 1999. 62 s.

9. Výskumné správy**Prvky popisu:**

Autor(i): *Názov práce* : druh správy (VEGA, priebežná správa). Miesto vydania : *Názov inštitúcie*, rok vydania. Rozsah strán.

Príklad:

BAUMGARTNER, J. a kol.: *Ochrana a udržiavanie genofondu zvierat, šľachtenie zvierat : výskumná správa*. Nitra : VÚŽV, 1998. 78 s.

10. Normy**Popis prvku:**

Označenie a číslo normy : rok vydania (nie rok schválenia, alebo účinnosti) : *Názov normy*.

Príklad:

STN ISO 690:1998 : Dokumentácia – Bibliografické odkazy – Obsah, forma a štruktúra.

11. Odkaz na archívny dokument**Popis prvku:**

Archív (1 x celý názov archívu, následne už iba zaužívaná skratka), názov fondu, rok, signatúra (prípadne inventárne číslo, škatuľa, číslo mikrofilmu, a pod.). Možno je uviesť aj špecifikáciu dokumentu.

V zozname bibliografických odkazov sa uvádza iba archív a názov fondu.

Príklad:

Štátny archív Košice (ŠA Košice), fond Abovsko-Turnianskej župy III. obdobie 1882 – 1922, Od. Sborové orgány župy, A. Župný municipiálny výbor, inv. č. 266, sign. 255.

ŠA Košice, Fond: Hlavný župan, Odd. I. Prezidiálne a dôverné písomnosti, inv. č. 8, sign. 18.

Štátny archív Prešov (ŠA Prešov), fond Cirkevné matriky, č. mikrofilmu 282. *Matrika zomrelých evanjelickej a. v. farnosti Hanušovce nad Topľou z rokov 1824 – 1842*.

Archív Ústavu pamäti národa v Bratislave (AÚPN Bratislava), fond KS ZNB S ŠtB Košice, inv. č. 235, sign. V-235. *Protokol o výpovedi. Košice 26. 07. 1954*.

Archív gréckokatolíckeho arcibiskupstva v Prešove (AGAP), fond Bežná agenda, inv. č. 247, sign. 1057. *Intimát obsahujúci domáce lieky proti cholere*.

Podmienky uverejňovania príspevkov

Internetový časopis *Acta theologica et religionistica* je vedeckým akademickým recenzovaným periodikom, a preto publikované príspevky musia spĺňať odborné i formálne kritériá.

Redakcia pokladá recenzentské konanie za kľúčový predpoklad pre uverejnenie vedeckej štúdie a odborného článku v časopise. Z týchto hodnotení nezávislých odborníkov vychádza redakčná rada, ktorá na svojich zasadnutiach posudzuje vhodnosť uverejnenia vedeckých štúdií a odborných článkov v časopise. Konečné rozhodnutie o publikovaní vedeckých štúdií a odborných článkov je v kompetencii šéfredaktora a redakčnej rady časopisu. O zaradení ostatných príspevkov (recenzie, anotácie) do jednotlivých čísel časopisu rozhoduje redakčná rada.

Za obsah vedeckých štúdií a odborných článkov zodpovedajú ich autori. *Acta theologica et religionistica* uverejňuje aj také vedecké štúdie, odborné články a názory, ktoré nemusia byť v súlade s mienkou všetkých členov redakčnej rady. Nevyžiadané príspevky sa nevracajú.

Adresa redakcie:

Acta theologica et religionistica

Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta ,

Ulica biskupa Gojdiča 2

080 01 Prešov, SLOVAKIA

Tel.: +421910625043

Fax: +421517732567

E-mail: redakcia.ater@gmail.com

Web: <http://www.unipo.sk/greckokatolicka-teologicka-fakulta/hlavne-sekcie/acta-theol-relig>

